

EGYHÁZfórum

Keresztény közéleti – kulturális folyóirat

Kellemetleneket elviselni
Nietzsche halott – Isten él!
A cigány vallásosság
Századunk szellemi kórképe

Tartalom

EGYHÁZFORUM

SÚLYPONT

Szabó Ferenc S.J.:

Néhány vonás századunk
szellemi körképéhez

3

Ulrich Beer:

*Élethalálharc – Friedrich Nietzsche
és a kereszténység*

7

TEOLÓGIA

Mártonffy Marcell:

Önigazolás, vagy megigazulás?

11

EGYHÁZ – TÁRSADALOM – KULTÚRA

Várnagy Elemér:

A romák transzcendentális kötődésének
néhány pedagógiai tanulsága

18

Hermann Judit:

Az éljezés a jó János pápának szólt

19

P. Szilczl Dóra:

Szekták-kultuszok... III.

21

FÓRUM

Beszélgetés az egyház és a világ sorsáról
Hozzászólások Lengyel–Várszegi
Beszélgetőkönyvecske c. könyvéhez
(Csapody Tamás, Dr. Sárosi Gyula,
Balló István, Bernolák Éva)

23

AKI ÜZEN: NYÍRI TAMÁS

Az irgalmasság lelki cselekedeteiről IV.
Kellemetleneket elviselni

30

FOLYÓIRATSZEMLE

31

RECENZÍÓK – KRITIKA

S. Szabó Péter: A szacellum rózsája
– Prohászka esszék

32

CHRISTIAN SOLIDARITY INTERNATIONAL

33

OLVASÓI LEVELEK

34

Keresztény közéleti – kulturális folyóirat

Megjelenik évente hatszor

Egy szám ára 250 Ft

Évi előfizetési díj: 1200 Ft

A folyóirat megrendelhető a kiadó címén, vagy
megvásárolható a hírlapárusoknál.

Alapítók:

Paul M. Zulehner és Wildmann János

Kiadó:

Egyházforum Alapítvány

1055 Budapest, Markó utca 7. III/4.

Telefon: 1/269-0521

Szerkesztőség:

7624 Pécs, Nagy Jenő u. 2.

72/216-536

E-mail: wildmann@elender.hu

mpmolisz@freemail.hu

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dévény István

Molnár Péter (felelős szerkesztő)

Ocsovai Gábor

Wildmann János (főszerkesztő)

Wolf Judit

Bankszámla:

OTP Bank Rt. Budapest, József körút 33.

11708001-20523716

Nyomdai munkák:

Molnár Nyomda és Kiadó Kft.

Pécs, Légszeszgyár u. 28.

ISSN 1215-0630

Lapunkat rendszeresen szemlézi

Magyarország legnagyobb

médiafigyelője az

»OBSERVER«

BUDAPEST MÉDIAFIGYELŐ KFT.

1084 Budapest, Auróra u. 11.

Tel.: 303-4738, Fax: 303-4744

E-mail: marketing@observer.hu

http://www.observer.hu

Olvasóink leveleit a szerkesztőség címére kérjük.
Minden írásért szerzője felelős és nem feltétlenül
a szerkesztőség véleményét fejezi ki.
Nem kért kéziratokat nem őrzünk meg
és csak kérésre küldünk vissza.

Szabó Ferenc S. J.

Néhány vonás századunk szellemi körképéhez

„Széttört világ”

Az ezredfordulón visszapillantunk és előre nézünk; kutatjuk az emberi (és keresztény) jövő körvonalait. Millenarista/szektás eszmék járnak, Új Korról jósolnak, a fenyegető bizonytalan jövő előtt szorongva keressük a reménység jeleit. Gabriel Marcel egy drámacímét használom jellemzésül: „Széttört világ” a miénk. Csakugyan, Gaëtan Picon már a század derekán magyarra is lefordított könyvében (Korunk szellemi körképe, bevezető 1961-ből) ezeket írja: „A tizenkilencedik században az emberi cél egysége váltotta fel az isteni célszerűség eszméjét, az okok és okozatok természetrendje a teremtés rendjét. A szellem fenntartotta valamely rend szükségességét és jelenlétét az érthetőség eszméjében. De hogyan tudnánk ítélni a valóság fölött ma, amikor azt még előbb fel kell fedeznünk? [...] Ha a metafizika a vallás szétbomlásából, ha a pozitív tudomány a metafizika felbomlásából született, a jelen tudományágai a pozitív tudomány széteséséből keletkeztek. A közelmúltban még a szellem egy óriási találkozás, vagy éppen egy óriási egymásbaillesztődés lehető módjait figyelte, [...] a kiindulási pont az volt, hogy megtaláljuk az okok láncsorának a végén az alapelveket, melyekből minden következik, vagy az ismeretek ragyogó fénykörének mélyén a sugárzó középpontot: azt a kulcsot, lényegét, egységet, amelynek létezésében nem kételkedtünk. Ma minden adott jelenség úgy tűnik, mint egy eredeti struktúra, különleges totalitás, melyet nem lehet visszavezetni alaptényezőinek kombinációjára és amely, mint ilyen, saját törvényeitől függ. Az egyetemes tudás birodalma összeomlik: a szellemi, 'nemzetiségek' ébredését éljük át.” Az emberszabású világegyetemet felváltotta „egy széthasadt és ködös összefüggésű világ.” (Korunk szellemi körképe, 14–16.)

A század végére csak fokozódott az atomizálódás. Az izmusok, zárt rendszerek és ideológiák leáldoztak: marxizmus/kommunizmus, egzisztencializmus, sőt egy bizonyos perszonalizmus is átadta helyét újabb, de kérészt életű izmusoknak: logikai pozitivizmus, strukturalizmus, posztmodern dekonstruktivizmus stb. A vallástudományban és a teológiában is tért hódított a szekularizmus (teljes evilágiság); jött az „Isten meghalt” teológia, majd ez is meghalt. Szerencsére a totalitárius ideológiákkal leáldozott az embertelen totalitarizmusok kora is. A kommunizmus fekete könyve megmutatja az „ateista humanizmus” döbbenetes embertelenségét.

A két háború között Jacques Maritain, a második világháború másnapján pedig Henri de Lubac leleplezte az istentelen nemzeti szocializmus és a bolsevizmus tragédiáját. Mert ha a Nap eltűnik, a visszfény is elenyészik. Az Isten képmására teremtett és Istenhez rendelt ember csak úgy lehet igazán ember, ha Teremtőjét ismeri. Isten nem féltékeny az ember szabadságára és kibontakozására, ahogy olyan ateisták is, mint Sartre, hitték, hiszen „Isten dicsősége az élő ember”, Szent Iréneusz egyházatya szavaival.

„Isten meghalt”

Az „emberarcú barbárság”, a legyilkolt, az üldözött és száműzött embermilliók tragikus helyzetéről elmélkedve a katolikus filozófus Gabriel Marcel 1955-ben, a *Problématis ember* című könyvében megállapította a helyes diagnózist: „Merném állítani,

hogy az a folyamat, amely a földönfutó/barakklakó emberig vezetett, [...] igazában egy elüszkösödési folyamat, amelynek igazi oka metafizikai természetű. Ha az utolsó két évszázad történelmi és szociológiai fejlődését tekintjük, nagy általánosságban azt mondhatjuk, hogy az ember elveszítette isteni támpontját: ma már nem méri magát Istenhez, nem tekinti magát az ő teremtményének és képmásának. Vajon annak a ténynek a magyarázatát, hogy az ember megoldhatatlan kérdés lett önmaga számára, nem az „Isten halála” adja-e, »Isten halála« pontosan abban az értelemben véve e szavakat, ahogyan Nietzsche használta azokat?” (*L'Homme problématique*, 26.)

Pár évvel korábban (1953-ban) Martin Buber zsidó filozófus is „napfogyatkozás”-ról beszélt Nietzsche „Isten meghalt”-metaforáját, illetve annak heideggeri értelmezését magyarázva. A metafora sokak számára a racionalitást és a szekularizmust végtelenségig eltúlzó modernséget jelöli. Természetesen, az élő Isten nem halhat meg, ahogy Buber magyarázza, de a Nap elhomályosulhat, mert valami közéje és az emberi szellem közé kerül: a gög, a bűn felhője. Az Örökkévaló elhomályosulhat az ember szeme előtt, de Ő továbbra is él; elfelejtve is tovább él a napfogyatkozás mögött. „Az ember eltörli még 'Isten' nevét is, amelynek nincs többé létjogosultsága, ha már többé nem 'az ember Istene', mert az ember 'Isten' nevének szükség-szerű megfelelője. Ő, akit e névvel neveznek, már csak örökkévalósága fényében él. Nekünk, gyilkosoknak pedig – kiszolgáltatva a Halálnak – a sötétség a lakóhelyünk.” (M. Buber, *Gottesfinsternis* (= *Eclipse de Dieu*, 1987, 26–27).

Az „istenitől megfosztott” világban a Prométeusz-ember egyedüli úrnak vallja magát, nem tűr vetélytársat, nem tartozik felelősséggel legfőbb Lénynek, ő maga teremti önmagát és törvényét. „Ha Isten nincs, minden megengedett”, vallotta Dosztojevszkij ateista hőse. A fiatal Sartre pedig, Nietzsche nyomán járva, ezeket a szavakat adja hőse ajkára: „Nincs többé se jó, se rossz; nincs senki, aki nekem parancsolna, mert ember vagyok.” (Oresztész kiáltja Jupiternek a *Legyek* című darabban.)

A modern képrombolók, Marx, Nietzsche, Freud (Ricoeur szavaival: „a gyanú mesterei”) bizonyos szolgálatot tettek ugyan a hívőknek: kritikájuk megszabadíthat a hamis istenképtől, ahogy a zsinat is elismeri az ateizmus e pozitív mozzanatát. De gyanúsítanunk kell ezeket a gyanúsítókat is; tudományos színben jelentkező ideológiájuk agyaglábakon áll.

Olivier Clément írja: „Az ember ellen elgondolt Istenből születik az Isten elleni ember állítása. A modern lázadás megállapítja hogy »isten« e világ dimenziójára zsugorodik: Marxnál az osztályharc projekciója, Nietzschénél a gyengeség és az ellenérzés, Freudnál pedig a sikertelen szexualitás kivetítődése. A politikában, az orvostudományban vagy a pszichológiában tudós

Martin Buber

„Sötétség a lakóhelyünk.”

teóriák és technikák keletkeznek, hogy feloldják az alapvető szorongást, csökkentsék a véletlen és a szükségszerűség romboló következményeit. Ha nincs semmi más, mint a világ, törvényeinek állítólagos teljes igazolása, igazolja a totalitárius rendszereket. Ha nincs semmi más, mint a gyönyör, akkor ezt kell előállítani és fogyasztani, egészen a végső euthanáziáig. Szoltsenyicin nem tréfált, amikor azt mondotta, hogy az inflációnak nincs más oka, mint a bűn. [...]

Ma a nyugati racionalitás győzedelmeskedik. A technikák és ideológiák planetárisra fokozzák ezt a racionalitást. Ez szétbomlasztja az ősi kultúrákat, amelyeknek emberei jólétet és szabadságot várnak tőle. Mégis, Hitvalló Maximosz szavai szerint, mi a »jólét«, amely nem válhat »öröklétté«? És mi annyi »felszabadítás« szabadsága, ha nem az ösztönökre és a szenvedélyekre való hagyatkozás, hogy becsapják a szorongást? Hacsak a »jólét« és az »öröklét« közti szakadás, illetve az üres szabadság tévelygése nem váltja ki bennünk állapotunk igazi tudatát. Nyugat a végső kérdések elé állítja az emberiséget. Ma az ember teljes egészében kérdésessé válik». (O. Clément: *La Révolte de l'Esprit*, 1979, 27–29.)

Tény az, hogy ha az ateizmus következetes, ha a társadalom és az emberi élet alapja lesz, az ember is halott lesz, amint azt az etnológus Claude Lévi-Strauss, vagy a strukturalista filozófus Michel Foucault, vagy általában a posztmodern szemlélet vallja. Ez kifejeződik az abszurd irodalomban és művészetben is. Itt említhetném a fiatal Sartre és a fiatal Ionesco, de még inkább Beckett abszurd műveit. Ma már az irodalom egyik iránya a pusztulást, a széteső világot írja le.

Kafka: nincs válasz a kérdésekre

Tulajdonképpen már az ember (az alany) halálát érzékeltette Franz Kafka életműve is, amint Michel Meyer megmutatja. Kafkát úgy ismerjük, mint aki az abszurd és paradox világot, a bürokratikus (ha nem is totalitárius) társadalmat mutatta be, amely e század elején már kezdte megbénítani életünket. Írásai azt a válságot tükrözik, amely megváltoztatja egész kultúránkat, ahol nemcsak a világ, az ember környezete, hanem maga az ember is kérdésessé válik. Az előbb említett gondolkodók, Marx, Nietzsche és Freud nyomán maga a gondolkodó alany, ill. a morális személy válik kérdésessé: a kétely, a relativizmus, a nihilizmus lesz uralkodóvá, vagy pedig a pozitívizmus, a természettudományos empirizmus marad biztos támpontnak.

A metafizika gyanús és gyanúsított lesz; egyesek a poétika, ill. általában az irodalom révén, vagy a cselekvés révén igyekeznek meghaladni (Valéry, Malraux, Sartre), mások pedig, mint Wittgenstein, a hallgatást ajánlják. Kafka életműve azt példázza, hogy nincs válasz a kérdésekre.

Az ember halála teljes S. Beckett művében. Egyik hőse szerint „az egész mindenség hullaszagot áraszt”. Fikciói, abszurd írásai ezt példázzák: „Godot” sohasem érkezik meg, de azért nem hiába várjuk, mert közben jobban tudatosíthatjuk gondolkodásunkat és az irodalommal szemben támasztott követelményeinket. Ha az irodalom felbomlik, ez azért van, mert felbomlik a világ is, amely az irodalmat sugallja. Elissa Barmack-Balgley helyesen állapítja meg: „Beckett műve kidomborítja az emberi tehetetlenséget, a létezés hiányosságait és következtetlenségeit. Az élethez való keserű hűség, amelyet az író humorral és becsü-

lettel megőriz és a történelem (mint folytonosság? hazugság?) visszautasítása egészen sajátos vonása Beckett művének”. (Vö. Szabó Ferenc: *Napfogyatkozás* 313. l.)

J. Sojcher így jellemzi ezt a szellemi – „posztmodern”? – helyzetet: „Írni arra, ami összeomlik, hogy újra megízleljük az üresét, a semmit, azt, hogy senkit sem szeretünk és főleg nem önmagunkat, egyedül a szavak gyengeségével, amelyek az árbc csúcsára húznak fel engem: nevetséges jel, vásári önmutogatás, hogy ne legyek ebből a világból, a ti bebiztosított, elismerést vadászó és rangokkal pávaskodó világotokból. Mintha ez még egy esély lenne.” (Sojcher in *Philosophie et littérature*, idézi Szabó Ferenc: *Napfogyatkozás* 312.)

Túl a nihilizmuson

Az ateistából hívó ortodox kereszténnyé lett Olivier Clément azt is megmutatja *Les Visionnaires (A látókok)* című esszégyűjteményében (Desclée, 1986), hogy ma már túljutottunk egy bizonyos nihilizmuson; legalábbis a kor néhány gondolkodója, írója arról tanúskodik, hogy Nyugat kezd kilábalni a krízisből. A totalitárius rendszerek, a koncentrációs táborok és a rengeteg embermészárlás után a szellem lázad. Valami szétfolyó, irracionális vallásosság terjed – sokszor a keleti vallások befolyására; sőt a zsidó-keresztény bibliai hagyomány is tükröződik egyes irodalmi alkotásokban. (Lásd minderről a *Napfogyatkozás* c. könyvem tanulmányát, 311–331; előzőleg *Mérleg* 1989/4.)

Ionesco

– az irracionalitás uralkodik

A román származású, franciává lett drámaíró, Eugène Ionesco megtagadta abszurd múltját. 1987-es emlékirataiban (*La quête intermittante*) Isten- és Jézus-kereséséről vall, közben bírálja a baloldali írókat és gondolkodókat, akik oly későn – vagy egyáltalán nem – fordítottak hátat az embertelen kommunizmusnak. Ionesco így jellemezte korunk szellemi helyzetét:

„Nem vagyunk urai az eseményeknek, amelyek ellenünk fordulnak. Gyakran kijelentettem és gyakran leírtam – de nem hallgatunk egymásra, nem tehetjük meg ezt, mert az irracionalitás uralkodik –, ezer példát hozhatnánk fel: háborúkat indítunk, hogy megvédjük birodalmainkat, aztán elveszítjük a háborúkat. Még Jeanne d'Arc is – sugallatai ellenére – nagy katolikus Franciaországot akart teremteni, és az eredmény az ateista Franciaország. A bírál-törvényhozók az igazságosság, testvériség, szabadság világát akarják megalkotni, és íme az igazságtalanságot alapítják meg, az eltörölendő kiváltságokat, az igazságosság helyett a bosszúállást és a büntetést, a megtorlást, a Történelem számtalan boszorkányüldözését. A szabadság helyett a kényszer és a zsarnokság uralkodik. A népek függetlenségét akarják, de az állampolgárok számára a függetlenség nem szavatolja személyes szabadságukat. Egyes új »független« országok más országok által elfoglalt területek lettek, ahol csak növekedett a rab-szolgaság más név, a kényszer neve alatt...”, (*La quête...*, 87.)

Ionesco korrajza – kórrajz, sötét kép, de ki tagadná, hogy realista. A drámaíró bizonyos *szupra-racionalitás*ban keresi a kiutat. Megállapítja, hogy az Istenbe vetett hit ma már nem nevetséges. „Isten újra megmutatkozik. Megismétlem azt, amit Malraux mondott: a XXI. század vagy vallásos lesz, vagy nem létezik.

Csakugyan, valami eredményt elértünk: egyre kevésbé neveléses Istenben hinni, Istent figyelembe venni” (I. m. 89.) Ionesco kritikája nem kíméli Sartre-ot és bizonyos baloldali értelmiségieket, akik azután is megmaradtak kommunistának, hogy többen, pl. ő, a román író, vagy a magyar Koestler, leleplezték a sztálinizmus borzalmait. (Sartre árulónak és gazembernek titulálta Koestlert!) „Haragudtak rám, mert előttük akartam látni, tudta, előttük tudtam. Tilos volt megelőzni őket. Baloldali és anarchista voltam 35 éves koromig. [...] De ők hiú módon az elsők akartak lenni, éleslátóbbak. Sartre néhány évvel ezelőtt azt mondta, hogy a marxizmus az utolsó, a tökéletes, a végleges filozófia. De mihelyt megjelentek az úgynevezett „új filozófusok” könyvei, egy összejöveten kijelentette, hogy: „két év óta Simone (de Beauvoir) és én már nem vagyunk marxisták”. Így a ravasz Sartre már nem volt elmaradott, hanem éppen ellenkezőleg: előfutár...” (I. m, 43–44).

Sartre:
„A lét és a semmi”

Ha már Sartre-nál tartunk, az író-filozófus utolsó világnézeti változásáról idézzük O. Clément „Jean-Paul Sartre szembesülése az ateizmussal és a nihilizmussal” c. tanulmányát. J.-P. Sartre (†1980) ismert ateista nihilizmusa az utolsó években átalakult valami nyitottabb, etikusabb perszonalizmussá (még ha az író mindvégig ateista maradt is Simone de Beauvoir feljegyzései szerint). A volt marxista-maoista Pierre Victor, igazi nevén Benny Lévy, Sartre titkára volt az utolsó években. A zsidó Lévy, Szolzsenyicin és Maurice Clavel hatására, felfedezte az ember lelki dimenzióját és saját zsidó szellemi örökségét. Sartre Benny Lévyt akkor vette maga mellé titkárnak, amikor elveszítette szemevilágát. Rajta keresztül kapcsolatba került a zsidóság vallási hagyományával. Sartre utolsó éveiben – a zsidó gondolkodás befolyására – már nem vallja *A lét és a semmi*, valamint egzisztencialista-ateista színdarabjai tételeit, melyek szerint az ember Isten akar lenni, de – mivel Isten nincs – e törekvése hasztalan szenvedés-szenvedély, továbbá hogy mivel Isten nincs, minden megengedett. Most már elfogadja az ember korlátait, a másik ember másságát. Azt állítja, hogy minden tudat a más tudatokhoz való vonatkozásában létezik, vagyis másokért való tudat. A szabad tudatoknak ezt a kölcsönösségét nevezte Sartre erkölcsi tudatnak. Így közel került a keresztény perszonalistákhoz (Marcel, Mounier, Nédoncelle).

Olivier Clément szerint a zsidó történelem megfontolása megszabadította Sartre-ot a hegeli-marxista felfogástól. Mert ott van egy nép, amely tegnapig még hazátlan volt, szétszórta világon, és mégis megőrizte egységét. Hogyan lehetséges ez másképp, mint Istenhez, titokzatos Nevéhez és Szavához való viszonya révén? Lehetséges tehát – mondja Sartre –, hogy az emberi tudatban a vallás révén van „valami metafizikai kapcsolat a végtelennel”. A feltámadás várása dinamikussá teszi az etikát, reményt kelt, hogy lehetséges a morális forradalom. Sartre utolsó szava tehát a reményé volt, következtet Clément, majd hozzáfűzi: „mások is felfedezik, hogy Isten testamentuma (ez egy másik zsidó író, Bernard-Henry Lévy könyvének címe) az Evangéliumban teljesebb, és hogy a feltámadás, amelyet nemcsak remélünk, hiszen már megkezdődött, még erősebben megalapozza a kommunio–szeretet–közösség etikáját. Sartre halálával befejeződik az ateizmus és nihilizmus közötti küzdelem.

Ha meg akarjuk menteni az etikai alanyt, vagyis az embert, csak a lelki dimenzió marad. Halála előtt Sartre is megsejtette ezt.”

Clément rávilágít arra, hogy az újabb katolikus, protestáns és ortodox teológia azt akarja megmutatni a mai embernek, hogy a szabadulást (üdvösséget) egyedül a kereszten meghalt és feltámadt Krisztus – illetve az ő Lelke adhatja, mert ő hozza a személy és a szabadság, ill. az emberi jogok abszolút tiszteletét, mert Ő a feltámadás és az élet. A bibliai (újszövetségi) kinyilatkoztatásból Nyugat megőrizte azt a bizonyosságot, hogy minden személy páratlan érték, mert örök életre hivatott. De később elfelejtettük a feltámadás üzenetét, amely reménységünk alapja. A keresztények feladata ma az, hogy újra felfedezzék és megélik az Evangélium nagy látomását a feltámadásról.

Egyházunk az ezredfordulón

Az ezredforduló szellemi-kulturális helyzetéről szólva az említetteken túl utalnunk kell az úgynevezett *globalizációra*, vagyis arra a tényre, hogy az informatika (internet), a tömegkommunikáció szédületes fejlődése folytán a világ egyetlen „falu” lesz, hogy az információáramlás pozitív és negatív hatásai, illetve a modern média által felkínált lehetőségek az egyháznak kihívásokat és egyben új lehetőségeket jelentenek az evangelizálás számára. Az európai integráció folyamata – a berlini fal, a vasfüggöny leomlása után – új helyzetet teremtett a volt kommunista országokban is. A nyugati szellem – az előrehaladott szekularizáció, amely szekularizmus, teljes evilágiság lesz – az istenhitel, a vallással illetve a keresztény hittel szembeni közönyt szüli. Új evangelizálásra van szükség; a II. vatikáni zsinat megújulási programjának fokozottabb megvalósítására hazánkban is. Ugyanakkor a katolikus ember egyetemes távlatokban gondolkodik és látja feladatát: az úgynevezett „harmadik világ” és „harmadik egyház” problémái ma már állandóan jelen vannak.

A II. vatikáni zsinattal az Egyház egészen új tapasztalatra tett szert: önmagára reflektálva próbálta kifejezni a megélt titkot, saját titkát és tisztázni mai küldetését, a belső megújulás és a korszerű evangelizálás feladatait. A reflexió feltételez egy bizonyos „távolságot” a megélt valóság és a tudat között; eredménye pedig egy bizonyos kritika és krízis. Az új látásmód új kérdéseket vet fel, az új nehézségek kihívás elé állítanak bennünket, a változások választást követelnek, ez pedig válságot okoz. Nem okvetlenül negatív jelenség a válság: az ember növekedése, a „nagykorúságba” való átmenet természetes kísérőjelensége. Így van ez az egyházi közösségekben is, Krisztus Teste szervezetében is, ahol minden tagnak megvan a sajátos feladata, küldetése, a kapott talentumok és kegyelmi adományok, a különböző hivatások szerint (1Kor 12).

A zsinati *aggiornamento* kötelezettsége abból a tényből folyik, hogy az Egyház, a megtestesült Ige hathatós jelenlétének szentsége a világban – Krisztus Teste, „kiterjedése és folytatása” –; misztérium és látható társaság egyszerre, a történelemben sodródik, tökéletlen tagokból áll. Ezért egyszerre szent is – hiszen a Szentlélek élteti –, de ugyanakkor *tagjaiban állandóan megtisztulásra, reformra is szorul*, – a bűnbánat zarándokútját járja, míg csak el nem érkezik a vég, a beteljesedés. „Az egyház, vándorolva járja útját, a világ üldözi, az Isten vigasztalja, az Úr keresztyét és halálát hirdeti, amíg ő el nem jön” (vö. 1Kor 11,26). Megerősíti a feltámadott Úr ereje, hogy külső-belső bajait és nehézségeit türelemmel és szeretettel legyőzze, és a valóságnak homályos képével ugyan, de mégis hűségesen kinyilvánítsa a világban Ura misztériumát, amíg végül is az meg nem mutatkozik teljes világosságában” (LG 8).

Az egyház története nem szeplőtelen, sok botrányos tény megtörtént, amit nem kell szépiténünk: a vallásháborúk, az inkvizíció és eretnekegetés, a lelki és az evilági hatalom összefonódása, visszaélés a lelki hatalommal, igazságtalanságok eltűrése stb. – tények; tárgyilagosan fel kell tárnunk azokat, miként mindazt a szépet és jót, amit az egyház a századok során tett szentjei és buzgó apostolai, szerzetesrendjei és elkötelezett világi hívei révén.

II. János Pál pápa...

...a nagy jubileum alkalmával bocsánatot kért az egyháziak múlt hibáiért, ugyanakkor azt óhajtja, hogy a helyi egyházak gyűjtsék össze a modern kor vértanúinak adatait. Bűnös tagjai ellenére az egyház minden időben az életszentség példáit is felmutatja, hiszen a Feltámadott Lelke élte.

„Az egyház kötelessége [...], hogy szüntelenül vizsgálja és az Evangélium fényénél értelmezze az idők jeleit, e nélkül ugyanis nem adhatja meg minden egyes nemzedéknek a korszerű választ az örök emberi kérdésekre az evilági és a túlvilági élet értelméről és a kettőnek egymással való összefüggéséről. Ismernie és értenie kell tehát azt a világot, amelyben élünk: várákosait, törekvéseit és sokféle formában megmutatkozó drámaiságát” (GS 4). Isten népe a hit fényében, a Szentlélektől irányítva, megkülönbözteti az eseményekben, korunk követelményeiben Isten jelenlétének és üdvözítő szándékának igazi jeleit.

Pontosan ebben a „megkülönböztetésben” segíti a hívőt az egyház szociális tanítása, amint a *Rerum novarum* 80. évfordulóján írta VI. Pál pápa Maurice Roy bíborshoz intézett levelében (*Octogesima adveniens*, 1971, 4. pont):

„Az annyira változatos helyzetekkel szemben nehéz egyetlen szót kiejtenünk, nehéz egyetlen, egyetemes érvényű megoldást javasolnunk. Ez nem is szándékunk, nem is tartozik küldetésünkhöz. A keresztény közösségek feladata az, hogy ők maguk elemezzék tárgyilagosan saját országuk helyzetét, hogy azt megvilágítsák az Evangélium el nem avuló szavai fényével, hogy a reflexióhoz elveket, az ítéletalkotáshoz normákat, a cselekvéshez irányelveket merítsenek az egyház szociális tanításából úgy, ahogy azt kidolgozták a történelem folyamán, nevezetesen ebben az ipari korszakban, XIII. Leó pápa történelmi üzenetéről, a „munkások helyzetéről” szóló 1891-es *Rerum novarum* kezdetű körlevelétől kezdve...”.

Galileitől IX. Piusz 1864-es Syllabusáig, sőt a X. Piusz alatti modernizmus idején is a hivatalos egyház küzdött a modern emancipációs folyamat ellen, megkérdőjelezte a tudomány és a kultúra, a politikai közösség autonómiáját, elítélte a modernséget is mint modernizmust. Prohászka Ottokár is indexre került „modern” (a II. vatikáni zsinatot előre jelző!) nézetei miatt. A fejlődélmélet és a társadalmi kérdés területén, de az egyházi élet reformját illetően is, csak a II. vatikáni zsinattal lettek meglepően „korszerűek” a székesfehérvári püspök haladó nézetei.

A mai világ – az „evilági”, emancipált világ – kétségtelenül a szocializálódás és a nagyobb szolidaritás felé tart, a szabadabb és felelősebb emberek társadalma van kialakulóban ott, ahol a kultúrában és a közéletben (minden barbárság, erőszak, deviáns tünetek ellenére) érvényre jut a humanizmus. Hívők és nem hívők, a különböző világnézetű emberek egy bizonyos *konszenzust* keresnek az igazságosabb és békésebb világ építéséhez. A francia forradalomtól az ENSZ (1948-as) deklarációjáig az alapvető emberi jogok elismerése és különböző nemzetközi megegyezésekkel való „megerősítése” az a vonatkozási pont,

amely – egyetemes etikai értékek kifejezéséeként – lehetővé teszi a hívők és más világnézetűek párbeszédét és együttműködését a pluralista demokratikus társadalomban.

Persze még az ún. „szabad”, liberális társadalmakban sem elegendő ezeknek a jogoknak a hirdetése, sőt az alkotmányba való felvétele; gondolkodni kell azok gyakorlati megvalósításáról is. A jogállamnak ezt garantálnia kell. A francia forradalom kétségkívül fontos állomást jelentett bizonyos polgári jogok kivívásában, de a Haladás hívei azt nemigen hangoztatják – amit Marx észrevett –, hogy ezek a polgári jogok végeredményben csak a polgárságnak, a jómódúaknak jelentettek változást. Az „egoista”, „burzsoá” individualizmus gyakorlatilag kizárta e jogokból a szegényeket, a továbbra is kizsákmányolt proletárokat. A nyugati „liberalizmus” a mai napig szentesít bizonyos elnyomó struktúrákat (amint erre a pápák körlevelei felhívják a figyelmet), miként a „szocializmus” is lehet szép szó, az elnyomás és a diktatúra takarója, még ha igaz is az, hogy bizonyos „keresztény” (latin-amerikai) országok sem valósítják meg a kereszténység „szociális elveit”. A szabadság, egyenlőség, testvériség kétségkívül – a forradalmakban „esztelennek” vált – evangéliumi eredetű elvek.

A mai egyház küldetésében...

...kell részt vennünk. Illúzió lenne visszamenekülni a múltba! Nem X. Piusz, hanem II. János Pál pápa irányelveit kell követnünk. Lefebvre érsek szikizmatikus magatartása éppúgy elvetendő, mint azoké a „progresszistáké”, akik minden hagyományt elvetve (beleértve a nagy egyetemes zsinatok dogmáit, határozatait is), önmaguk szabják meg saját igazságukat és normáikat. Az igaz, hogy komolyan kell vennünk a történetiséget, ami minden teremtetett dolog lényegéhez tartozik, minden emberi valóságot elér, így az egyház látható szerkezetét és működését is. Az egyház, amely a változó világban Krisztust képviseli, a kinyilatkoztatást értelmezi a hit és erkölcs kérdéseiben, alá van vetve az időbeliség törvényének. A változó emberi valóság, az új történelmi helyzetek, új veszélyek vagy eretnokségek a tanítás újrafogalmazását követelik; ezt világosan leszögezte a zsinat a *Gaudium et spes* konstitúcióban. Ha beszélünk (helyes értelemben) dogmafejlődésről, még inkább van fejlődés az egyház szociális tanításában. Az egyház nem ad hozzá semmi „újat” a kinyilatkoztatáshoz, de „korszerűsíti”, újrafogalmazza, elmélyíti a hit igazságait, új szempontokat világít meg az embertudományok és más ismereteink fejlődésével.

A hitletéteményt lehet statikusan is értelmezni. Nem arról van szó, hogy az egyház „elrejtve”, érintetlenül őriz valami dolgot, „kincset”, hanem Isten Szavát, amely már eleve emberi szóba testesült és amelyet az élő egyház ölen született Írások rögzítettek, a mában hirdeti, ma ad eligazítást fényükben annak az embernek, aki itt és most elkötelezi magát az Evangélium megvalósítására. *A hűség nem jelent konzerválást*, merev megőrzést. (Sajnos, a kommunista államokban elnyomott keresztények egy része – érthető, de nem igazolható okokból – így próbálta megvalósítani a hűséget. A zsinat, szelleme még alig hatolt be egyes körökbe). Egy bizonyos „konzervativizmus” éppen a hűtlenség kifejezése lehet. Mert senki sem utasíthatja vissza a haladást, senki sem hanyagolhatja el rendszeresen az aggiornamentót anélkül, hogy meg ne hamisítaná éppen azt, amit meg akar őrizni! (Henri de Lubac) Hogy itt és most azt mondja az egyház, amit Krisztus szándéka szerint hirdetnie kell a mai embereknek, új nyelven kell szólania, az Evangélium „inkulturációjára” van szükség. Mindig régít és újat kell előhozni a kimeríthetetlen krisztusi tanításból.

Ulrich Beer

Élethalálharc – Friedrich Nietzsche és a kereszténység

Nietzsche: „Isten meghalt.”

Friedrich Nietzsche, a 19. század talán legismertebb, ugyanakkor legvitatottabb német filozófusa – meghalt 100 évvel ezelőtt, augusztus 25-én –, a kereszténység legerősebb és legveszélyesebb kritikusa volt, aki a keresztény Európában valaha is fellépett.

A keresztény Európa? Igen, hiszen ekkora veszedelem csak magából a kereszténység magjából indulhatott ki. És csak protestáns környezetből. A publicista *Otto Flake* Nietzsche-ről szóló könyvét, melyet rövid idővel a második világháború után jelentetett meg, és amelynek jellemző módon „Visszapillantás egy filozófiára” az alcíme, nem véletlenül kezdi azzal, hogy egyértelműen erre a környezetre utal: „Eisleben, ahol Luther született; Lützen, ahol Gustav Adolf a reformáció védelmezője elesett; és Röcken, ahol Nietzsche egy lelkész fiaként jött világra, mind a porosz Merseburg kerületében található: egy sor protestáns adat az életrajz kezdetén. Rámutathatunk arra is, hogy mindkét szülő ősei között egész sor lekipásztor volt, ami csak növeli e tények számát.” Az apa meghalt, mikor Nietzsche ötéves volt. „A család Naumburgban lelt menedéket, a lelkész anyjánál és két lánytestvérénél. Így a fiú öt nő között nőtt fel, akik erősen hittek a Bibliában és Lutherben, hűek voltak a fejedelemez, és tekintettel polgári társadalmi státusukra, szorgalmasan tanultak.” Ne lett volna a lázongás és tiltakozás táptalaja egy ilyen környezet egy fiatal és merész szellem számára?

A család reményét, hogy a fiatal Friedrich – a schulpfortai elitiskola ösztöndíjasa és mintatanulója – az apa nyomdokaiba fog lépni, nem váltotta valóra a zseniális tehetség. Az iskolában „Germánia” nevű irodalmi egyesületet hozott létre. Komponált, verseket költött és már 14 évesen írt egy meglehetősen koravén önéletrajzot. Lipcsei és bonni tanulmányai során klasszika-filológiai munkákkal tűnt ki, melyek eredményeként szokatlanul korán, 24 évesen (1869-ben) meghívták Baselbe professzornak – még egyetemi fokozatának megszerzése előtt. Tanára, Ritschl a következő szavakkal javasolta őt: „Sok fiatal erőt láttam, immár 39 éve, szemeim előtt kibontakozni: de még soha nem ismertem olyan férfiút, ill. még nem sikerült saját tudományterületemen olyasvalakit támogatnom, aki oly fiatal és oly érett lett volna, mint ez a Nietzsche... Adja Isten, hogy hosszú élete legyen, és ha így lesz, azt mondhatom, hogy egyszer majd a legkiválóbb német filológusok közé fog tartozni.”

Parókia, jámbor asszonyok, szigorú iskola

Isten egyiket sem teljesítette a két jóslat közül. A következő nagyobb munkáival, mindenekelőtt „A tragédia születése”-vel Nietzsche a szakma haragját váltotta ki. Az antik világot nem a klasszikus, apollóni szépségében látta, a *winckelmanni* elembe nem a „nemes együgyűséget és csendes nagyságot” látta, hanem

az archaikusait, a vadat, a mámorosat, az élettől megittasodottat, egyenesen a dionüszoszit, mindazt, ami után a szellemileg oly magasan fejlett, hogy ne mondjam, idomított egyén titokban vágyakozik. Parókia, jámbor nagynénik, szigorú iskola, korai, túlságosan korai szellemi kultúra: hogy egyszer messze maga mögött hagyja az egészséget – vajon nem ez volt a legtitkosabb indítéka filozófiává stilizált kultúrforradalmának?

Nietzsche új, sokkal nagyobb cél felé fordul, amely az antik görögségnek egy másik, dionüszoszi értelmében gyökeredzik: a jelenlegi kultúra, mindenekelőtt a kereszténység fundamentális kritikája felé. Ez három szakaszra osztható, amelyeket itt legalább legismertebb könyveai alapján ismertetnünk kell.

Az első szakasz – „A tragédia születése”-től kezdve – a „Művelődési intézményeink jövőjéről” című munkáján át a „Korszerűtlen elméletek”-ig tart (melyek közül a második, jelenlegi formájában, „A történelem hasznáról és káráról” címet viseli).

A második periódus művei, mint az „Emberi, túlságosan is emberi”, a „Hajnaltűz” és a „Vidám tudomány” pompásan megfogalmazott kultúrkritikai aforizmákat tartalmaznak. Az elsőben így szól: „Szenvedélyes rabja vagyok a függetlenségnek, mindent feláldozok érte – valószínűleg azért, mert az enyém a leginkább függő lélek, és a legkisebb madzagoktól is többet szenvedek, mint mások láncoktól.”

Csak a harmadik időszak mutatja istenkáromló vízióinak és terveinek radikális, romboló és végül önpusztító könyörtelenségét. Betegsége miatt Baselben szabadságot kap; hol Németországban, hol Olaszországban, mindenekelőtt pedig az Alpokban, svájci remetelakokban bukkan fel, nyugtalanul; állandó fejfájások és látászavarok gyötrik; egyik műve születik a másik után: „Túl jön és rosszon”, „A morál genealógiájához”, „Imígyen szól a Zarathustra”, „Bálványok alkonya”, „Az Antikrisztus” és végül „A hatalom akarása”, mely befejezetlenül maradt.

„...hogy az emberfeletti ember (Übermensch) éljen”

Kritikájának lényege: Szókratész óta a kereszténység és ezáltal az egész nyugati kultúra a természetességről, a vitális életerőről és az Eroszról való példátlan lemondás: „A kereszténység Erosszal mérget itatott. Bár nem halt bele, mégis bűnné korcsosult.” A „Zarathustra”-ban, abban a költői himnuszban, amely néhány lázas napon és éjszakán robbant ki belőle, és amelyet „elleni-hegyi-beszédnek” is nevezhetnénk, három vágyat mond üdvöztetőnek: a gyönyört, az uralomvágyat és az önzést. „Mi jó? – Mindaz, ami az emberben növeli a hatalom érzését, a hatalom akarását, magát a hatalmat. Mi rossz? – Mindaz, ami a gyengeségből fakad.”¹ Ebből adódik számára a következő: „A gyengéknek és a félresikerülteknek pusztulniuk kell: ez legelső tétele a *mi* emberszeretetünknek.”² Nietzsche, aki az 1870-es háborút csak rövid ideig, betegápolóként élhette meg, és ahonnan vérhas- és diftéria-fertőzés miatt vissza kellett vonulnia, csodál minden erőt és egészséget, mindenekelőtt az olyan reneszánsz embert, mint *Cesare Borgia* (1475–1507), aki gátlástalanul gyilkolt méreggel. Benne látja ideálját, a magasabb rendű vadállatot. A kereszténység ezzel szemben csordaállattá háziasította az embert.

1 Nietzsche: *Az Antikrisztus (Átok a kereszténységre)*. Ford.: Csejtei Dezső, Ictus Kiadó Bt., Bp., 1993., 8. o.
2 u. o.

Ugyanezen okból utasítja el az éppen elterjedőben lévő szocializmust is. Mindkettő „rabszolgamorál”, amely ellentétes az ő „úr-moráljával”, ami végül az „Übermensch” gigantikus víziójában csúcsosodik ki. *Schopenhauer* pesszimizmus emberszemlélete erősen hatott Nietzschére, de eszméje a könyörületről nem győzte meg. A jövő számára – és ezért értelmezi filozófiáját „a jövő filozófiájaként” – olyan arisztokrata, új nemes embert óhajt, aki minden alul levőt, közöset, bűzöset, de a gyengékkel való együttérzést is maga mögött hagy. Az evolúció – *Darwin* főműve, „A fajok eredete természetes kiválasztás útján” éppen akkor jelent meg – nem mond ennek ellent, hiszen Nietzschét megerősíti a „szőke bestia” megjelenéséhez fűzött reményében, viszont feltűnő ellenpéldája saját gyenge, félnék, sötét megjelenésének. A harc – márpedig minden élet harc – egyetlen érvényes formája az, ami emberfeletti. Ezért így hangzik most a jelszó: „Istennek meg kell halnia, hogy az Übermensch éljen.”

Nem lett hidegebb?

Teljes joggal mondta a filozófus *Karl Joel*: Nietzsche Istent nem mint istent gyűlölte, hanem mint az emberiség határát. Világos volt számára, hogy az új ember csak Isten holttestén keresztül válhat realitássá – ha ez egyáltalán lehetséges: „A keresztény istenfogalom – Isten mint a betegek istene..., Isten mint szellem – a legromlottabb istenfogalmak egyike..., Isten az élet tagadásává lealacsonyítva, ahelyett, hogy megdicsőülés és örök Igen lenne.” Nietzsche hangja egyre prófétikusabb, propagandisztikusabb lesz: „A legnagyobb új esemény – hogy „Isten halott”, hogy a keresztény Istenbe vetett hit hihetetlenül vált – kezdi már Európára vetni első árnyékát... Kár, pusztítás, bukás és összeomlás hosszú sorozata és bősége mindaz, ami várható: Ki gondolná ma már ezekből, hogy a tanának és a prédikátornak ezt a rémületes, szörnyű logikát kell szolgáltatnia, s egy olyan elsötétedést és napfogyatkozást kell hirdetnie, amilyen valószínűleg még sohasem volt a Földön?” Ha az ember megszabadul minden másvilágtól, túlvilágtól, bűntől és ítélettől, az örök hazától és a metafizikai biztonságtól, ez áttörést hoz ugyan a nyitott jövőbe, ám ezzel együtt a szörnyű értelmetlenségbe, a végtelen semmibe is vezet.

Rémülten gyűjtja meg lámpását egy délelőtt a „Vidám tudomány” (1882) „bolondja”, átrohan a piacon, és szakadatlanul ezt kiabálja: „Istent keresem! Istent keresem!” Ám hiába keresi, végül rájön: „Megöltük őt – ti meg én! Mindannyian gyilkosai vagyunk! De hogy tettük ezt? Hogy tudtuk kiinni a tengert? Ki adott nekünk szivacsot, hogy az egész horizontot letöröljük? Mit tettünk, mikor kioldoztuk ezt a Földet a Nap kötelékéből? Merre mozog most? Merre mozgunk mi? El mindenféle Naptól? Nem zuhanunk-e folyvást? És visszafelé, oldalra, előre, mindenfelé? Van még fent és lent? Nem tévedünk el a végtelen semmiben? Nem a légüres tér lehel-e ránk? Nem lett hidegebb? Folyton éjszaka jön még éjszakára?”

Erő utáni sóvárgás

Martin Luther a hitet a ház árnyékából a napfényre ugrás művészetének nevezi egyszer. Nietzsche pedig a semmi feneketlen mélységébe való ugrást kíséri meg. „A hatalom akarása”-hoz írt előszóban így fogalmaz: „Egész európai kultúránk évtizedről évtizedre növekvő, gyötrelmes feszültséggel már régóta katasztrófa felé tart... Leírom, ami következik, ami másként nem is lehet: a nihilizmus eljövetele.” Meg akarja haladni a rothadó keresztény-európai kultúra dekadenciáját, a „túlvilági korrupciót”, a „kisember-erkölcsöt, mint a dolgok mértékét..., a legundorítóbb elfajzást... és az efféle emberiség felett csüngő „Isten”-ideált”. Ön-

életrajzi ihletésű művében, az „*Ecce Homo*”-ban (1888) tagadja a bűntudatot vagy a lelkiismeretet: az ateizmus „nálam magától értetődően ösztönből ered”. Ezért kell, hogy legyen „Übermensch”, amire Nietzsche az embereket taníthatja: „Az ember olyasvalami, amit fölül kell múlnunk... Az emberfeletti ember a föld értelme... Kérve kérlek benneteket, testvéreim, maradjatok hűek a földhöz, és ne higgyetek azoknak, akik földöntúli reményekről regélnek! Méregkeverők ők, aki tudják is meg nem is... Egykor az Isten ellen való véték volt a legnagyobb bűn, de Isten meghalt...”

A komolyság időszaka

Tévedne, aki Nietzschét a korabeli gondolkodást meghatározó materialisták, naturalisták és biológusok közé sorolná. *Georg Simmel* (1858–1918), az előrelátó filozófus és szociológus is valószínűleg téved, amikor azt állítja, hogy „Nietzsche nem jellegzetesen transzcendens természet”. Nem, ennek a zseniális, óriási klasszikus műveltségű, zenében és költészetben is tehetséges lelkesítőnek érzékeny, öngyilkosságra hajlamos vallásossága volt. A „Zarathustrá”-hoz tartozó hagyatékában írja: „Teljes ellentétében éltem meg egy vallásos természetet. Ismerem az ördögöt és Istenre vonatkozó perspektíváit.” Isten, ördög – egyáltalán adottnak tekinthető még egy nem vallásos ember számára? Igen, sőt még tovább megy mértéktelenségében, egészen a virtuális megistenülésig: „Ha lennének istenek, én kitartanék amellett, hogy egy isten sincsen. Tehát nincsenek istenek.” Műve (Istené), a valóság kedvéért van, a szükséges mű, gondolja Nietzsche. De „mekkora igazságot visel el, mekkora igazságot merészel egy szellem?”, kérdezi. „Nem túl nagy számunkra ennek a tettnek a súlya? Nem kell magunktól istenekké válnunk?” Ily módon válik a kereszténység sokkal radikálisabb kritikájává, mint amilyen *Voltaire* volt, akiben kezdetben még egyik előfutárát és versenytársát látta. De „minél magasabb szintre emelkedik egy ember műveltsége, annál több területen vonja ki magát a tréfálkozás és gúnyolódás alól. *Voltaire* szívből hálás volt az égnek a házasság és a templom kitálalásáért: mert ezekkel kiválóan gondoskodott felvidulásunkról... Minden megkésétt, amivel ezen a területen most még viccel valaki... Most az okok után kérdezzük; ez a komolyság időszaka.”

Nietzsche nem gúnyolódhatott a kereszténységgel; velejéig a fogságában volt; szenvedett tőle, kritikája lét és nemlétért vívott küzdelem volt, „goromba és heves, szenvedélyes és dühvel teli”, ahogy *Theodor Odenwald* „A vallás kérdése Friedrich Nietzschénél” c. könyvében írja. Ez volt a legkeservesebb és a legutolsó lehetőség: élethalálharc. A Nyugatról így kiált: Dionüszosz a Megfeszített ellen!

Vajon küldetés vagy önmagán való felülemelkedés volt-e – amikor Nietzschét áthatotta létezésének példaszzerűsége. Az „*Ecce Homo*”-ban (miért vagyok én sors) az önfeladás legvégső határáig megy el: „Ismerem sorsom. Nevemhez egykoron valamiféle szörnyűség emléke fog tapadni – egy olyan krízisé, melyhez hasonlót nem ismert a Föld, a legsúlyosabb lelkiismeret-kollízió és a szakítás mindazzal, amit eddig hittek, megköveteltek és szentesítettek. Én nem ember vagyok. Én dinamit vagyok.”³

Olykor érezte ez a magányos, sérült szellem (akit a szellemtörténész *Hans Joachim Schoeps* „altatókkal tökéletesen szétzilált szervezetű, gyengécske, gyomorbeteg, idegi problémákkal kínlódo emberként” ábrázolt, és akit mások udvarias, visszahúzódó, félnék kortársként éltek meg), hogy többé-kevésbé egy új korszak prototípusának szerepében pöffeszkedik. „Mindenesetre veszélyes előjel, amikor – a zseni – valamiféle emberfeletti-nek kezdi tartani magát”, írja önmagába-tekintésének pillanat-

3 Friedrich Nietzsche: *Ecce homo*. Ford.: Horváth Géza, Göncöl Kiadó, 130.o.

nyi hangulatában. De „a szellem élet, mely személyesen életbe vágó”, mondja „Zarathustra. A szellem vagy az élet oldalához tartozik-e hát (Nietzsche)?

Ezt én nem akartam?

Friedrich Nietzsche és a következményei

Friedrich Nietzsche viszonya a Bibliához messze nem olyan elutasító, mint a keresztény kultúrához és egyházhoz. Biblia alatt általában az Ószövetséget érti, amelyben „emberek, dolgok és beszédek oly nagyszerű stílusban jelennek meg, hogy a görög és az indiai írásbeliség nem is hasonlítható hozzá”. A Bibliát az „eddig legjobb német könyvnek” nevezi, és „az a mód, ahogy Európában a Biblia iránti tiszteletet megőrzi, talán az erkölcsi kifinomultságnak az a legjobb része, amelyet a kereszténységnek köszönhet Európa”. „Ezzel szemben az Újszövetség sok igazán jámbor, szorongó bigott, és kisszerűséggel van tele.” De mindegyik: „Az Újszövetségnek az Ószövetséggel való összeragasztása a legnagyobb vakmerőség és vétek a szellemmel szembeni, amely az irodalmi Európa lelkiismeretén szárad.”

„A megváltottságnak jobban kellene látszania a keresztényeken”

Jézus személyéhez való viszonya is kétértelmű. Egyrészt ő „a legnemesebb ember”, másrészt „nagyraívó keleti ember”, valamint a „megváltónak a pszichológiai típusa”, ami mindig jelenthet akármit. Mint megváltót támadja őt, amint szavaiból kiderül. Nietzsche önmagát nagy leleplező filozófusnak tartja, és ennek alapján hasonlítja össze magát Jézussal – de: „A kereszténység alapítója, mint az emberi lélek ismerője nem volt mentes súlyos hiányosságoktól és elfogultságoktól.” „Túl korán halt meg; ha visszavonta volna tanítását, Jézus eljutott volna az én koromig! Ő elég nemes volt a tanai visszavonásához. De még éretlen volt.” Nem érezzük-e minden gyalázkodó, felfuvalkodott kritikájánál is a vonzalmat és az ígézetet? Bárcsak ne lennének keresztények, akik az alapítójukról nevezik el magukat – de: „A megváltottságnak jobban kellene látszania a keresztényeken, hogy higgyek a Megváltójukban!” Legyen ez mementó azok számára, akik magukat Krisztusról nevezik el, és az ő nyomdokaiba akarnak lépni! Továbbá, amikor meghatározza a saját vízióját a jövőről, Nietzsche nemcsak képletesen, hanem szinte szó szerint is egy központi keresztény gondolathoz nyúl vissza: „A mennyország a szív egyfajta állapota, nem valami „földöntúli”. Isten országa nem történelmi kronológia szerint, nem naptár szerint jön el, nem olyasmi, ami egy napon megjelenik és napokkal előtte nincs sehol: hanem egy „az egyénben bekövetkező érzületváltozás”, olyasmi, ami bármikor beállhat, és nincs mindig jelen.” Természetesen a Bibliát a szülői házból ismerte, így magyarázhatta ezeket – az ott is szokatlan és teológusok által gyakran túlmagyarázott – gondolatokat a „bennünk lévő Isten országaként”.

Megtévesztő könyv, szégyenfolt, rabszolgamorál

Ne hagyjuk magunkat megtéveszteni: a Biblia Nietzsche számára „a legjobb megtévesztő könyv” marad, „egy teljesen nemtelen emberfaj Szentírása”, „a legmélyrehatóbb rágalmozó és pusztító düh közvetlen formája”, „az erkölcsi rabszolgázadás” kereszténysége. Hogy lezárhassuk a hibáiból adódó, gyűlölködő szóáradatok sorát, idézzük még az „Antikrisztus” végén található, az egyházat sújtó átkot: „Elítélem a kereszténységet, a leg-

szörnyűbb vádakat emelem a keresztény egyház ellen, amelyeket egy vádló valaha is ajkára vett... A keresztény egyház romlottsága semmit sem hagyott érintetlenül; minden értékből értéktelenséget, minden igazságból hazugságot, minden becsületességből lelki alávalóságot csinált... A kereszténységet az egyetlen nagy átoknak, az egyetlen nagy s legbensőbb romlottságnak, a bosszú egyetlen nagy ösztönének nevezem, amelynek számára nincs olyan eszköz, amely eléggé mérgező, titkos, alvilági és kicsinyes lenne – a kereszténységet az emberiség egyetlen s örök szégyenfoltjának nevezem. S az időt ama *dies nefastus*-tól számítják, mellyel e sorscsapás megkezdődött – a kereszténység első napjától! – *Miért nem inkább legutolsó napjától?* – *A mai naptól?*”⁴

Most pedig a 2000. évet írjuk – még mindig Krisztus után számítva, és nem a 0. évet vagy a Nietzsche utáninak megfelelő 100.-at. „Ki akarja a véletlen művének nevezni”, írja *Hans Joachim Schoeps* „A korszakváltás alakjai” c. könyvében, „hogy Friedrich Nietzsche, a 20. század hírnöke, fizikailag is megélte a korforduló kezdetét, habár már 11 évvel előtte az elborult elme jótékony sötétjébe lépett. Amikor 1900. augusztus 25-én ezt a világot testileg is elhagyta, itt-ott néhány elmés ember már megsejtette, hogy egy nagy fordulat előestéjén állunk, hogy a „bálványok alkonya” már megkezdődött és „miként filozófalunk a kalapáccsal.”

Valójában Nietzsche, a századának betegágyán fekvő páciens, az előző század fordulópontján bekövetkezett óriási szellemi, szociális és politikai megrázkódtatások érzékeny szeizmográfja úgy jelezte előre a közeli földrengéseket, mint senki más – többet tett, mint hogy csak előrelátta. Jóval többet. Saját létezésével át is élte. Magáról pedig így verselt:

*„Úgy van! Tudom, honnét jöttem!
Telhetetlen láng-gyönyörben
égek, izzok, pusztulok.
Fény lesz mind, amihez érek,
szén, amiből már nem kérek:
úgy van, úgy van, láng vagyok!”⁵*

Regresszió, agresszió és depresszió állandó váltakozásaiban egy olyan mű robbant ki belőle, amely nem csupán az ő korában, hanem egészen a jelenkorig elbűvölte, megmozgatta, megrengette, és persze földre is vezette az érzékeny és éles elméket. E legelőször félrevezetett elmék egyike, a filozófus *Martin Heidegger* (1889–1976) mondja – kijelentése bizony ma is, ötven évvel később, még mindig megállja a helyét: „A Nietzschevel való összeütközés meg sem kezdődött, még az előfeltételek sem voltak meg hozzá. Eddig Nietzsche vagy dicsérték és utánozták, vagy szidalmazták és kihasználták.” A költő *Gottfried Benn* (1886–1956) szerint pedig a saját nemzedéke azonosítja azzal a kérdésfeltevéssel, melyet Nietzsche fogalmazott meg: „Veszélyes, viharos, villámokat szóró természete, nyugtalan nyelvezete, minden idillnek és általános oknak a tagadása, a mélylélektan létrehozása... az egész pszichoanalízis, az egész egzisztencializmus: mindez az ő tevékenységének eredménye. Ahogy mindinkább kiderült, a Goethe utáni korszak messzire ható óriása ő... Annyit fűzhetnék még hozzá, hogy az én nemzedékem számára ő volt a korszak földrengése, és Luther óta a legnagyobb német nyelvész.”

Az első, aki tollforgatással lett tettes

Nietzsche befolyásolt mindent: a klasszika-filológiát, amelynek olyan ösztönzéseket adott, amelyek csak jóval később találtak fogadtatásra; a vitalizmus és az egzisztencializmus gondolkodóit, mindenekelőtt természetesen *Jasperst*, *Heideggert*, *Marcusét* és napjainkban *Sloterdijket*: de a marxistákat is, különösen a franci-

⁴ i.m. 102.o.

⁵ Friedrich Nietzsche: *Ecce Homo*. Ford.: Szabó Lőrinc, in: Friedrich Nietzsche versei. Európa Könyvkiadó, Bp., 1989., 21. o.

ákat és olaszokat; és persze a fasizmust, amely, amennyire csak tehette, megrontotta Nietzschét; de hatással volt írókra és költőkre is, az expresszionizmustól a jugendstil-en keresztül a neoromantikáig, *Rilkére*, *Hessére* és a Stefan-George-körre, továbbá különféle gondolkodókra, mint *Rudolf Steinerre* vagy *Albert Schweitzerre*, a kultúrkritikus *Oswald Spenglerre*, köztük az elválaszthatatlan jó barátokra, mint *Ernst* és *Friedrich Georg Jüngerre*, aki az egyik legérdekesebb tanulmányt írta róla. Elsősorban az ateisták és a keresztényellenes csoportok kölcsönöznek fegyvereket Nietzsche gazdag arzenáljából, szándékosan újrakovacsolják azokat, és tagadhatatlan, hogy Nietzsche anyagot szolgáltatott ahhoz, hogy felhasználják és visszaéljenek vele.

Mindazonáltal biztos vagyok benne, hogy ma, száz évvel tragikus vége után, forogna a sírjában, ha látná, hogy mit csináltak az ő – sajnos soha és semmilyen módon szisztematikusan össze nem rendezett – filozófiájából. Ez a törekény, nemes lelkű ember, aki gondolati radikalitásával a saját személyét soha nem kímélte, és önmagát egy mártírhoz hasonlóan az örülségig feláldozta, legbensőbb lényéig megrémült volna, ha át kellett volna élnie, hogy miként használták fel a következményeket teljesen figyelmen kívül hagyó, „vérző szívéből kispriccelt” gondolatait primitív gondolkodók és ideológiák, valamint az általa megvetett tömeg- és rabszolgakultúra képviselői! „Mit tehet arról Nietzsche”, írja joggal Gottfried Benn, „hogy a politikusok utólag őhöz rendelték elképzelésüket? Nietzsche látta ennek közeledtét, 1884 júniusában azt írta nővérenek, hogy megijeszti a gondolat, miszerint egyszer majd jogtalanul és egészében véve helytelenül fognak az ő tekintélyére hivatkozni.” De vajon eredeti, talán még naiv, gondatlan szertelenségével nem vált mégis a fasizmus első társtettesévé az íróasztalánál, és így felelőssé annak minden bűnéért? Bizonyára ő is azt mondta volna, mint más szellemi úttörők: nem ezt akartam!

Mindenesetre azt is kétségbeesetten élte volna meg, hogy valójában mennyire kis mértékben hatott kritikája, sőt, az európai kereszténység elleni merénylete. Bár azt a mondását, hogy „Isten meghalt” újra meg újra idézik – majdnem olyan gyakran, mint a még ismertebb, ám soha nem indokolt mondását, hogy ha nőhöz megyünk, sose felejtünk magunkkal vinni korbácsot – viszont a legkönnyebben megjegyezhető formában végül is egy fura helyiségben jelent meg, egy nyugatnémet nagyváros férfi WC-jének csempefalán, ahol egy ismeretlen ember más graffitik mellett – tréfásan vagy hitvalló komolysággal – így fejezte ki magát: „Isten meghalt – Nietzsche.” A következő napon legalább kétszer akkora betűkkel ez állt alatta: „Nietzsche meghalt – Isten.”

Miként hatott Nietzsche?

Nietzsche csakugyan tragikus személyiség volt. Torinóban való tartózkodása idején, 1889-ben, egy hideg januári napon látta az utcán, amint egy bérkocsis hevesen csapdossa lovát. Könnyekben kitorve borult a ló nyakába, majd elvitték onnan, és egy idegklinikára szállították. A diagnózis, amelyet már régóta ismertek az őt kezelő német és svájci orvosok, a *paralysis progressiva*, egy nagyon messzire visszanyúló, szifilitikus betegség következményeként megjelenő agylágyulás. Különböző klinikákon még további 11 évet töltött váltakozó állapotokban, javulással is, ám minden gyógyulásra való kilátás nélkül. Utolsó éveit anyja és nővére gondozásában, Weimarban töltötte, ahol 1900. augusztus 25-én halt meg, mindössze néhány hónappal az általa új korszakként annyira várt évszázad megkezdődése után. Ezt nem „új hajnalpirjának, hanem az örület egy olyan stádiumában élte meg, amelyről egyszer azt írta, hogy a realitás megszűnt „vágy és beteljesülés, tehetetlenség és mindenhatóság közötti választéknak lenni.

Tévelyult életének végső fázisában küldött – a tőle távolabb és hozzá közelebb állóknak szóló leveleken kívül – egy cédulát Európa koronázott vezetőinek, és egy fejedelmi konferenciára hívta őket Rómába. Felváltva írta alá hol „Nietzsche cézár”-ként, hol „Nietzsche Dionüszosz”-ként. Régi barátjához, *Jacob Burckhardthoz* (1818-1897) írt utolsó levelét így írja alá: „Dionüszosz, a megfeszített”. Egyszer azt írja – mintha kapitulációt jelezne: „Krisztus a kereszten – ez még mindig a legfenségebb szimbólum.” Érzelmek ma, száz év elteltével, még mindig részvét és elutasítás között ingadoznak, de a következő és talán még fontosabb századforduló kortársaként ezt a kérdést kell feltennünk kell: miként hatott Nietzsche, és mi maradt belőle?

Szívében szenvedélyes, mégis otthontalan

Amikor *Immanuel Kantot*, a vitathatatlanul legnagyobb német filozófust egyszer „mindent-összezőző”-nak (Alleszermalmer) nevezték, amivel arra utaltak, hogy Kant a megismerés kritikájával minden korábbi metafizikát teljesen el akart tüntetni, akkor a „korpa” szó – amellyel utalni szoktak Friedrich Nietzschére, mint a főleg külföldön ismert német, sőt legnémetebb filozófusra – még találóbbnak látszik. Bár a megismerés kritikájában semmi újat nem hozott, azt azért megmutatja, „hogyan filozofálunk a kalapáccsal (fogalmazhatnánk úgy is: a szívünkkel)”. *Thomas Mann* (1875–1955) – talán Nietzsche által a leginkább befolyásolt 20. századi író – megpróbálja méltányosan mérlegelni őt: „Nietzsche tudatában volt, és példája volt annak, hogy a filozófia nem üres absztrakció, hanem az emberiséget szolgáló tapasztalás, szenvedés és áldozatvállalás. Bár belesodródott groteszk tévedésekbe, a jövő valójában mégiscsak az ő szeretetének talajává lett, és a következő nemzedékek számára – mint a mi számunkra, akiknek a fiatalága neki köszönheti a végtelent – érzékeny és tiszteletre méltó tragikus alak lesz, korfordulónk távoli villámlásával fog fellángolni és lebegni a szemünk előtt”.

Nietzsche filozófiája kultúrkritika és mindenekelőtt támadás volt a kereszténység ellen, kísérlet arra, hogy a határtalanul szabad ember, a csupán a földnek és a természetnek engedelmeskedő *Übermensch* által egy Isten, kereszténység és egyház nélküli „új hajnalpírt” hozzon. Ebből – hála Istennek – semmi sem lett, illetve az erre irányuló szálnalmas, az embert megvető nevelési kísérlet csődöt mondott. Nietzsche veszélyes, és az is marad. Viszont a következők már nem Goethe szavai: Nagy embereknek nagy tévedései is járnak. És ne tudna az ember a tévedésekből is tanulni? Sőt, nem szükségszerű-e, hogy tanuljunk, mind a saját hibáinkból, mind a másokéiból? Jóindulatú barátai és jóakarói – noha gyakran talán csalódtak – hűek maradtak hozzá. Az „Ecce Homo”-ban így fejezte ki magát: „Amikor háborút indítok a kereszténység ellen, ez jogomban áll, mert erről az oldalról nem tapasztaltam semmilyen végzettszerűséget és gátat – mindig összemérem magammal a legkomolyabb keresztényeket.”

Az bizonyosan érdeme, hogy erősen „felkavarta” századának és századunknak az „istenvalóságát”. Talán az sem túl merész feltevés, hogy a kereszténység éppen Nietzschétől és főként *Sören Kierkegaardtól* kapott gyökerestül új öntudatot és új bátorságot a fennmaradásához. A 19. századi ellaposodott és elernyedtt kereszténység nietzschei kritikája nélkül valószínűleg nem alakult volna ki a dialektikus teológia, és ezzel összefüggésben nem fordultak volna el az úgynevezett kultúrprotestantizmustól sem. Természetesen a „20. század mítoszának” prófétái is és azok a keresztények is rá hivatkoztak, akik magukat „különösképpen német”-nek nevezték. Nietzsche gondolkodásának közelében szakadék van, mely magányának, hazátlanságának felel meg. A harmadik évezred keresztény hitét is Nietzsche provokálja tovább.

Fordította: Édl Ágnes

Mártonffy Marcell

Önigazolás, vagy megigazulás?

Néhány szempont az 1999-es evangélikus–katolikus közös nyilatkozat olvasásához

A megigazulásról szóló tanítás tárgyában 1999. október 31-én aláírt evangélikus–katolikus közös nyilatkozatot (a továbbiakban: KNy) tanulmányozva nem kerülhető meg a kérdés: mennyiben lehetséges egyáltalán a nyilatkozat „szoros” olvasása, s ha lehetséges, milyen mértékben és milyen feltételek között szükséges? Az alábbiakban főként ennek a kérdésnek a vizsgálatára szorítkozom – az utalásszerű tartalmi hivatkozások csupán az olvasást irányító előfeltevések pontosabb megértését kívánják szolgálni. Elsőként arra keresek választ, hogy mennyiben konszenzusedokumentum a szöveg.¹ Ezt követően a megigazulás-tan újraértésének néhány hermeneutikai kritériumát veszem sorra (egy általános és egy bibliai hermeneutikai észrevétel erejéig, illetve a kortárs teológiai horizontra kitekintve), végül röviden a megigazulásról való beszéd és az eucharisztikus vendégseretet kapcsolatának egy lehetséges szempontjára térek ki.

I. Konszenzus és kontextus

A KNy 5. pontja leszögezi: „Jelen Közös Nyilatkozat szándéka (...) az, hogy megmutassa: az aláíró evangélikus egyházak és a Római Katolikus Egyház (...) most már képesek kifejezni az Isten kegyelméből a Krisztusba vetett hit által való megigazulásunk közös értelmezését. Nincs benne minden, amit az egyik vagy másik egyház a megigazulásról tanít; de a megigazulás alapigazságainak közös konszenzusát foglalja össze, és megmutatja, hogy a megmaradt különbségek tanbeli elítélésre már többé nem adnak okot”. A dokumentum tehát lehetségesnek tekinti és be is mutatja a közös értelmezést, oly módon, hogy alapigazságok konszenzusát foglalja össze, elismerve egyrészt az értelmezés részlegességét („nincs benne minden”) és a megmaradt különbségek legitimitását („tanbeli elítélésre már többé nem adnak okot”).

E szándéknyilatkozat indokolttá tenné, hogy sorról sorra megvizsgáljuk a dokumentum fő fejezeit: 1) a megigazulás-tan bibliai üzenetét, 2) ökumenikus problematikáját, 3) közös értelmezését rögzítő és 4) azt kifejtő, valamint 5) az elért konszenzus jelentőségét és horderejét méltató fejezetet. E vizsgálódás eredményétől elvárhatjuk annak a kérdésnek a megválaszolását, vajon a dokumentumot elkészítő teológusok nézetei alkalmasak-e arra, hogy az evangélikus egyházak és a katolikus egyház e nézeteket sajátjaiként fogadja el. A válaszok természetesen eltérőek lesznek: mind az evangélikus, mind a katolikus teológusok egy (akár jelentékeny) része elutasíthatja a dokumentumot létrehozó kollégáik egyetértését, azzal az indoklással, hogy a szöveg részben vagy egészében ellentmond az alapvető evangélikus vagy katolikus teológiai meggyőződésnek. Itt csak futólag említhetem azt az ellenállást, amellyel a dokumentum a német nyelvterület evangélikus teológusainak körében találkozott, illetve a tévovázást a római tanítóhivatal részéről, amelynek mértékadó képviselői hol támogatólag, hol elutasítólag léptek fel a nyilatkozattal szemben.

A dokumentum azonban nemcsak elemző olvasást igényel (amennyiben közös értelmezést ígér és alapigazságok konszenzusát foglalja össze), hanem az elemző olvasás feltételeire is utal. Bevezető fejezete (*Praeambulum*) az alábbi hermeneutikai elvekre hívja fel a figyelmet:

– a szöveg nem tartalmaz újdonságot a párbeszéd korábban elért eredményeihez képest; „a megigazulásról szóló dialógus eredményeinek egyfajta összefoglalására” törekszik, hogy „egyházainkat a szükséges pontossággal és rövidezséggel” tájékoztassa a párbeszéd közös eredményeiről” (vö. 4. pont); fontos tehát, hogy a közös tanítást nem mint kölcsönösen kötelező tantételeket, hanem mint hosszú beszélgetés során kikristályosodott álláspontot ismerteti;

– következőképpen olvasásához nélkülözhetetlenek azok a tanulmányok, amelyek korábban, a párbeszéd folyamatában jöttek létre: a szoros olvasás csak a kiterjedt kontextus figyelembevételével lehetséges (a legfontosabb tanulmányokat a 3. pont sorolja fel); a dokumentum „ismételten a megnevezett szövegekre és ezek érvelésére hivatkozik” (6. pont);

– azzal, hogy az álláspontok nem mindenben egyeznek, hanem eltéréseket tartanak meg, s ezek közül egyeseket „legyőzve” „nem veszik könnyen” a többit, sem a „szétválasztottságot” (vö. 7. pont), a párbeszédet folytató felek bennfoglaltan számot vetnek az újraértelmezés eshetőségével, a hangsúlyok jövőbeli áthelyeződésével, az adott esetben drámai nehézségekkel is, amelyet sokak számára a dokumentum elfogadása vagy épp elutasítása okozhat;

– a dokumentum fejlődést tételez fel a párbeszédben részt vevő egyházak tanításában: „abban a meggyőződésben fogalmazódott meg, hogy egyházaink a történelemben új felismerésekre jutottak. Fejlődés történt, amely nem pusztán megtűri, hanem megköveteli a szakadást okozó kérdések és ítéletek felülvizsgálatát és ezekre új megvilágításban tekint” (7. pont);

– a KNy nemcsak folyamatot tetőz be, hanem újabb lépéseket is előirányoz: az egyeztetés nem ért véget; „kötelező érvényű döntéseket” kíván lehetővé tenni (4. pont); a konszenzusnak „ki kell hatnia egyházunk életére és tanítására és itt kell megpróbálnunk [helyesebben: kipróbálnunk, próbára bocsátanunk, MM] azt” (43. pont).

– a KNy betűjéből és szelleméből nem következik, hogy a kilátásba helyezett „kötelező erejű döntéseknek” hagyományos hitvallási tételeket felváltó – a dokumentum ellenzői szerint azok élét elvevő és igazságtartalmát „ártalmatlanító” – dogmatikai megfogalmazásoknak kell lenniük. Sokkal inkább olyan intézkedésekre gondolhatunk, amelyek utat nyitnak az elért konszenzus recepciója nyomán teljesebb egyházi közösséget kifejező gyülekezeti gyakorlatnak. Nem egyértelmű ugyan, mit ért a 4. pont kötelező erejű döntéseken, de az ökumenikus párbeszéd (nem feltételezett, hanem sokak által megtapasztalt) jóindulata elsősorban az elítélések formális visszavonását és az egyházak *egyházként* való kölcsönös és explicit elismerését tarthatja szem előtt. Ez az

¹ Az idézetek, néhol apró módosításokkal, a rendelkezésre álló, sok hibával közreadott, részleges magyar fordításból származnak. A KNy teljes (a függelékeket is tartalmazó) német szövegét ld. többek közt: Peter Lüning–Ralf Miggelbrink–Hans Jörg Urban–Joachim Wanke, *Gerechtfertigt durch Gott. Die gemeinsame lutherisch/katholische Erklärung. Eine Lese- und Arbeitshilfe*, Bonifatius Verlag: Paderborn 1999, 77–114.

intézkedés megkönnyítheti hasonlóan tagolt (a saját-igazságokat megőrizve továbbfűző) konszenzus kialakítását a lelkesi/papi szolgálat és az úrvacsora/eucharisztia kérdésében.

A KNy tehát olyan egységdokumentum, amely dialogikus igazságmodell érvényesítésére törekszik. Részeredményei abból a kompromisszumból születnek, amelynek jelentését Hans Christian Knuth, Schleswig evangélikus püspöke a következőképpen foglalja össze: „a KNy nem abban az értelemben kompromisszum, hogy a feleket eltávolítja alapmeggyőződéseiktől és sajátos hangsúlyaitól. Természetesen *szöveggel* van dolgunk, amely, mint a Biblia is, értelmezésre szorul, s amely a megértés különböző horizontjaiból csakugyan különbözőképpen olvasható. A KNy azonban nem lusta kompromisszum, hanem mindkét partner azt fejezi ki benne, amit helyesnek tart. Annyiban feltétlenül kompromisszum-jellege van, hogy (...) mind katolikus, mind lutheránus oldalon elutasították a »mindent vagy semmit« magatartását”.² A kompromisszum számot vet azzal, hogy a megmaradó különbség egyházak esetében a hitbeli ismeretek egységesíthetlenségét is jelenti, ugyanakkor azzal is, hogy a párbeszéd folyamatában mozgásba hozott előítéletek megosztható előfeltevésekké szelídiülhetnek, azaz levethetőek az ítélet nem logikai, hanem erkölcsi jelentésében benne foglalt elhatároló és kirekesztő jellegüket. A *hit-formulákban* való teljes egyetértés nem lehet célja a tapasztalatban és a reflektáló értelemben egyaránt többféleképpen realizálódó hitigazság közös mondásának. Az igazságban való egység velejárója az igazság dialogikus és relacionális fogalmának elfogadása, az igazsághoz fűződő, ugyanakkor az igazságkeresőket egymáshoz fűző viszony egyidejű közelség- és távolság-momentumának észlelése. A megbélyegző előítéletek helyébe lépő előfeltevések exodusa, ismeretlenben-tapogatózása hozzátartozik a párbeszédben meg tapasztalt egység dinamikájához.

Az értelmezés alapelveinek összefoglalása, egyszersmind a szoros olvasás hermeneutikai keretének tudatosítása – nyomán egyebek közt az alábbi feltevések kockáztathatók meg.

1) A Közös Nyilatkozatot olyan evangélikus és katolikus keresztények hívták létre, akik nem csupán kilátásba helyezik egyházaik lényegi egységét és az egyházaik hirdette tanítás alapelemeinek kölcsönös elismertetését, hanem meg is valósították azokat. Az ökumenizmus nagylelkű gesztusa egy olyan ökumenikus egyház tételezése, amelynek konstitutív eleme a különbözők párbeszéde a Krisztustól kapott és mindenkor részlegesen értelmezett hit egységében, a felekezeti identitást képező igazságok szüntelen újragondolásának dinamikája. *Egy olyan „utópisztikus” állapot megelőlegező elfogadása, amelyet az evangéliumi hit tanúsítása éppen hogy nem súlytalan fantáziaképként, hanem felismerésre váró (és nem az ember által létrehozandó) súlyos realitásként mutat fel.* A „differenciált konszenzus” (Harding Meyer) igénye, amely a KNy-t jellemzi, nemcsak a szöveg hermeneutikai szervezőelve, hanem egyházalkotó elv is. A dokumentumot létrehozó teológusok számára a felekezeti igazság tágitása egy, a megmaradó s talán maradandó különbségek befogadására kész igazságfogalom irányában olyan beszélgetés-tapasztalat, amely méltán tekinthető közös egyház-élménynek. Akkor is, ha ez az élmény előjel csupán, amelynek jelzését a szentségi közösség teljesítheti be. A KNy reményt ébreszt abban a tekintetben, hogy e közösség a szentségi asztalközösség teológiájának egységesítése nélkül is lehetséges.

2) Ha az alapkonszenzus velejárója a fennmaradó különbségek markáns kiemelése, akkor a dialógusban megszülető egyháztapasztalat kihatással van az egyházhoz tartozás kritériumaira is. Ha a különböző egyházi közösségeknek sajátos ortodoxiája nem a maradéktalan azonosulás, hanem – a közös formulák keresése mellett – a másság tiszteletének formájában követeli meg elismertetését a közösséghez tartozóktól, akkor a Krisztus egyetlen egyházához való odatartozás a „kiengesztelődés a különbözőségeken” elv jegyében valósulhat meg. Amint Vajta Vilmos (az evangélikus-református párbeszéd összefüggésében) mondja: „Még ha nem is lehet, sőt nem is szükséges egységes megfogalmazásokra eljutni, mégis lehetséges a különböző hitvallások kifejezések mögött megértést létrehozni”.³ Ez azt is jelenti, hogy a megértésre irányuló törekvés a megértendő dolog, a hitvallásban megfogalmazott tétel *előtt*, de nem attól függetlenül – azaz a „dolog” megértésére irányuló erőfeszítésként – feltétlen értéké és egyben közösségképző tette válik.

3) A megértésre irányuló törekvés, mint Isten kegyelmi kezdeményezésére adott válasz és mint egyházalkotó tett, oly módon járulhat hozzá az egyházhoz való tartozás új artikulációjához, hogy különböző hitvallású keresztények saját felekezeti identitásukat megőrizve lehetnek tagjai az ökumenikus keresztény egyháznak, anélkül, hogy a felekezetek intézményes egyesítésére sor kerülne. Az ökumené célkitűzésének és/vagy gyakorlatának elfogadása adott esetben fájdalmasan megoszthatja az egyes felekezeteken belüli nézeteket, de nem lehet sem kirekesztő, sem kirekeszthető szélsőség. Ugyanakkor teret nyithat azoknak is, akik elutasítják, mivel *a meghívás nyitott, nem pedig ítélet zárt logikája szerint működik.*

4) A megértés ökumenikus irányvétele egyúttal kijelöli azt a feladatot, hogy az ökumené teológusai együtt vegyék fontolóra, milyenek lehetnek a rész szerinti egység, mint az egésznek irányt adó modell intézményes-jogi keretei. Ezúttal is Vajta Vilmost idézve: „ma kisebb ökumenikus csoportokban máris lehetséges a jövő egyházának mint a hívők közösségének életét élni még akkor is, hogyha népegyházi viszonyaink között élő felekezetek nagy gyülekezeteiben még lehetetlen a testvéri közösség gyakorlása”.⁴ A kérdés, meggyőződésem szerint, nem az, hogy a „kicsiny kezdek”, „felekezeti laboratóriumok” vagy „a testvéri együttélés példás életformái”⁵ az ökumenikus egyház – Krisztus egyetlen egyháza – részének tekinthetők-e. A kérdés az, hogy milyen jogi formulákkal hagyható jóvá e kezdeményezések egyház-jellege, és fogadtatható-e el az ökumené, mint a tradíció dinamikájának sajátos értelmezése és mint „kísérleti ortopraxis” az identitásukra gondot fordító hagyományok és szervezeti formák határjelenségeként, amely találkozást tesz lehetővé és meghívást hordoz.

II. Megigazulás és megértés

A hitértelmezések különbözősége, a keresztények megosztottsága köztudottan olyan tény, amelyet a keresztények legelőször sajátos hitvalló közösségükön belül tudatosíthatnak. Az ökumenikus egyház eszméje – mint elképzelt és folyamatosan létesülő érintkező „terület” a különálló felekezetek között – azért merülhet fel s teheti lehetővé az egyezések és a különbségek új artikulációját, mert saját egyházi közösségeinkben szerzett, eleven tapasztalatunkon alapul. A katolikus egyházban a kutató teológia és a tanítóhivatal normatív teológiája közti feszültségek éppoly ismereteseek, mint az evangélikus egyházakon belül megjelenő

2 „Ein Schritt zur Kirchengemeinschaft. Ein Gespräch mit dem lutherischen Bischof Hans Christian Knuth” = Herder Korrespondenz 54/1 (Januar 2000), 18-23, itt: 19.

3 Vajta Vilmos: „Az evangélikus és a református egyház viszonya” = Uo: Amíg időnk van. Válogatott írások, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem: Basel/Budapest 1998, 159–168, itt: 165.

4 Vajta Vilmos: „Az evangélikus–katolikus párbeszéd jelene és jövője” = I. m. 153–158, itt: 157.

5 Uo.

Luther Márton

- Mitől igazult meg?

nézetkülönbségek, például a hermeneutikai feladat és a kinyilatkoztatott Ige tekintélye közti viszonyt illetően.⁶ Amikor a KNY „katolikusok”-ról és „evangélikusok”-ról beszél, egyrészt operatív (a tömör fogalmazást és egyáltalán: a közös munkát könnyítő) egyszerűsítéssel él, másrészt e kettősségnek mintegy fölébe helyezi a konszenzusformulát. A KNY negyedik részének (*A megigazulás-tan közös értelmezésének kifejtése*) alpontjai – értelemszerűen a 16. század hevesen vitatott témakörei, amelyek végül megosztották a keresztény felekezeteket – úgy épülnek fel, hogy elsőként az elért „alapvető konszenzust” fogalmazzák meg („Közösen valljuk...”), majd az eltéréseket rögzítik, katolikus és evangélikus nézőpontból egyaránt rámutatva a megfogalmazások különbségeire. Azaz eleve eltérést és érintkezést posztulálnak mind az evangélikus, mind a katolikus beszédlehetőségeken belül a „konszenzusformula” és a „klasszikus” kifejtés között. E megkülönböztetések azonban tovább differenciálhatók. Hogy pontosan mit jelent Luthernél a megigazulás fogalma, az többé-kevésbé éppúgy rekonstruálható, mint az, hogy miként gondolta el a megigazulást a Reformációra válaszul érkező Trentói Zsinat. Ám hogy mit jelent a megigazulás fogalmának lutheri értelmezése különböző indíttatású evangélikus keresztények számára, arról mint katolikus csak ugyanolyan nehézségek árán kockáztathatok meg feltevéseket, mint amilyen nehézségbe evangélikus kortársaim ütköznek, amikor azt mérlegelik, mit jelent ma a Trentói Zsinat megigazulás-tana katolikus kortársaik számára. Csak vélhetem, hogy vannak evangélikusok, akik megalapozottan állítják, hogy jól értik Pál igéit a megigazulásról, és azokat teológiaiilag reflektált hitük ma is betű szerint érvényes sarokpontjának tekintik; amiként nyilván vannak olyanok is, akik nemkülönben szilárd történeti-filológiai ismeretekkel rendelkeznek a megigazulás-tanról, de azt folyamatosan újjáértendő és újra elszámítandó teologumenonnak tartják. Lehetnek továbbá olyan evangélikus keresztények is, akik úgy ragaszkodnak a megigazulás fogalmához, hogy e ragaszkodásban az elmélyült reflexió csekélyebb szerepet játszik, mint a kollektív azonosságtudat emocionálisan is hangolt igénye. S végül – de e mozgó skálát figyelembe véve nem utolsósorban – lehetnek olyanok is, akik tudatosan és szívesen lemondanak a megigazulás-fogalom központi jelentőségének hangsúlyozásáról. Talán azért, mert egy olyan jövőbeli „szótárat” tartanak szemük előtt, amelyben a hittapasztalat változó nyelvi kifejezései, alkalmasint a páli megigazulás-eszme folytonosságában, új összefüggésekbe rendeződhetnek, s amelyben e megértés nem szűnik meg alakítani és átalakítani a keresztény beszédet. Ugyanez elmondható a katolikusok viszonyáról a Trentói Zsinat megigazulás-tanához. Megkockáztatható az is, hogy számos katolikus keresztény (kevésbé körvonalazott) dogmatikai ismeretei között inkább a II. vatikáni zsinat jelen-

tései teremtenek rendet, és sokan a római egyházkormányzat jelenkori, visszahátráló habitusa dacára sem igen ismerik a Tridentinum tanításait.

A hit igazságának kérdésében tehát az egyes hitvallásokon belül sem beszélhetünk az egyformaság értelmében vett egységről, a jellegzetes kollektív hagyományformák dacára sem. Az ökumenikus konszenzuskeresés kapcsán már csak ezért sem gyanakodhatunk arra, hogy az egyik fél rábírní igyekeznék a másikat saját centrális teológiai tételének feltétel nélküli elfogadására, vagy arra, hogy a másik a maga centrális tételét az ő (az egyik fél) szája íze szerint értelmezze. A megigazulás-tan esetében épp e tanítás *evangéliuma* áll ellen az efféle intenció kísértésének. Milyen értelemben? E. Jüngel szerint „az igazságnak mindig történeti alakja van, s a 16. század tanbéli elítélései mára olyannyira elavultak, hogy igazságértéküket nagyon is viszonylagosnak kell tekintenünk”.⁷ Változatlan igazságuk állítása ekként – akárcsak a megigazulás protestáns, illetve katolikus megközelítésének változhatatlanként való posztulálása – nem teológiai kijelentés, hanem, a hermeneutikai evidenciák fényében, az azonosságot változtatlan-ságként definiáló *hagyománypolitikai döntés*.⁸ Az a belátás viszont, hogy ti. az elítélések igazságértéke viszonylagos, nemcsak az ökumené éthoszá – a megigazulás fogalmának protestáns, illetve katolikus értelmezésében változatlanul fennálló különbségek „kezelésének” módját – határozza meg (az elítéléssel szemben a különbségek dacára történő vagy épp a különbözőzés értékét kimondó elismerést részesítve előnyben), hanem az értelmezett fogalom egy jelentős tartalmi mozzanatára is rávilágít. Arra, hogy a megigazulás lutheri, illetve trentói értelmezése napjainkra egyaránt összeegyeztethetetlennek bizonyult az elítélés aktusával, mivel a *szerepet feltétlenségének tanúsítása nélkül saját lényegét számolja fel*. A KNY ezért jelentheti ki érvénytelennek a múltbeli elítéléseket. Ezt az állítást egy általános hermeneutikai, egy bibliai hermeneutikai és egy, a kortárs teológiai paradigmára utaló megjegyzéssel próbálom alátámasztani.

A megigazulás mint hermeneutikai kérdés. A megigazulásról szóló tanítás implicit módon a megértés olyan általános törvényszerűségét is tartalmazza, amely hozzásegít e tanítás eltérő értelmezéseinek befogadásához és fordítva: kizárja az önértelmezés megrekedését az önazonosság gondjában. Isten igazsága más, mint saját igazságunk. E kijelentés paradox módon csak akkor őrizheti meg érvényét, ha ügyelünk a megmaradó különbségre Isten igazsága és Isten igazságának bármely emberi interpretációja között. Ernst Käsemann szerint „az istentelenek megigazulása a keresztény igehirdetésnek és ekként az Írásnak is az a középpontja, amelyről semmilyen körülmények között sem mondhatunk le. Hiszen ez nem pusztán a tan és a kérügma egyik lehetősége a sok közül. Mivel benne Jézus üzenete és műve – mint a Megfeszített üzenete és műve, dicsősége és uralma – összetéveszthetetlenül különbözik minden más vallási kijelentéstől, úgy kell tekintenünk rá, mint *kánonra a kánonban*, mivel ez a lelkek megvizsgálásának voltaképpeni kritériuma a keresztény igehirdetéssel szemben is, múltban és jelenben egyaránt”.⁹ Csakhogy a *kánon a kánonban*, vagyis a Szentírás kijelölt centruma többféleképpen értelmezhető, aszerint, hogy e középpontnak milyen hatást tulajdonítunk. Épp a protestáns teo-

⁶ Itt elegendő – a „kivülálló” számára is érzékelhető közti különbségek közül – a Bultmann–Barth vitára vagy a Bultmann-iskola és öröksége, illetve az „új hermeneutika” közti lényegi eltérésekre utalnunk.

⁷ Eberhard Jüngel: „Kardinalre Probleme” = *Stimmen der Zeit* 1999/11 (November), 727–735, itt: 732.

⁸ Jüngel Ratzinger bíborost idézve állítja szembe az igazság történeti és statikus szemléletét: „ami igaz, az igaz is marad [was wahr ist, bleibt wahr]” (uo., vö. epd-Dokumentation Nr. 36/99 [30. 8. 1999]: *Streit um die Texte der Rechtfertigungslehre* [18], 6). Ratzinger idézett nyilatkozata eredetileg a 30giorni című olasz képesújságban jelent meg. Német nyelvű változatát ld. Gianni Cardinale: „Das Geheimnis und das Wirken der Gnade. Interview mit dem Präfekten der Kongregation für Glaubenslehre, Kardinal Joseph Ratzinger” = 30giorni/30Tage 1999 (17. Jg.) Nr. 6/7, 9–12.

⁹ Ernst Käsemann: „Kritische Analyse” = Uo (szerk.), *Das Neue Testament als Kanon*, Berlin 1972, 338–410, itt: 405 (kiemelés: MM).

lógiai gondolkodás környezetében kibontakozó filozófiai hermeneutika ismerte fel, hogy értelmezéstörténete során bármely saját igazság felszámolja önnön középpontosságát. Igazságfolyamatként mutatkozik meg, s ennek lényege, hogy új „centrumokat” is képes létrehozni. Úgy is mondhatnánk: a centrális igazság decentrum: olyan középpont, amelyből az értelmezés ideje többféle jelentésirányt bonthat ki. Az újabb irányok a középpontra is vizsgálhatnak. A középpont annyiban őrzi meg jelentőségét, amennyiben elég erősnek mutatkozik újabb jelentésközpontok létrehozására, s ezek hatására maga is újjáértelmeződik. Az igazság folyamatszerűsége, meggazdagodása új szempontokkal, kilépése önnön centrumából mások igazságának hasonló történéseivel szolidáris. Azaz, ha felismerem, hogy saját igazságom az időben alakuló igazság, akkor e történet-jelleget a másik igazsága vonatkozásában is feltételeznem kell: azt ti., hogy a másik sem az időben változatlanul érti önmagát. E feltételezést a másik igazságára irányuló figyelem nemcsak igazolhatja, hanem gyakran cáfolhatja is.

Az ökumenikus párbeszéd története annak bizonyossága, hogy eltérő értelmezéstörténetek a kölcsönös figyelem jegyében összehajlíthatóak, és pedig nem feltétlenül a közös formula centrumában, hanem sajátos történetiségük felismerésének közös horizontjában. E találkozásban a kérdés nem az, hogy az időben visszakanyarodva miként olvashatnánk eggyé kiindulópontjukat, vagy hogy az időben előretérve miként célozhatnánk meg közös végpontot, hanem az, hogy miként tehetik saját igazságtörténetük részévé a másik erőfeszítésének megértését. Vagyis miként viszonyulnak a másik másághoz, amelynek időbeli alakulásában megragadhatóvá válik a *kérdésirányok* közössége mint az egységnek a pontról pontra egyező válaszközlő alapvetőbb kritériuma.

A kérdésirányok közösségét a megigazulás-tan esetében kétséget kizáróan jelzi nemcsak a teológiai alapfogalmaknak és alapmetaforáknak a számos eltérés ellenére is felismerhető megoszthatósága, hanem e (spekulatív) fogalmak és metaforák ama konstellációja is, amely az eltérő hitvallásokban a hangsúlykülönbségek dacára hasonlóságot mutat. E teológiai fogalmak és metaforák különbözve-hasonló együttállását hivatott kifejezésre juttatni a megigazulás-tanról szóló közös nyilatkozat. A mégoly különböző, alkalmasint ellentétes megigazulás-interpretációkat is testvéri egységbe foglalja az a tény, hogy – a közös hit legáltalánosabb kereténél maradván – az értelmezés tárgya minden esetben hit és cselekedetek viszonya Jézus Krisztus üdvösségének fényében, s hogy e viszonyon belül a bűnösség, a felelősség és a szabadság kérdése kiemelkedő szerepet tölt be. E közös kérdések, a válaszok eltéréseitől függetlenül, önmagukban is szoros kötelékként fűzik össze egymással a különböző keresztény hitvallásokat. Ugyanakkor maguk a válaszok is több hasonlóságot rejtene, mint azt a megértés valódi szándékát kijátszó, tartós előítéletek belátni engedik. Katolikus teológus ma már nem gondolhatja komolyan, hogy felelősen gondolkodó evangélikus teológusok, miközben vallják az istentelenség megigazulását, a keresztény lelkiismeretből száműzni kívánnák a megigazulás bizonyosságát tanúsító cselekvés kérdését. Aligha állítható, hogy a *Werkheiligkeit* lutheri elutasítása etikai relativizmust és erkölcsi szabadosságot eredményezett volna. És viszont: tájékozott evangélikus teológus nem hiheti, hogy felelősen gondolkodó katolikus teológusok körében ne történt volna továbblépés a búcsúcédulák rosszlelkű praxisának ideologikus igazolásától, a kultusz mechanisztikus végrehajtásával megelégedő, vulgáris egyházta-

ni szemlélettől a kegyelmi kezdeményezés és az erre adott morális válasz árnyaltabb meggondolása felé. Senki sem állíthatja például azt, hogy a tett katolikus hangsúlyozása – kétségkívül jelenleg is elterjedt – ájtatossági gyakorlatok megerősítését célozza.

Hit és cselekedet összefüggése nem fejezhető ki a konstans teológiai formulák elvontságával: a megigazulás hitének, az üdvörl szerzett bizonyosságnak, a cselekedeteknek és a cselekedetek értékelésének külön-külön és egymáshoz való viszonyában *története van*. A 16. század sarkító megfogalmazásai talán még joggal érzékeltettek engesztelhetetlen ellentétet egyfelől a bizalommal teli hit abszolútuma (Luther), másfelől a „miveskedés” (*Werkerei*), az érdemszerző praktikák, a megvásárolható bűnbocsánat között; vagy a felelős szabadságra fittyet hányó elbizakodottság, és az üdvös cselekedetek strukturált műve között (Trento). Ama meggyőződés jegyében, hogy „a bűnös megigazulása érdekében Isten igénybe veszi az ember teljes földi valóságát, valamennyi vonatkozásával és kontextusával együtt”¹⁰, s hogy az egyház nem más, mint a valamennyi lényeges életmegnyilvánulásában érvényesülő „üdvösségközvetítés alapvető szentsége”.¹¹ Napjainkban viszont aligha tagadná bármely, hitéről *felelősen* gondolkodó katolikus keresztény Isten megigazító kegyelmének ingyenességét, feltétlen elsőbbségét, valamint hit és Isten-tapasztalat összekapcsolódásának jelentőségét, amiként egyetlen, hitéről felelősen gondolkodó protestáns keresztény sem fogja elvitatni, legfeljebb Luthernek is hátat fordítva vitathatta volna el, a hit erkölcsi konzekvenciáit, s egyúttal a hit és erkölcs összefüggésére irányuló kérdés komplex válaszlehetőségeit. A Luthert idéző Jüngellel szólva: Luther a megigazulást „nagyon is úgy érti, mint teremtető aktust ... a Teremtő nem áll tovább jól végzett munkája után. A Szentlélek alakjában továbbra is teremtető módon van jelen: miután *előtte* igaznak mondattunk ki, *bennünk is* hat, amennyiben egyre igazabbakká tesz bennünket”.¹²

Amikor a KNy közvetítő beszédmód kialakítására törekszik, nem csupán egymásnak ellentmondó tézisek, s nem is csak a jelenkori protestáns és katolikus gondolkodás szembesítésére, illetve összehangolására tesz kísérletet. Közvetíteni kíván az egymástól különböző történeti korszakok között, valamint az egymástól távol álló olvasói rétegek között is, ráadásul nemcsak interkonfessionális, hanem *intrakonfessionális* vonatkozásban is. Azon a felismerésen alapul, hogy Isten megigazító kegyelmének tudására nem önmagam felekezeti identitásának megerősítése érdekében van szükségem (s a legkevésbé sem az intellektuális biztonság szükséglete szülte szorongásból), hanem együtt, keresztényeknek van szükségünk rá a világra, amelyet Isten úgy szeretett, hogy egyszülött Fiát adta érte (vö. Jn 3,16).

Ösztönzések a szentírási kontextus felől. A protestáns teológia környezetében kibontakozó *bibliai* hermeneutika nem utolsósorban ahhoz a felismeréshez vezetett el, hogy a megigazulás fogalmi rendjénél nagyobb kifejezőerőt hordoznak az evangéliumok elbeszélései. A teológia *narratív* bázisának folyamatos újjáértékelése arra a kérdésre is választ ad, hogy miért halványulhat el a megigazulás teológiatörténetileg középponti helyet betöltő fogalma a megbocsátó szeretet – Isten bármely emberi kezdeményezést megelőző tette – jelenleg is áttetsző metaforikus elbeszélései mögött. Otto Hermann Pesch szerint „aki előzetes történeti és teológiai ismeretek nélkül olvassa a szöveget [ti. a KNy szövegét], idegen világba csöppen. A dokumentum a 16. századi hitviták nyelvét beszéli. Vajon csakugyan végig kell-e harcolnunk is-

10 Hans Jörg Urban: „Reformation und Trienter Konzil” = Lünig–Miggelbrink–Urban–Wanke, i. m. 26–33, itt: 33.

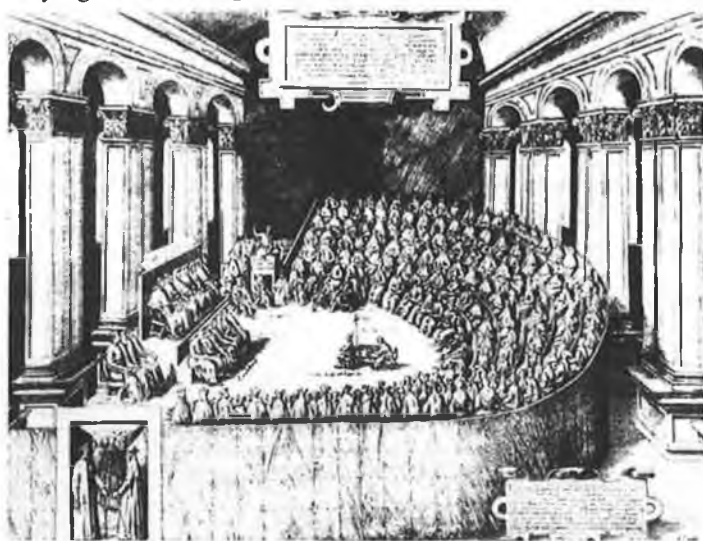
11 Uo.

12 Jüngel: i. m. 730. Vö. WA (Martin Luther összes művei), 40/2, 421, 16–422, 6, idézi Jüngel uo., 10. lábj.: „Non fecit et abiit... sed creare est continuo conservare, fortificare. Sic spiritus sanctus adest praesens et operatur in nobis suum donum. ... Ne putes significare subitaneum operari dei sed continuum. Imer new...”.

mét a tegnapelőtti harcokat ahhoz, hogy továbbléphessünk a kien-gesztelődés felé? *Igen*, mert egyetlen keresztény emberben sem kelthetünk olyasféle aggodalmat, hogy fel kell adnia meggyőző-dését és kegyességi hagyományait. Ráadásul a hit nem velünk kezdődik, hanem a századokon átívelve mindazokkal összeköt, akik – különböző oldalakon – a vérontásig küzdöttek ugyanazért a hitért. Annak idején a politikai kényszer, a reformátori iratok hi-ányos ismerete és számos német püspök távolmaradása a Trentói Zsinattól megakadályozta a tárgyilagos vitát. Mindkét fél attól tartott, hogy a *másik* árulást követ el a keresztény üzenet ellen¹³. Hiba volna tehát, ha felülbírálnánk őseink hitét – csupán arról van szó, hogy tudásunk mára sokat gyarapodott. „Az ökumenikus pár-beszéd egyik sarkpontja annak elismerése, hogy miközben ugyanazokkal a szavakkal különbözőt mondhatunk, ugyanazt kü-lönbözőképpen is mondhatjuk”¹⁴.

Az alapvető konszenzushoz elegendő, ha az egyik oldal nem állítja azt, amitől a másik ódzkodik, s ha a másik tudomásul ve-szi azt, ami az egyiknek szívügye. Az alapvető konszenzusnál e tekintetben messzebbre mutat viszont a KNy-nak az a törekvése, hogy szélesebb bibliai alapokra helyezze s így a Szentírás „élő metaforikájának” gazdagsága folytán a ma embere számára is megragadhatóbbá tegye, mit jelent napjainkban a bűnös megiga-zulása egyedül a hit által (vö. KNy 8–12). A bibliai szöveg tá-gabb kontextusának bevonása a megigazulás-tan értelmezésébe, jelentős előzmények folytatásaként¹⁵, olyan közös szövegvi-lágba helyezi a párbeszédes feleket, amelyben mindkét részről érvényüket veszti az egyoldalúságot felhánytorgató érvelésmó-dok. A kiterjesztett szentírási háttér egyszersmind nyomatékosan emlékeztet a hit és a cselekedetek szoros összefüggésére az apos-toli levelekben is: „A megigazitottak abból a hitből élnek, amely Krisztus Igéjéből származik (Róm 10,17) és a szeretet által haté-kony (Gal 5,6), a Lélek gyümölcse (Gal 5,22 k.). Ahol azonban a hatalmak és kívánságok a hívőket kívülről és belülről támadják (Róm 8,38–39; Gal 4,15–21), és ha bűnbe esnek (1Jn 1,8.10), Is-ten hívását újra meg újra meg kell hallaniuk, megvallaniuk bűneiket (1 Jn 1,9), részesülniük kell Krisztus testében és véré-ben és emlékezniük, hogy Isten akaratának megfelelően éljenek. Ezért mondja az apostol a megigazitottaknak: »Félelemmel és rettegéssel munkáljátok üdvösségeteket, mert Isten az, aki mun-kálja bennetek mind az akarást, mind a cselekvést az ő tetszésé-nek megfelelően« (Fil 2,12 k.) Megmarad azonban az örömhír: »Nincs tehát most már kárhoztató ítélet azok ellen, akik a Krisz-tus Jézusban vannak« (Róm 8,1)” (KNy 12. pont). A dokumen-tum ugyanakkor szaporíthatta volna – talán a megigazulás *fogal-mi* fókuszához való, kissé pedáns hűség miatt nem szaporította – az utalásokat olyan evangéliumi történetek sokaságára, amelyek-ben a megigazulás páli fogalmiságát a személyes hittapasztalat síkján kevésbé elsajátító keresztényeknek a krisztusi megváltás élményét tanúsító életelbeszélése könnyebben magára ismer. Az irgalom, a nagylelkűség, az ingyenesség, a megbocsátás, a *gra-tia praeveniens*, a feltétlen és személyválogatást nem ismerő sze-retet, a bűnösökkel való szolidaritás, a megszabadítás, a gyógyí-tás, a vendéglátás, a az idegen befogadása, a jövevény iránti tisz-tel, az Istentől kiinduló kiengesztelődés, a gonosz hatalmának megtörése, a boldognak mondás evangéliumi történetei és logionjai, ha nem cáfolják is, mindenesetre árnyalják Käsemann szigorú intését. Csakugyan nem „mondhatunk le” a megigazulás középponti teologumenonjáról, de beláthatjuk, hogy mindig is

sokféleképpen és sokszor mást mondva „mondtuk el” ugyanazt. Épp a történelmi kontroverziák miatt tűnik az evangéliumok nar-ratív világa biztosabb alapnak a megigazulás kizárólagos han-goztatásánál, ha a cél a (felekezeti értelemben vett) „katolikus-nál” és „evangélikusnál” tágabb horizontú ökumenikus keresz-ténység változatos tapasztalatainak kimondása.

Trentói zsinat – Nem kereste a konszenzúst

A megváltozott teológiai paradigma. Az egyedi teológiai kérdésekben megcélzott differenciált konszenzus mellett – még ha az összes többi vezérlő kérdésről van is szó – egységformáló hatása van azoknak a jelenkori teológiai paradigmáknak is, ame-lyeken belül a kérdések egyáltalán megoszthatók és a szeretet egyházi praxisát jelentős részben megszervező, ésszerű szem-pontok végiggondolhatók. E paradigmákról értékes áttekintést ad Ralf Miggelbrink, akinek meglátásait érdemes röviden összefog-lalnunk. A szerző szerint lényeges eltérések vannak a 16. és a 20. század teológiai látóhatára között: a 20. században a megigazulás mint *jelenidejű-egzisztenciális történés*, mint *a személyek közti viszonyban megtapasztalható történés*, mint *az újkori szubjektum önmegtapasztalásával egybevágó történés*, mint *élettrajzi folya-mat* és mint *dramai történés* értelmezhető.

a) Amikor a Trentói Zsinat a lutheri üdvbizonyosságot „vana ... fiducia”-ként, hiú bizalomként – elbizakodottságként – utasi-totta vissza¹⁶, azt az elterjedt katolikus nézetet alapozta meg, hogy a megigazulás megszentelő kegyelme teljes mértékben a tu-datosságon *túl* fejt ki hatását. A hit egzisztenciális átélése mint Isten Szentlelkéből való élet ennyiben elgondolhatatlan: a keresz-tény élet sokkalta inkább általánosan érvényes, ésszerű törvények és parancsolatok megtartásából áll. Az 1950-es évek óta viszont a katolikus teológiában is érvényt szerzett magának az a felfogás, hogy létezik „a konkrét megismerést, a gondolkodást és a cselek-vést megváltoztató tudomás Isten kegyelméről”. E tudatosság már csak azért sem »hiú bizalom«, mert az ember *nem kvázi-do-logi tulajdonként* éli át Isten üdvözítő tettét, amelyet ezért mint-egy felhasználhatna saját üdvösségének biztosítására. „A kegyel-met ma úgy tapasztaljuk meg, mint egy már itt és most ítéletsze-rű szituáció üdvös megszűnését”; mint felszabadulást az Istentől távoli élet értékeihez és állértékeihez való hozzátapadás kénysze-re alól, amely egyúttal folytonos frusztrációt szavatol s a (Luther által oly plasztikusan érzékeltetett) *homo incurvatus in se* állapo-tában tart fogva; mint a létezés teljességeként ajándékba kapott

¹³ *E vita – utólag – mintegy velük és helyettük is lefolytatandó. Egyebek közt a szoros olvasás műveleteiben, amint ez a KNy, illetve és azt kiegészí-tő-pontosító Közös Hivatalos Állásfoglalás (Gemeinsame Offizielle Feststellung) és Függelék (Annex) létrejötte között részben meg is történt.*

¹⁴ Otto Hermann Pesch: „Es lebe die Einheit – Es lebe der Unterschied” = *Süddeutsche Zeitung* 1999. október 30–november 1., 9.

¹⁵ Vö. Eberhard Jüngel: *Paulus und Jesus*, J. B. C. Mohr (Paul Siebeck): Tübingen 41962.

¹⁶ DH 1535.

Istent, aki „szerető közvetlenségben csillapítja” és táplálja „az emberi vágyakozást”. A lelkiismeret inségéből való megszabadítással Isten arra képesíti az embert, hogy „aszketikus erőgyakorlatok és görcsös legalizmus nélkül szerezzen tapasztalatot önnön begyökerezettségéről Isten igenlő szeretetének teljességébe”¹⁷. Míg a *vana fiducia* megelégednék azzal az elméleti belátással, hogy „minden rendben van”, s hogy „nincs mitől félnünk”, saját lehetőségeink kibontakoztatásának – a *homo incurvatus* felegyenesedésének, megszabadulásának – hálás megtapasztalása az ember teljes személyiségét Isten felé irányozza és az Isten iránti bizalom jegyében alakítja át¹⁸. A vakbizalommal elegyedő magabizás veszélyéről itt azért sem lehet szó, mert e bizalom erendendően a másik ember felismerésében, az iránta való felelősségben és a vele való kommunikáció minőségében ölt testet, avagy, Tatár György egy más összefüggésben elhangzott megállapítását tárgyunkra vonatkoztatva és átalakítva: „A (fele)barátom arcánál közelebből sosem fogom látni Istent”¹⁹.

b) Az ítéletnek és a bűnbánatnak abban a ma is elterjedt teológiájában, amelyet annak idején Luther készen kapott, kétségkívül figyelemreméltó, hogy komolyan vette az ember egyes tetteit és belátta, hogy nem létezhet tevékeny élet a *konkrét tettek* következményeinek megfontolása, Isten előtti mérlegelése nélkül. E felfogást azonban joggal tette bírálhatóvá az isteni „ítélőszéknek” és az emberi „bíróság” analógiájára történő elgondolása és általában, a bűncsúdulással taszító praxisán túl, a bűnbocsánat „bűntetőjogi” metaforikája. A Törvény ilyen értelemben vett uralmának jézusi eltörlését teszi elevenné az a reformatori felismerés, hogy az ember üdvössége felől nem a törvényhez való hűsége és nem jó tettei döntenek, hanem egyedül Istenhez való odafordulása, Istennel és az emberekkel szembeni magatartásának belső átalakulása. „Ahol napjaink teológiája elfordul az egyoldalúan rögzült eszkatológikus-jogi paradigmától és a *személyes kommunikáció paradigmájához* folyamodik, ott épp ezt a tényt tudatosítja magában”²⁰. A szeretetteljes találkozás tapasztalatából tudjuk, hogy akit szeretnek, a szeretet feltétel nélküli igent-mondásának köszönhetően felülmúlhatja önmagát, s azzá válhat, akinek a szeretet tekintete már most látja. A megigazulás történéseinek perszonális értelmezése segítségünkre lehet abban, hogy képet alkothassunk a *simul iustus et peccator* formula valódi jelentőségéről: az ember éppen mint Istentől jóváhagyott és elfogadott (Isten által jóvátett) ember ismerheti fel bűnösségét.

c) Az ember megigazulásának örömhíre a modernség alaptapasztalatába illeszkedik, amennyiben az újkori szubjektum etikai helyzetének felel meg. A helyes cselekvés kérdése itt mint *nyitott keresés* tételmeződik, amelyben elkerülhetetlen a *simul iustus et peccator* létmódjának megtapasztalása: döntsek bárhogyan, cselekedetem elmarad a mögött, aminek lennie kellene. „E szituációban nem segít a merev utasítás; meghatározó viszont a cselekvő alany *motivációja*, (...) amely nem formálható valamely kazuisztikus lelki tükrözéssel”²¹, hanem csakis szabadon, s a tett *igaz voltának és következményeinek* távlatában, végső soron pedig élő kapcsolatban a megigazító Isten kegyelmével.

d) Ahol az újkori gondolkodás horizontjában az embert önmagát formáló lénynek, önmagát beteljesítő szubjektumnak tekintjük, ott számolnunk kell azzal, hogy az ember felelős magatartása Istennel szemben a szubjektumot megváltoztató eseménysorként

valósul meg az időben és a történelemben. Amikor a Tridentinum – a lelki növekedés fokozatainak patrisztikus hagyományát folytatva – *fázisok* sorozataként értelmezi a megigazulást²², s arról beszél, hogy a megszentelő kegyelemnek köszönhetően a növekedés a megigazulás után is tovább tart²³, akkor az ember közreműködését feltételezve ellentmond a „lutheri osintuíciónak”²⁴, hogy ti. egyedül Isten tesz igazzá. Ugyanakkor a megigazulás az evangélikus megigazulás-teológia szerint sem csupán „felmentő végzés” a jövőbeli ítéletkor, hanem az ember jelen idejű igazzá válása Isten teremtő igéje folytán. „De hogyan válhat igazzá az újkorban saját életét alakító szubjektumként felismert ember, ha nem az *igazság egzisztenciális beteljesítése* révén?”²⁵ A KNy tehát joggal mondja ki, hogy az evangélikusok is összefüggést látnak a jótettek és a kegyelem megőrződése között²⁶, az ember alakuló és újra elbeszélhető életösszefüggésében.

e) Az Isten-tapasztalatot tanúsító elbeszélés, különös tekintettel Jézus paradigmikus élettörténetére, *drámai történet*et beszél el. A megigazulás-teológia drámai aspektusa szerint a keresztyén „nem harc nélkül éli át igazzá válását Isten működésterében. Akit Isten igazzá tesz, azt mintegy bevonja az Isten és a világ közötti feszültség dinamikájába”. Amikor az Igaz fényt vet az igaztalanra, közösséget vállal a szenvedőkkel és az üldözöttekkel. „Jézus életrajzához, amelyet a megigazult önnön Istennel közös életrajzának mintájaként olvashat, hozzá tartozik a harag, a felindulás és a lázadás is”. A legmélyebb értelemben cselekvő – drámai – részvétel a világ sorsában egyrészt összhangban van az *élet és a cselekvés* összefüggésének fontosságát állító hagyományos katolikus pozícióval, másrészt „a keresztyén (...) részese a Jézus drámai életrajzában nem redukálható a parancsteljesítés programjára”²⁷.

III. A vendégség:

megigazulás- és egyház-metafora

Miggelbrink meglátásai a megigazulás-fogalom jelenkori teológiai kontextusáról elsődlegesen a katolikus teológia fáradozását tükrözik annak érdekében, hogy egy új beszédmód perspektívájában értse meg a megigazulás-tan középponti jelentőségét. E fáradozás tudatosítása alighanem önmagában is meggyőzhet róla: a kérdések új és közös felvetése elégséges alap a beszélgetéshez; a beszélgetés – a szó kiváltságos formájában, az Isten felé forduló beszédben: a közös imádságban meggyökereztetve – elégséges alap a szeretet megmutatkozásához; a szeretet pedig a Jézus Krisztustól kapott közös hitben elégséges alap az egyházak egymás tiszteletére épülő, az adminisztratív középpontok és a szervezeti formák többféleségét megőrző kommuniójának elgondolásához. Feltéve, hogy a szeretetet egyebek közt a másik másságának *ésszerű* elfogadása, saját szempontjaihoz hűséges és a másik szempontjaira nyitott gyakorlása strukturálja. Azaz ha e szeretet nem különbségeket eltörlő, hanem különbözőket egyesítő, nem szentimentális és illékony, hanem átgondolt és következetes szeretet.

Fejtegetéseink kompetencia híján – és a dogmatikai precízióval szemközt a beszéd *mikéntjének* elsődlegességét hangsúlyozó hermeneutikai előfeltevésekből következően – nem kívánhattak szakteológiai kérdésekben állást foglalni. Ellenben premisszákat gyanánt szolgálhatnak ahhoz a hipotézishez, hogy a KNy megfogalmazásában részt vevő katolikus teológusok számára a kon-

17 Ralf Miggelbrink: „Wie spricht gegenwärtige katholische Theologie von der Rechtfertigung?” = Lüning-Miggelbrink-Urban-Wanke, i. m. 52–75, itt: 59.

18 Vö. i. m. 61.

19 Tatár György: „Homály és arc” = Vigilia 1999/12, 934–937, itt: 937.

20 Miggelbrink, i. m. 63.

21 I. m. 68.

22 I. m. 69–70.

23 DH 1535.

24 Miggelbrink, i. m. 70.

25 Uo.

26 Vö. KNy 39.

27 Miggelbrink, i. m. 74.

szenzus útja óhatatlanul a reformáció alaptéziseinek kiegyensúlyozottan mérlegelő *elfogadásán* keresztül vezet. Vagyis nem az igazság időtlenségét posztuláló, mintegy „struktúraelvű” egyeztetésről van szó, ahol részigazságok összeillesztéséből kerekedhetné ki, rekonstruktív úton, valamiféle eltörött és darabjaiban lappangó egész. Hanem arról a történeti felismerésről, hogy az ellenreformációt megelőző és a benne kiteljesedő egyházpolitikai stratégia nem lehetett alkalmas az egyetemes keresztény tradíció megújító folytatására, amelynek a Reformáció nem megszakítása, hanem e hagyomány lényegi alkotó mozzanatát megragadó felfrissítése. A megigazulás-tan protestáns értelmezésének katolikus elismerése napjainkban páratlan történelmi késedelemmel aktualizálódik, s elkerülhetetlen lesz, hogy a katolikus egyház levonja ökumenikus előrelépésének intézményi konzekvenciáit. Akkor is, ha e lépés valószínűsége jelenleg csekély s a KNy recepciójának késleltetése annál nagyobb; és belátható időn belül, ha partikuláris stratégiai megfontolások nem kívánják tragikomédiává lefokozni az ökumenikus mozgalmat.

Értelmezéstörténete során a megigazulás-tan oly módon mélyült el, hogy időszerű kifejtését mindenekelőtt egy, a tanfejlődés hozadékával is gazdagabbá vált dialogikus térben teszi lehetővé. Vagyis az elítélések visszavonásának nem mellőzhető gesztusa mellett kiemelkedő jelentőségre elsősorban a kölcsönös tanulás újraindult folyamata tehet szert: a történelmi leckén túl a jelenkor szisztematikus erőfeszítése, amely elsősorban az „értelmezések konfliktusából” (P. Ricoeur) meríthet ösztönzést. A kölcsönös tanulás formája azonban nemcsak egyre árnyaltabb közelítésmódok kidolgozása lehet, hanem az együttlét felszabadítóan új megtapasztalása is. Azé a valóságé, amely W. Pannenberg áttetsző kifejezésével az „ökumenikus összetartozás” (ökumenische *Zusammengehörigkeit*)²⁸ létező valósága. E tapasztalat bizonyos értelemben – a dialógus immár tekintélyes múltja ellenére is – meg kell, hogy előzze magukat az erőfeszítéseket, mivel csak így válhat a kegyelem ingyenességének megjelenítőjévé, a megigazultak közösségének a megigazulásról való beszéd igazságához nélkülözhetetlen tanúsításává. Az *úrvacsora/eucharisztia szentségi közösségének megtapasztalása* ezért mind a párbeszéd témaszerkezetében, mind pedig időbeliségében messze több, mint a hátralévő feladatok, a még elérendő célok egyike. Olyan alap, amely nélkül a különböző hitvallású keresztények mindenkor közös státusa: Isten általi elfogadottsága aligha beszélhető el kölcsönös megértetésre alkalmas nyelven. Az *úrvacsora/eucharisztia* mint a megigazulásért való hálaadás szentsége egyúttal mindenfajta párbeszéd lényegének leghitelesebb értelmezése is. A megigazító szeretet ingyenességét megérzőkénti vendégség-metaphora realizálódása az egymás idegenségét (s persze mindenek előtt önmagunk Isten-idegenségét) idegenkedés nélkül befogadó asztalközösségben az összehangolt nézeteknél erősebb állítást tartalmaz arról, hogy *egyedül Krisztus*, az élő és tápláló középpont tehet igazságot – teheti az igazságot – különböző meggyőződéseink között. Az *úrvacsora* – és az egyházi szolgálatok – teológiai kérdésében dűlőre jutni alighanem csak az *eucharisztikus vendégszeretet gyakorlásának közegében, s nem e vendégszeretet gyakorlását megelőzően lehetséges*. Ez, vagyis az Istennel való közösség jóváhagyása s nem létrehozása teljesítheti be a megigazulás sajátos kauzalitását. A szabadtárs szuverén tetteire válaszoló bátor cselekvés hitet megvalló mozzanat: azt mondja ki, hogy az igazság hívó befogadásának egyértelmű szentírási

tanúsításai vagy az ezeket kifejtő, csiszolt konszenzusformulák sem válhatnak teljes mértékben *saját* igazságainkká, mivel a *másik* igazságától is függenek. A másik másságának eredendő teremtményi igazságát újratanulva együtt vagyunk befogadói a megtörtetett Igaz újjáteremtő szavának és erejének, amely teljes egzisztenciánkat, azaz testi mivoltunkat is megszentelő ajándékkal szabadítja fel a szeretet nyelvét. S a szó és a szentség vacsoraasztalánál Isten igazságával tesz szabaddá arra a megértésre, amely határt von, elsőként saját beszédünkben, az önigazolás történelmi kényszere és a megigazulás evangéliuma között. Az evangélikus-katolikus közös nyilatkozat – önként kínálkozó olvasata és az ökumenikus párbeszéd főiránya szerint –, meghívó e teljesebb közösséget teremtő vendégségbe, amely értelemszerűen (feledékenységünk folytán) közeli időpontban nyitja meg kapuit, vagy talán már megkezdődött.

A szentségi közösség logikái – teológiai, Isten *történő* ígét és cselekvését megmutató – primátusának elfogadása a tanbeli megegyezés akribiájához képest a párbeszéd *szimbolikus középpontjára* világíthat rá, amikor a megértés (szentségi) „alakzatát” lényesebbnek tünteti fel a megértendő tartalmaknál. Ezzel a dokumentum (s egyáltalán: a dokumentálás mint ökumenikus „technika”) túlhangsúlyozásával szemben is szót emel. Megfontolandó Ghislain Lafont kérdése: „az ökumenikus magatartás, ha nem pusztán hatékonyságra, hanem igazságra is törekszik, vajon nem inkább a hit különböző megfogalmazásainak kölcsönös elismerését kell-e, hogy jelentse, mintsem olyan szövegek létrehozását, amelyekkel mindenki elégedett, s melyekhez azt a meglehetősen csalóka reményt fűzik, hogy értelmezésük valamikor majd egybehangzó lesz”? Annál is inkább, mivel „egy, a magunkétól sok tekintetben eltérő nyelvezet elfogadása nem vakság. Hiszen előfordulhat az ellenkezője is: az, hogy a szavak szintjén kialakuló megegyezés nem elegendő a hit közösségének kimondásához”²⁹. A szentségi közösség – amely tehát a fentiek értelmében elhatározás (és nem „az egyetlen és kizárólagos nyelvezet dolgában születő egyezsége” irányzott teológiai diszkusszió) kérdésének tűnik – a közös *megértettség* mint a történő és cselekvő Igazságban való *benne-létet* ragadja meg mindenfajta *magyarázat* (a teológiai reflexióból kibontakozó nyelvi szintek) előfeltétele s így a párbeszéd elsődleges dimenziója gyanánt. Az igehirdetés és a tanúság alkotó nyelviségében, valamint a megajándékozottság befogadói tapasztalatában megvalósítja az *együttlétet* és a *közös látomást*, az egyet-mondás kísérleteinek biztos alapzatát. Következésképp, és nem utolsósorban, annak a nyelvszemléleti fejlődésnek is igazságot szolgáltat, amely szerint fogalmi szubsztanciák helyett a beszéd legátfogóbb kommunikatív kontextusa hívja létre az igazságot *mint esemény* közegét. A kommunikáció kiteljesedett formája, a közösség az adekvációként felfogott (arisztotelészi) igazság helyett a beszéd-történet szóra bíró és megértető Logoszána engedi át a kezdeményezést. Így magát a *hit struktúráját* ajánlja fel az ökumenikus párbeszéd alanyainak: az egység átélte bizonyosságát mint a törekvés szabadtárs előfeltételét, Bultmannal szólva a „van” indikativusát a „legyen” imperativusza előtt. Az eucharisztikus közösség az a hely, ahol Isten műveli az egységet, nem tetteket javasolva, hanem beszédével és önmagát megosztó tétével, a kronológiai idő beláthatatlan kontinuumából a beköszöntő üdvösség-idő jelenébe helyezve a várakozók gyülekezését.

²⁸ Wolfhart Pannenberg: „Ehrendenamen verweigern” = *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 2000/26 (1. Februar), 51.

²⁹ Ghislain Lafont: „A Limai Dokumentum és a katolikus egyház. Kérdések és távlatok” = *Az egység szolgálatában. Köszöntő Békés Gellért 80. születésnapjára, Katolikus Szemle* 1994/3–4: Pannonhalmi 1994, 224–235, itt: 226 és 229.

Várnagy Elemér

A romák transzcendentális kötődésének néhány pedagógiai tanulsága

A XX. század egyik kiemelkedő egyénisége, a II. vatikáni zsinat kezdeményezője, XXIII. János pápa gondolata, hogy a másokkal való kapcsolatunkban ne azt keressük, ami elválaszt bennünket, hanem ami összeköt. Érdemes tehát a magyarországi roma népesség vetületében is a „másság”, a különbözőség hangoztatása mellett olyan csomópontokat keresnünk, melyek immár több évszázados együttélésünk során összefűztek bennünket.

Közismert, hogy az Indiából jött roma testvéreinknél természetes a keleti ember transzcendentális beállítottsága. A Kárpát-medencében velünk sorsközösséget vállaló romák – mint mindenütt szerte a nagyvilágban – adaptálódtak a keresztény magyar királyság vallásához (XV. sz.). Kereszténységünk azonban ősbibb jegyeket hordozott mint a mi, nyugathoz kapcsolódó vallási szokásrendszerünk, hisz ők vándorlásaik során már a Kr. u. VII–VIII. sz. táján Örményországba jutván felvették a kereszténységet. Az örmény keresztények a befogadás örömevel éltek együtt mintegy négy évszázadon át a romákkal, akik e hosszú idő alatt a krisztusi idők első századainak a nyugati kereszténységnek testvériesebb formáival, szokásaival ismerkedtek meg. Az európai, kicsit racionális vallásgyakorlat helyett az emocionális telítettségű, csillogó-villogó, gyertyafényes, nagy drámai szertartásokat átélő vallási közegben éltek. Ennek a milliók szocio-kulturális hatása ma is érződik a vallásos roma közösségeknél. Gondoljunk például a híres szep-temberi Kisasszony-napi cigány búcsúra Csatkán.

A drámaiság a romák mindennapjaiban is erőteljesebben él, mint a gadzso családokban. A belső és külső konfliktusok, azok megoldási kísérletei hozzák ezt magukkal. De egyébként is, a roma kisdíák szívesebben játszik el egy-egy népmesét drámajáték keretében, mint prózában. Játékaiban a metakommunikációs elemeknek fontosabb szerepük van, mint a verbális közlésnek.

Megismerő tevékenységükben is nagyobb hangsúlyt kap az intuitív elem, a kíváncsi, nem spekuláló gondolkodásmód, amit Keleten ma is megtalálunk. A keleti kereszténység gyökereiből kinőtt; hozzánk Európába lépő roma csoportok friss áramlatokat hoztak magukkal, ősbibb krisztusi elemekkel, mint az arisztotelészi-aquinói tamási szillogizmusokkal megspékelt nyugati kereszténység kicsit megüledett világa. A cigány kisgyermeket és serdült egyaránt – sőt a felnőttet is – elsősorban az érzéketlenül megragadható világon keresztül tudjuk cselekvésre, alkotásra indíttatni s talán csak másodlagosan az absztrakciós modellekkel. Érdemes e tény figyelembe venni oktatási stratégiák taktikai megválogatásánál.

Érdekes az is, hogy míg Keleten, majd az ezredforduló táján ma részben az Ibériai félszigetre, részben a Balkánra vándorolt roma csoportok kötődtek a kiscsoportos formákban működő kereszténység megéléséhez. A nyugati kereszténység nagy egyházaitól idegenkedtek. Nem véletlen, hogy Görögországban az atszinganos nevű kiségyházhoz tömegesen csatlakoztak (innen egyébként a cigány elnevezés!). A cigány ember valóban a kisközösségi, családias, baráti légkörű csoportban érzi jól magát, ahol mindenki ismer mindenkiket, ahol kínálás nélkül vehet az asztalra tett ételből. Ahol elmondhatja ki-ki a saját búját, bánatát, örömet, kicsik és öregek egyaránt. Ahol kap feladatot, meg-

bízást, „valaki” lesz belőle, funkcióörömhöz jut. Mily fontos ez a roma fiatalok mozgósító motivációjánál!

Az örményországi tartózkodás utáni ibériai illetve balkáni csoportokra bomlás többek között más pozitív momentumra is felhívhatja figyelmünket. A Kisázsian át, Szíria érintésével Afrika partvonalait követő, végül Gibraltárnál Európába lépő csoport minden különösebb ellenkezés vagy ellenszerv nélkül lett mohamedán vallású, amikor az Omajád dinasztia népéhez (mórok) csatlakozva léptek spanyol földre. Ez a nyitottság, vallási tolerancia ma is jellemzi Európa romáit. A Balkánon például egymás hitét tisztelve lép be nemegyszer mohamedán roma család keresztény templomba, hogy elmondja a szultánért a péntek déli imát, Mekka felé fordulva, miközben keresztény romákat láthatunk dzsámikban vagy mecsetekben a mihráb felkénél gyertyát gyújtva, az Üdvözlégy Máriát imádkozva. Mi más ez, mint az agresszivitás-mentes, kirekesztést nem ismerő, egymást kölcsönösen tisztelő találkozások nagyszerűsége!

Jó tudnunk a romák Mária-tiszteletének erőteljességéről. Talán ez is utal a nő, az édesanya fokozott családösszetartó erejére a roma közösségeknél. Mária-tiszteletük erősebb, mint a Jézushoz való kötődés: a katolikusok általában Mária közbenjáró szerepét hangsúlyozzák Jézusnál, az Isten Fiánál. A romák Jézushoz azért fohászkodnak, hogy segítséget eszközöljön ki Máriánál. Elképzelhető, hogy a keresztény vallásos elemmel megtűzdelte fokozott nőkulturális következménye az a szinte törvényszerű szokás, hogy a roma nők esetében alig-alig, igen ritkán találkozunk abortusszal. Mindenesetre, ha a pedagógus megnyeri a roma édesanyát, biztos sikere lesz a nevelő munkája során.

Az ortodoxia gazdag képi megformálásai (ikonosztázion) ugyancsak kedvező visszhangra találtak az örmény földről annak idején átvándorolt romák lelkében. Tovább folytatódik tehát a jó értelemben vett teatralitással való szimpátia vagy még inkább empátia (pl. hazánkban ma is csodálatos plaszticitással mutatnak be nemegyszer roma fiatalok passió-játékokat templomainkban), másrészt roma képzőművészeink csodálatos színpozícióik mellett mindig megsejtetik velünk azt a Keletről magukkal hozott misztikus világot, mely vonalvezetésében keveredik az ikonfestészet csodás ábrázolásaival. Ebben a művészetben, amely a roma gyermekek képzőművészeti alkotásaiban is tükröződik, az alkotók mégis elszakadnak a hagyományos egyházművészet konvergens gondolkodásmódjától, feltépnak hagyományos festői algoritmusokat, s a maguk módján, szabadon – mint a mindig visszatérő madármotívumban – szárnyalnak, zöld utat adva divergens gondolkodásmódjuknak. A roma kisgyermek eme szabadságot „engedélyező” kötöttségektől mentes (tantervi előírások stb.) ívelése ad kedvet gyermek-, és felnőtt szinten egyaránt fantasztikusan megkapó ábrázolásokra, a roma lelkiség igazi kibontására.

A nagy történelmi egyházakban e „kötetlenségekre” kevés a lehetőség, hisz ott primátusa van a normarendszerekhez való feltétlen igazodásnak. A parancsolatok tilalomfák, szabályokat írnak elő, melyekhez igazodni kell, megtartásukról beszámolni, értékelni stb. Márpedig a roma lelkiségnek a „mit nem szabad tenni” helyett vagy mellett (pl. Tízparancsolat) imponálódó Hegyi beszéd

tartalma a Nyolc boldogságról, mely a boldogulás ösvényeit mutatja Isten valóban vándorló népének. A pedagógia műhelyek „cél-tábláin” is talán szerencsésebb a pozitív feladatmeghatározások nyújtása és azok teljesítésének türelmes, szeretetteljes megkövetelése, mint a negatív jellegű tilalomfák sorozatba állítása, melyet a vándorló csoportok úgyis mindig megkerülnek, illetve figyelmen kívül hagynak. Esetenként megalkuvásnak tűnő kompromisszumokra van szükségünk, melyeket a célok érdekében kell kötnünk, felhasználva az érzelmi közelítés minden lehetséges és megengedhető eszközét (az esélyegyenlőséget biztosító speciális programok, a hátrányos helyzet különböző fokozatain álló romák segítésének különböző módjai, tehetséggondozás stb.). Mindezt a modern perszonalista pedagógia eszköztárából adaptálva: szimpátia helyett empátia, tudomásulvétel helyett feltétel nélküli pozitív elfogadás, kényszerselekvés helyett hitelesség.

Amikor a török hódoltság előtt és alatt kisebb csoportokban még, majd a XVIII. században nagyobb rajzásban fogadtuk be a Balkánról érkező roma csoportokat, élt még a gyakorlatban is Szent István államalapító királyunk intelmeinek valósága a köztudatban és a gyakorlatban: minél tarkább, sokszínűbb egy ország vallásra, fajra, nemzetiségre való tekintettel, annál inkább értékesebb. Akárcsak mi magyarok, roma testvéreink is Ázsiából indultak ide a Kárpát-medencébe. Különböző nemzetek, vallások kultúráival érintkeztek hosszú keserves, üldöztetésekkel teli vándorlásuk során. Természetes kötődésük a transzcendens világ irányába nem valamiféle vallási szinkretizmusra utal, deista beállítódást sem találunk náluk. Hozott keresztény kultúrájuk több eleme figyelemre méltó, kapcsolódási pontokat jelenthet, ha igazán, jószándékkal, a szeretet megoldó erejével közelítünk egymáshoz.

Hermann Judit

Az éljenzés a jó János pápának szólt

Gondolatok IX. Pius és XXIII. János boldoggá avatásáról

– az életszentség mai útjairól

A Nyugat-európai katolikus lapok nagy terjedelemben számoltak be, és azóta is sokszor elemzik IX. Pius és XXIII. János boldoggá avatásának eseményét. A londoni „The Tablet” szeptemberi száma kiemelte, hogy a Szent Péter téren jelen lévő százezres tömeg éljenzése „az áldott János pápának szólt”. Az történt ugyanis, hogy amikor II. János Pál pápa kihirdette előd-

jei, IX. Pius és XXIII. János boldoggá avatását, a részvevők ünneplése alig hallhatóvá csendesült, amíg Camillo Ruini bíboros IX. Pius élettörténetét ismertette, amikor azonban a bíboros belekezdett XXIII. János tevékenységének felsorolásába, az ünneplő tömeg lelkes éljenzésekkel szakította meg beszédét. II. János Pál homiliáját, melyben a boldoggá avatottak érdemeit taglalta, hétszer szakította meg a tömeg éljenzése XXIII. János említésekor. Csendben hallgattak, amikor a Pápa IX. Piuszt említette, hétszer szakították meg éljenző tapsal szavait azonban akkor, amikor XXIII. János tevékenységét elemezte. Taps töltötte meg a teret, amikor a Pápa megemlítette, hogy XXIII. János visszavonta saját tévedhetetlenségének állítását, vagy amikor a „Jó Pápa lelkének jószágáról”, mosolygó arcáról és a „világot átölelni akaró kitárt karjairól” beszélt. Nagy tetszéssel fogadták a jelenlevők, ahogy a Pápa elemezte azt az új kommunikációs stílust, amit XXIII. János a doktrínák meghirdetésének módjában, beszédstílusában és cselekedeteiben is bevezetett, és azt az egészen új megközelítésmódot, ahogy egyformán közeledett és beszélt az egyszerű emberekkel és „a földi hatalmasságokkal” egyaránt. XXIII. János mindössze három hónapra megválasztása után, ebben a szellemben hívta össze a II. vatikáni zsinatot, és ezzel „az Egyház történelmének új fejezetét nyitotta meg.” – mondotta a Pápa.

IX. Pius sokkal kevésbé ismert ma mint XXIII. János, s ez természetesen számításba vehető az ünneplés hőfokának alakulásában. Bár a maga idejében, és azt követően is, a személyes szinten, majdnem ugyanolyan népszerű egyéniség volt, mint a jó János pápa. Könnyed, érzékeny alkat, népszerű és természetes viselkedésű, korának legfiatalabb pápája, aki szeretett az emberek között lenni, és jó humorérzéssel is bírt. Sok tekintetben ő is a „nép pápája volt”. Ő volt az első, aki a sajtóval közvetlenül dolgozott. Olcsó, könnyen megszerezhető, nyomtatott képmása korában minden katolikus otthonban fellelhető volt. S bár a „Szeplőtelen fogantatás” dogmájának megfogalmazásával és meghirdetésével, melyet saját hatáskörében, zsinati segítség nélkül tett meg, megtörte a teológiai hagyományt, de

IX. Pius pápa – Tévedhetetlen?

XXIII. János pápa – Tapsot kapott

ugyanakkor nagyon hatékony kapcsolatot teremtett a népi jámborsággal. Uralkodása alatt a szerzetesrendek rendkívül nagy fejlődést mondhattak magukénak, és pápaságának évtizedei a missziós élet megerősödött, fejlett korszakának is tekinthetők. Ebből a megközelítésből rendkívül sikeres pápának mondható. Tény azonban, hogy ma boldoggá avatásának nagyon komoly ellenzői akadnak az egyház köreiben belül is. Az ellenzők között a katolikus körökön túl ott vannak az olaszországi evangélikusok, a zsidók, a liberális politikai oldal és a radikális politikai csoportosulások is. Utóbbiak, augusztus 23-án, tünetést szerveztek azon a helyen, ahol az utolsó római kivégzés zajlott IX. Pius pápasága idején.

A „The Tablet” hosszasan elemzi azt a történelmi hátteret, mely ehhez a széles negatív megítéléshez vezetett. Felhívja a figyelmet arra, hogy IX. Pius olyan tanácsadókkal volt körülveve, akik a pápát a század modern társadalmi irányvonalaival élesen szembeállították. A kor politikai változásait, és különösen a modern Olaszország kialakulásának történelmi eseményeit IX. Pius az Egyház és a kereszténység jogai ellen irányuló szentségtörő támadásnak élte meg. Az 1848-as forradalom idején menekülnie kellett, és szándékában volt a pápaság központját Máltára vinni. Bár 1850-ben visszatérhetett Rómába, de a pápaság területét az akkor születő Olasz Királyság fokról fokra annexálta. Róma maga, az I. vatikáni zsinat és a pápai tévedhetlenség dogmája meghirdetésének évében vált Itália fővárosává, a pápa pedig önmagát a Vatikán foglyának tekintette ettől fogva. Mindez természetesen mélyen befolyásolta IX. Pius szemléletét. A pápák több mint ezer éve uralkodtak a pápai ál-

lam élén, és a pápaság akkor veszélyeztetettnak látott politikai függetlenségét a legtöbb katolikus mind a mai napig alapvető fontosságúnak tekinti a péteri hivatal szabad és hatékony működésében. IX. Pius korában a pápa és a kereszténység borzalommal tapasztalta az állam igényének növekedését a nevelés, a családügy és az erkölcs területén, ahol eddig mindig az Egyház mondta ki a döntő szót. IX. Pius úgy tekintette, hogy a lelkiismeret szabadsága területén való engedékenységgel alássa az Evangélium erejét, és számtalan lelket vezet a tévedések útjára. Így született meg 1864-ben a „Tévedéseknek nincsenek jogai” syllabus, a szabadságjogok eltiltása 80 pontban, beleértve a szólás- és vallásszabadság jogát is.

Abban a légkörben, melyet ez a syllabus teremtett, s a amelyet széles körben úgy tekintettek, mint a modern társadalom kialakulása elleni teljes támadást, a teológia elbizonytalanodott, és a katolicizmus egyre inkább annak a téves megítélésnek lett kitéve, mely azt uniformitásnak tekintette. A kor nagy katolikus gondolkodója John Henry Newman így jellemezte ezt az állapotot: „Önmagunkba bezárkózunk és összehúzódnunk, a közösség és communió határait szűkre szabjuk, reszketünk a gondolatszabadság lehetősége előtt, a rémület és elkeseredés nyelvén szólunk, amikor az előttünk kitáruló jövőre tekintünk.” A syllabus az Egyház később teljes egészében visszavonta.

IX. Pius számára a tévedhetetlen pápa eszméje volt a gondviselés eszköze a változások indukálta veszélyek elleni küzdelemben. Ez a hozzáállás az ő esetében azonban ahhoz vezetett, hogy a Katolikus Egyház autoritativ támadásba vonuljon vissza a modern világgal szemben, amiből csak a II. vatikáni zsinat idején léphetett ki hatékonyan. Ezért bár a konzervatív körök által IX. Pius mindig dicsért és nagyra tartott személyiség volt, mindenki más úgy tekintett rá, mint aki az Egyházat valójában sarokba szorította.

IX. Pius mai bírálói sorához csatlakoztak az olasz zsidók, akik antiszemitizmussal vádolják a pápát Edgardo Mortara, a kis zsidó fiú esete, és a zsidókat gettóba szorító rendelkezései miatt. Edgardo Mortara egy bolognai zsidó család gyermeke volt, akit keresztény dadája titokban megkeresztelt, amikor az haldokolni látszott egy betegségében. Bologna ekkor a pápai állam fennhatóságához tartozott. Amikor a keresztelés ténye napvilágra került, a fiút elszakították családjától, és Rómába vitték, hogy keresztényként felneveljék. IX. Pius adoptálta a fiút, és sokszor jelent meg vele nyilvánosan. Minden kérvényt és kérést visszautasított, a gyermeket nem adta vissza, aki többé nem is látta szüleit, míg jámbor katolikus papként 1940-ben elhunyt.

A mai gondolkodás és katolikus tanítás tükrében ez valóban megengedhetetlen cselekedetnek, a vallásszabadság és a család jogai teljes megsértésének tekinthető, állítja a The Tablet cikkírója. A pápa cselekedete azonban megfelelt a korábbi katolikus felfogásnak. Ezt a kérdést a következőképpen elemzi a cikk írója: „Saját korában tekintve IX. Pius nem volt antiszemita jobban, mint ahogy az a sajnálatos antijudaista katolikus felfogásból következhetett. A római zsidó közösség tagjait méltányosan kezelte, bár azok a zsidók, akik az 1849-es Római Köztársaság kedvezményezettjei voltak, a pápa 1850-es visszatértekor valóban szenvedtek. A Pápa azonban őszintén hitte, hogy a kis Mortara legjobb érdekében cselekszik, amikor megmenti a fiút, hogy visszatérjen a szent nagypénteki liturgia által is álnok, hűtlen népnek tekintett zsidókhoz. ... Kétségtelen, hogy IX. Pius tevékenységének ideje rendkívüli társadalmi, politikai és szellemi forrongás idejével esett egybe. Talán egy hajlékonyabb és okosabb elme egy mélyebb és kevésbé konfrontálódó teológiát indukált volna, egy pragmatikusabb politikus megtalálta volna a módját, hogy jobban együttműködjön a pápaság területére pályázó igényekkel. De Giovanni

XXIII. János pápa sírja a Szent Péter Bazilikában

Mastai-Ferretti nem volt sem okos sem pragmatikus. Jámor és ugyanakkor heves, lendületes ember volt, akit tanácsadói a kor kihívásaival szembeni harcban túlzásokra készítettek.” – írja a The Tablet elemzője.

P. Szilczl Dóra

Szekták-kultuszok... III.

Keresztény alapú szektás közösségek jellegzetes vonásai

Annak, akinek gyermeke, ismerőse van bent egy szektában, vagy csak kíváncsiságból olvassa e sorokat, bizonyára minden-nél izgatóbb annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy mi is történik egy ilyen szektán belül. Mi az, ami erősen – az otthon-nál is erősebben – odakapcsolja a bentlévőket az adott közös-séghez. Mi az, amit a megtérők fontosnak és lényegesnek íté-lnek ezekben a vallásokban. Ennek szemléltetésére szándékosan választottam a keresztény alapú közösségek – szekták – jellem-ző jegyeinek bemutatását M. C. Burell-i tipológia szerint.

A szektákat az első részben mint protestáns vallásos mozgal-mat írtam le. Habár a protestálás sajátos formáját alkotják, szektáról szektára nézve rengeteg változattal találkozhatunk, néhány jegyben azonban közös vonásokat mutatnak. A félreér-tések elkerülése végett, mindjárt az elején szeretném leszöge-zni, hogy minden mozgalom csak önmagában, saját viszonyai és fogalmai mentén érthető meg igazán, általánosításokon keresz-tül – higyük el – sohasem lehet teljes a kép. Viszont az, hogy vannak olyan csoportok, amelyeket szektáknak nevezünk, mu-tatja, hogy bizonyos jegyek mentén mégis el tudjuk őket külö-níteni más társadalmi csoportformáktól. A mai rész ezekről a megkülönböztető jegyekről fog szólni, s tulajdonképpen ezek katalógusát adja.

„Mi evangélizáljuk az egész világot. Kiszámítottuk, hogy hány év alatt. Mintha nem is lenne más hívő, és a mi módsze-rünk lenne a legjobb. És én erről meg voltam győződve egyéb-ként, hogy ez a maximálisan legjobb módszer, ami a világon lé-tezik. És egy gög alakult ki bennem, hogy ezt azért mindenkinek tudni kell. És mindenkit azonnal (téríteni) akartam, ezen vol-tam minden, minden erőmmel. Ez a teremtmények elintézése hozzám való csatolással és nem pedig a másik munkájának a segítése. És nem tudtunk örülni a másik keresztény sikereinek. Ez a szektás lelkiület, úgy érzem.” (levélrészlet)

A boldoggá avatási szentmise keretében II. János Pál pápa is említést tett homiliájában arról, hogy elődje különösen nehéz korszak szülöttje volt. „Minden szent ki van azonban téve az em-berségünkől fakadó határoknak” – mondta a pápa. Az Egyház a boldoggá avatott erényeit állítja mindenkor elé. II. János Pál, IX. Pius erényeit úgy állította az Egyház elé, hogy elmondta, XIII. János maga is nagy tisztelettel viseltetett azok iránt. János pápa szándékában volt, hogy elődjét boldoggá avassa. II. János Pál a két huszadik századi pápával együtt avatta boldoggá az ír származású Columba Marmion (1858–1923) bencés apátot, Tom-masso Reggio (1818–1901) érseket, aki az első katolikus újság ki-adója volt, és különös módon IX. Pius ellenzői közé tartozott, va-lamint a Máriás Rend francia alapítóját, Guillaume Joseph Cham-inade (1761–1850) atyát, akit a Pápa az evangelizáció modern, mai új útjait feltáró és azt megteremtő személyiségnek tekint.

A Szent Péter bazilika homlokzatán IX. Pius képe a közép-ső, fő helyet foglalta el. A téren összegyűlt százezres tömeg azonban egyértelműen kinyilvánította, hogy Isten Népe a XXI. század hajnalán milyen pápának tapsol majd szívesen Az ujjon-gás a János pápának szólt.

Misszionárius buzgóság

Talán a legnyilvánvalóbb jegye a szektáknak a térítéseknél ta-pasztalható buzgóság. Ez abból fakad, hogy hiszik és vallják, hogy csak ők birtokolják az isteni igazságot, mely nem más, mint egy egyedülálló üzenet, melyet minden időben és helyen hirdetni kell. Céljuk, hogy a világon minden emberhez eljuttassák ezt a hírt („Örömhírt”). A szekták túlnyomó többsége az örömhír-ter-jesztésben nem vesz tudomást más közösségek hasonló tevékeny-ségéről, s egymaga kívánja megoldani az emberiség evangelizá-lásának problémáját. Ennek hátterében kizárólag az található, hogy saját közösségét tartja az isteni igazság egyedüli, vagy leg-tökéletesebb hordozójának – ez pedig megakadályozza a közös összefogást (pl. az ökumenét is). Éppen ezért számos szektatag-gal találkozhatunk városszerte, akik naponta pár órát ilyen típusú utcai térítőmunkával töltenek: könyvet árulnak, üzenetükkel „háznak”, énekelnek vagy színdarabot adnak elő – így keresik a toborzandókat. Arra a kérdésre, hogy mi ösztönzi térítésre a ta-gokat, egyszerű a válasz. Egyfelől hiszik, hogy Isten őket válasz-totta ki a világ megújítására (azaz hitükből ered), másrészt pedig egy szektatag gyülekezeten belüli megítélése ezen munka ered-ményének megfelelően alakul (azaz csoportnorma is).

Karizmatikus vezetés

A karizmatikus vezető adja meg a karakterét egy szektás csoport-nak. Ebből fakad a második fontos jegye a szektáknak, ami nem más, mint a vezetőhöz való csatlakozás és a feltétlen tiszteleten ala-puló függés. Ez annak eredményeképp jöhet létre, hogy a vezetés a tagok szemében Isten által megerősített, azaz karizma ill. karizma-tikus jegyek hordozója. A tagok hite szerint a vezető mentes minden emberi gyarlóságtól: és Isten szószólója, követe, szélsőséges esetek-ben maga az Isten, vagy reinkarnációja. Két példával szemléltet-

ném: az Unification Church (MOON)-hoz csatlakozottak azt tartják, hogy vezetőjük a „Második Advent ura”, a „Család” korábban vezetőjét, mint Moses Dávid prófétát tisztelte, akinek levelein keresztül Isten beszélt... de bőven sorolhatnánk még.

Exkluzív igazság

Könnyű belátni, hogy a karizmatikus vezetőben és az egyedüli üzenetben való hit minden szektától megköveteli, hogy megalkossa és kifejelessze a csak rá jellemző állításokat és igazságokat. Ez az exkluzivitás legfőbb jellemzője lesz az új vallási tanításoknak. Hirdetik, hogy ők Isten (Jézus) igazi népe, és minden más csoportról azt állítják, hogy eltorzítják a Biblia igazságát. Így ők egyedül a komoly keresztények. Az Armstrongok például hiszik, hogy Isten őket választotta ki, hogy visszahívják Krisztus szétszéledt egyházát; és megbánást, hitet ébresztve üdvösséget tudnak adni azoknak, akik csatlakoznak a szektához. Az Unification Church (MOON) tagjai hiszik, hogy vezetőjük Sun Myung Moon a 20. század Messiása, aki azért jött, hogy elhozza az üdvösséget, mert Jézus elbukott annak véghezvitelkor. A saját kiemelése szükségyszerűen vezet el a másik kizárásához, melynek következtében az egyik oldalon a „valóságot, szabadságot, igazságot” látják, ezzel szemben a másik oldalon (ahol azok vannak, akik nem tértek hozzájuk) csak „bűn, sötétség és halál” van. A kizárólagos tanításrendszer totális elkötelezettséget kíván meg a tagoktól. Azaz nyíltan tanítja vagy csak implikálja, hogy az üdvözülés csak a szekta tagjai számára lehetséges: ami a sajátos hit elfogadásán, és bizonyos gyakorlatok elvégzésén és egy szoros kötődésen alapul.

A csoport felsőbbrendűsége

A szektás kijelentések kizárólagossága és egyedül üdvözítő volta a tagokban azt a képet kelti, hogy a szekta egy elit csoport. Ennek következtében hiszik, hogy ők különbözőek, adott esetben felsőbbrendűek a kívülmaradtakhoz („világ”) illetve a többiekhez (más közösségekhez) képest. Pszichológusok mutattak rá, hogy ez azért jelentős, mert a tagok a csoportban egy erős támaszra lehetnek, mely megadja számukra a fontosság érzését. A „valakihez tartozás” érzése, a csoportidentitás csak tovább erősödik a hitelenekkel szemben megnyilvánuló oppozíció által.

Elutasított külvilág

A társadalmat, melyben megjelennek, tanításukban automatikusan osztják két elkülönülő, egymáshoz átjárást nem ismerő részre és nevezik az egyiket sajátának, a másikat idegennek. A külvilágtól való elszigetelődés teremti meg a biztonság érzetét, melybe a külvilág felől semmi inger nem hatolhat be. Ennek alapvető oka, hogy érvénytelennek, nem jó „szemléletű/lelkületű”-nek tekinte-

nek minden kritikát, hisz az azok felől érkeznek, akik az „igazságot” még nem ismerték fel. A tagok is ennek az idegen-saját szemléletnek megfelelően helyezik el magukat a mozgalom határain belül. Teszik ezt azért, hogy a világban elfoglalt helyüket a mozgalomban betöltött szerepük szerint definiálják. Ennek következménye, hogy fokozatosan leépülnek azok a kapcsolatok, melyek az egyént a külvilághoz kötötték. Az új közösség lesz az egyedüli viszonyítási pont, mely magával hozza, hogy az egyén tökéletesen konformmá váljon vele (elismerést és bírálatot a mozgalom értékrendszerén belül képes csak magára vonatkoztatni). A külvilágot a közösség világával szemben elvetendőnek, érvénytelennek tartják, és meg sem fogalmazódik bennünk az átjárhatóság megteremtésének az igénye. Így nem is okoz nekik gondot a realitás és az általuk teremtett világ közti szakadék, hisz ezt jellegzetesen tabuként kezelik. Fel sem merül annak kérdése, hogy a szektás „világ”-nak rivalisa lenne ez a világ, hisz ez utóbbi nem logikus, nem szervezett, nem biztonságos, nem állandó, melyet viszont a közösség világa „képes” felkínálni tagjai számára.

Szigorú tanítványság

A következő jegy, amiről még szólnunk kell, az a szigorúan vett tanítványság kifejezéssel írható le. Ez az, amivel a tagok közösségen belüli alapviszonyát leginkább kifejezhetjük. A tanítványság szélsőséges esetekben egy rigid kontrollt jelent a tagok életének csaknem minden területe felett. Mit értünk ez alatt? Durvább esetben azt, ha a tagok maguk viszik cenzúrázásra leveleiket, vagy a vezető dönti el, milyen ruhát hordjanak, mit olvassanak (és mit ne), vagy, hogy tanulhatnak-e tovább „istennek nem tetsző” tudományokat. Enyhébb formája például az, ha a közösség „életvitale” kevés időt enged/hagy más dolgokra, azaz kizár mindent, ami a szektás aktivitáson kívül van. Erre is számos tipikus példát lehet hozni, a legegyszerűbb és legjellemzőbb, hogy a közösségi összejövetelek olyan időpontra esnek, hogy belépő tag lehetőleg minél kevesebbet, vagy egyáltalán ne tudjon találkozni régi, „világbanmaradt” kapcsolataival (szülők, barátok). A szigorú tanítványság egyik formája az elkülönülés kommunás, vagy albértetes változata. Ez eredményezi, hogy a tagok csak tagokkal kapcsolódnak, s főként a priorok irányában a teljes engedelmesség jellemzi őket. Életvezetési kérdéseikkel – még a legapróbb ügyekben is – maguk keresik fel a szekta vezetőit, vagy az idősebb tagokat. Például csak akkor jegyzi el magát valakivel, ha a priorok hozzájárultak a dologhoz. Mindezeket keresztül tökéletesedik az információs láncolat, hisz a priorok a tagok minden lépéséről tájékozódnak. A legtöbb szekta tanítja is tagjait az ilyen engedelmesség kívánatos voltára. Az egyéni félrelépéseket mint engedetlenséget értelmezik. Tény és való, hogy a helytelenül értelmezett engedelmesség sok esetben a tagok elnyomásához, döntésképtelenségéhez vezet. Az egyén ugyanis ilyenkor feladja személyes felelősségét és alárendeli magát a fölötte állóknak. Magának a csoportnak az erős nyomása is biztosítja azt, hogy a tagok nem, vagy csak nagy nehézségek árán hagyják el a közösséget.

E rész után bizonyára többekben felmerül a kérdés, van-e és ha igen, hogyan van mód kilépni ezekből a közösségekből? El lehet-e felejtetni a feltétlen engedelmességet követelő vezetőt, a csatlakozás fontosságát kiemelő exkluzív tanokat, s ha igen, mikor jön el ez a pillanat, mikor lehet kilépni a külvilággal szemben burkot képező közösségekből? S ha ez megtörtént, hogyan tovább?

A következő, a 4., egyben befejező részben a szektákból való kilépés problematikájáról lesz szó. Áttekintjük a kilépéshez vezető utakat, és lehetőségeket; illetve a szülők, a család szerepét ebben. Kísérletet teszünk azoknak a tudományos vizsgálatoknak a bemutatására, melyeket angolszász területeken folytattak e témában.

(folytatjuk...)

Totális ellenőrzés

Beszélgetés az egyház és a világ sorsáról II.

Csapody Tamás

Itt egy könyv, amelynek a mutatói lenyűgözőek. Egy éven belül több kiadás, összesen több tízezer példányban, a megjelenéskor vezető hely a siker-listákon. Se szeri se száma a könyvvel kapcsolatos média-megjelenéseknek, napilapok exkluzív módon foglalkoztak a művel, amelyből hosszabb részteket is közöltek. A szerzők több interjúfelkérést utasítottak el, mint amennyit elfogadtak, mégis tele volt nyilatkozataikkal a média.

A könyv bemutatóján maga a nemzeti író-orákulum Esterházy Péter és a katolikus sajtócézár Lukács László „méltatta nagyra” a művet. Csiszár Jenő médiasztár jóvoltából pedig a könyv eljutott valamennyi parlamenti képviselőhöz is.¹

Mi lehet Lengyel László (L. L.) politológus és Várszegi Asztorik (V. A.) pannonthalmi főapát Beszélgetőkönyvecskéjének titka?

A műfaj

A könyv műfaja ismeretlen. A könyvben élénk társalgást mennyiségi szempontból csak erős túlzással lehet párbeszédnek nevezni, hiszen L. L. „eluralja” a könyvet, legalább háromszorosát „beszéli” mint V. A. Lengyel László írta az előszót és a hátsó borítón lévő „utószót” is, ezáltal mintegy általa alkotott értelmezési keretben olvasandó a mű. Egy kifejezetten beszélgetőkönyvnek nevezett könyvben – legyenek azok bármilyen értékesek is – a monológok idegenek és zavaróak. A mennyiségi túlsúly veszélyezteti magát a dialógust is, megkérdőjelezi a felek egyenlő véleménynyilvánításhoz való jogát, és rossz hatással van a mű tartalmára. (Ugyanez a L. L. túlsúly érvényesült a mű médializálásában és a mű L. L. által történt, egyoldalú utólagos értelmezésében is.) Az aránytalanságok egy mondanivalójában és formájában torzított művet eredményeznek. A „műfajtalanságot” csak növeli, hogy szerkesztései tévedésektől hemzseget a könyv, a monológokat és párbeszéd-kísérleteket megtörik – az egyébként szép és okos – L. L. karcolatok és eszmefuttatások. A könyv legalább kétszer kezdődik, ami nem lenne baj, de a kezdések integrálatlanul nyomakodnak egymás mellé. De a könyv mégcsak nem is szerkezetbe foglalt, szükségszerűen tagolt, olvasásra alkalmassá tett párbeszéd-kísérlet-halmaz. A párbeszéd és beszéd maradék illúziója is odavész a sok oldalt kitevő, összesen 68 lábjegyzet láttán. Az idézetek túlbuzgánysága utólag feldúsított és utólag megírt könyvvé teszi a művet, amely ezáltal minden lehet, de beszélgetőkönyv biztosan nem, és talán még beszélgetőkönyvecske sem. Közös esszének vagy irodalmi alkotásnak sem jó a mű, mivel ahhoz stílusában, műfajok váltogatása által túlságosan szétszabdalt, továbbá mivel a két karakteres író végig két szálon futtatja „a beszélgetést”. A szerkesztésben, a tagolásban a fejezetek, címek idé-

zeteiben is mintha L. L. műveiben megismert elképzelés köszönné vissza, amely nyilván tagolni és orientálni akar, de itt idegenül hat. Interjúkötetnek viszont túlságosan kiegyenlített a mű, hiszen nem egy riporter szólaltat meg két embert külön-külön, hanem két ember próbálja szórabírni egymást, párhuzamosan. Nem olyan formájú kísérleti „beszélgetőkönyvecske” (és nem is olyan mélyenszántó és mívesen kidolgozott) mint az ugyancsak 1999-ben megjelent Mészöly Miklóssal készült Párbeszéd-kísérlet.² Mintha amolyan posztmodern kollázsregényt, két ember találkozásairól és szóváltásairól, forrásokkal alátámasztott dokumentum művet olvasna az ember. Egymás-közelítéseket, amelyeknek nincsen eleje és vége, de mégcsak közepe sincs, a párbeszéd ritkák és a konkrét válaszok még ritkébbak, de láthatóan akarat van arra – és ez a szándék mindkettőjüket dicséri, – hogy kapcsolat, szóértés és párbeszéd legyen két ember között. Nem találják sem a műfajt, sem egymást, de megteremtik egymásnak az alkalmat, hogy a másik kifejezhesse önmagát. (Ezt tartom a mű legnagyobb eredményének.) Értelmiségieknek szánt kultúr-csevely ez, hivatkozott szaktekintélyekkel és komoly forrásokkal „feljavítva”, amely helyenként magasröptű, helyenként meg közhelyszerű. Mindez az embereket mindig érdeklő önéletrajzi momentumokkal és nyilván az éppen megengedhető őszinteségi fokkal. A Beszélgetőkönyvecske számomra Értelmiségi Olvasókönyv. Próbálkozás. És mint ilyen, műfajtalanságánál fogva is nagyszerű alkotás.

A személyek

A könyv sikerének egyik oka a szerzők személyében keresendő. A szerzők magyar értelmiségi és politikai (L. L.) valamint értelmiség és egyházi közegekben (V. A.) egyaránt „nagyágyúnak”, kiüntetett személynek számítanak. A könyvben elmondott és el nem mondott életútban (pl. hogyan lettem párttag és Horn Gyula személyes tanácsadója vagy hogyan lettem Miklós Imre idején püspök és milyen nehéz egy szerzetesközösséget összetartani) nyilván több volt a kompromisszum és nehezen vállalható momentum, mint amit megtudhattunk, és bár ez nem lényegtelen körülmény, mégis személyük márkanév és szimbólum is egyben. L. L. a polihisztorokat idéző sokoldalúságával, hihetetlen szellemi termékenységével és közéleti aktivitásával megkerülhetetlen alakja a mai magyar értelmiségnek (szociológiának, közgazdaságnak, politológiának). Nem mondanám, hogy ugyanolyan távolságot tart minden politikai irányvonalától, mint azt magáról állítja és olyan előítélet-mentes, mint amilyen szeretne lenni és azt sem állítom, hogy nem szorult volna bele az általa oly hevesen bírált politikuskokhoz hasonló, mindent megoldani tudó magabiztosság, de fontossága megkérdőjelezhetetlen. V. A. belső és külső nagysága szintén vitán felüli. Ő a magyar egyház fenegyereke, aki különösen püspökké szentelése óta amolyan L. L.-szerű „reformkommunista” ill. egyházreformer a maga totális szervezeteiben (egyház, szerzetesrend). Ha a nyolcvanas éveket íránk, akkor V. A. lenne az egyház Pozsgay Imréje aki megmutatta és bizonyította kvalitásait, aki mentalitásában, kultúrában stb. messze elűt (magasabb

1. Hullámlovások könyvajándéka. Magyar Hírlap, 1999. december 8., 17. oldal.

2. Mészöly Miklós: Párbeszéd-kísérlet. A kérdező: Szigeti László. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1999.

szintet képvisel) a többi pártvezetőtől (itt egyházvezetőtől), akiben minden haladó pártfi (itt egyházfi) a potenciális miniszterelnököt, később köztársasági elnököt (itt bíborost, a Magyar Katolikus Püspöki Kar /MKPK/ elnökét), az aktuális politikai (itt magyar egyház, MKPK) megváltót látja. V. A.-nak ehhez a belső tartáshoz a külső is megadatott, hiszen pannonhalmi főapát, püspök, egy internacionális szerzetesrend első magyar embereként áll szemben (mert erről van szó) a meghatározóan csak a nemzeti egyházat képviselő MKPK-val. Ahogyan egy kicsit a L. L. által is irányított Pénzügykutató Rt., úgy nagyon állam az államban, ill. egyház az egyházban a V. A. irányította Pannonhalma. Mint ahogyan egy kicsit a Pénzügykutató Rt. épülete a város (Budapest) felett található, úgy a „pannonhalmi kupac” a magyar katolikus ugarra néz (áll felette) és próbál világító-épület ill. hegyre épült város lenni.

Ha tovább időzünk az egyébként L. L. írásaiban oly gyakran fellelhető személyiségvonások ábrázolásánál (pszichologizáló jellemrajzoknál), akkor nem felejtethetjük el azt sem, hogy L. L. és V. A. egyaránt minőségi márkanév (védjegy), a liberális kritikai értelmiség szimbóluma is egyben. Mindketten persze a saját egzisztenciális és ideológiai kereteik között liberálisok, a szerzetes püspök-apát keretei sokkal szűkreszabottabbak mint L. L.-é, de liberálisságuk mégis „összemérhető”.

A politikum

A minőség és feddhetetlenség adta márkanév és a liberális szimbólum jellegük adja a könyv egyrészt sikerét, másrészt fontosságát, mert a kettő nem ugyanaz. A siker gyökere a két fantasztikus PR-készséggel is megáldott márkanév és szimbólum egymásratalálásában keresendő, amely pusztán ennél foga váltott ki átlagon felüli érdeklődést. Ezt nyilván csak fokozta, hogy ez esetükben egy civil és egy egyházi személy, egy világi és egy szerzetes ember között került sor a „beszélgetésre”, akik szimbólum jelleggel bírnak a saját és egymás közegében egyaránt. Valószínű azonban, hogy nem ez adja a mű fontosságát. Mindennél többet nyomott a latban az, hogy a politikai szintén és küzdőtérén egyaránt jelenlévő keresztény/keresztény egyházak, valamint a parlamenti pártok (az MSZP és SZDSZ kivételével) szemében ők negatív előjelű márkanevek és szimbólumok. L. L. a katolikus hierarchia és az őket követő katolikusok körében több mint fekete posztó, több mint ideológiai ellenség, a „katolikus-keresztény” koalíciós pártok (+MIÉP) szemében pedig még talán ennél is rosszabb megítélés alá esik.

A „liberálisok vagy baloldali ideológiát, eszmét, erkölcsi meggyőződést” követők „nem tudják, mi a kereszténység” valamint „emberi butaság, ha nem tudja egy önmagát kereszténynek tartó ember, hogy mi tartozik a kereszténységhez és mi az említett ideológiákhoz”, nyilatkozta a minap – a Beszélgetéskönyvecskétől teljesen függetlenül, de sokatmondóan – a katolikus egyház felhivatalos hetilapjában Gyulai Endre szeged-csanádi püspök.³ A katolikus hierarchiát és a közállapotokat hűen reprezentáló ezen kijelentések közegében él, dolgozik és hat V. A. és jelent szellemi és hitbeli oázist a Beszélgetéskönyvecske.

Bármennyire is logikus tehát a L. L. és V. A. „leülése”, a hatalmon lévő politikusok és az őket kiszolgáló (vagy egymásra kölcsönösen támaszkodó) ókonzervatív, tájékozatlan és nacionalista egyházi hatalom szemében a könyv formájában realizálódó találkozás önmagában véve botrány. Az állam és az egyház közös botránya. Olyan könyvbotrány, amely pusztán megjelenésénél fogva méltó a sikerre. A karácsonyra ajándékozók, a vevők és olvasók ettől az államegyházi-egyházpolitikai-politikai feszüléstől

lettek kíváncsiak a könyvre. Azonban ez az államon, az egyházon és társadalmon továbbmutató botrány, a rendszerváltás (e tekintetben a rendszer nem váltás), a közállapotok botránya valójában. Ami tőlünk nyugatra érdektelen, megszokott és természetes (két liberális leül beszélgetni), az nálunk a hatalom és az egyház külön-külön és közös botránya. Ez a valódi botrány. A Beszélgetéskönyvecske politikai helyi értéke, aktualitásának nagysága ez, hogy nyilvánvalóvá teszi a botrány és a valódi botrány létét. Mégsem igazolható kizárólag ezzel a mű sikere és a fontossága.

A tartalom

A Beszélgetéskönyvecske eklektikus mű nemcsak műfajában, de tartalmában is. L. L. mondanivalójában is dominálni akar és V. A. hagyja ezt. L. L. alig kíméli a világegyházat és sehogysem kíméli a magyar katolikus klérust. A bírálata helyénvaló és megalapozott. A kritika pikantériája az, hogy ezt egy aktív katolikus püspök jelenlétében, neki mondja. Kritikájának elsődleges címzettjei azonban a kritika alanyai. V. A. jelenléte legitimálja a felvetések jogosságát és igazát, mintegy L. L. beszél és kritizál V. A. helyett is. A főapát hallgatásával, igenlő és kitérő válaszaival szinte örül, hogy ezt nem neki kell kimondania. V. A. zseniális – másokkal kimondató – kommunikációs technikája kommunikációs munkamegosztás, amely teljesen érthető, ugyanakkor a címzettek vonatkozásában elviselhetetlenül irritáló lehet. A MKPK tagjai, a hierarchia, a „hívó” hatalmi blokk ilyen dimenzióban, ilyen egyházi (püspöki, apáti) háttérrel, nyilvánosan nem nagyon kaphatott nagyobb pofonokat itthon, mint ebben a kötetben. Ezek után nem lehet csodálkozni azon, hogyha a magyar hierarchia megtehetné, azonnal betiltaná a könyvet. Sőt, legyünk stilszerűek, a hagyományoknak megfelelően az egyházakat felügyelő állami szervezettel tiltatná be.

Ugyanakkor nem tudok szabadulni attól az érzéstől, hogy L. L. folyamatosan, jó és rossz értelemben véve egyaránt provokálja a főapátot. Lengyel Lászlónak – mint a kibicnek – szinte semmi sem drága, miközben számomra már-már ízléstelenül dicsőíti Várszegi Asztrikot, folyton visszatér az állam és egyház viselt dolgaira. V. A. persze ügyesen adagolja az információkat, tereli személyes pályára a beszélgetést, tér ki önéletrajzi oldalra, enged bepillantást főapáti műhelytitkaiba. És persze igyekszik ő is megfellebbezhetetlen tekintélyekre és visszakereshető forrásokra hivatkozni, amibe azért egy Magyarország „deviáns” püspöke szerephez illően, egy-egy, a klérus által nem akceptált forrás is belefér. A bőséges forrás-felhasználás azért fontos, mivel mindketten bölcsőbbnek találják a fogódzók és tekintélyek megnevezését, miközben ezáltal gyengeségüket is demonstrálják.

Összességében a könyv nem jó könyv, de fontos. Aktuális. A könyv monológok egymásba sodródó halmaza. Politikai és egyházi vonatkozásai különös érdeme és gyengéje is egyben. Ugyanakkor élvezettel forgatható, mindkét oldalon nagyon fontos, kiírásra méltó mondatokkal. Tiltottságánál, utálatánál fogva egyre népszerűbb értelmiségi olvasókönyv. A könyv mögött két fontos ember élete és fontos művei állnak és ezáltal kap dimenziót és hitelességet (ez a meghatározó), olykor támaszt kételyeket az elmondottakkal kapcsolatban. A L. L. és V. A. fémjelezte intézmények, művek, struktúrák fényesen világítanak, és fényévekre vannak a politika és egyházi hierarchiák hatalmi útvesztőiben. Még akkor is, ha sokszor elbeszélnek egymás mellett, ha nem is hiszem mindig el nekik fényesre csiszolt monológjaikat, és túlzottnak tartom a művet övező ovációt. A beszélgetni akarást, a párbeszéd kívánását és a szókimondásra, az igazság kimondására való törekvést tartom a mű legfőbb értékének.

3. Elmer István: Az egyháznak „be kell kiabálnia”. Beszélgetés a hetvenéves Gyulai Endre szeged-csanádi püspökkel.

Új Ember, 2000. szeptember 17., 9. oldal.

Dr. Sály Gyula

Két európai műveltségű és homlokegyenest eltérő nézetű, médiaszereplésben kitűnt ember mondja el nézeteit és csodálatos következetességgel, valamint tapintattal beszél el egymás mellett. A főszereplő Várszegi Asztrik pannonhalmi főapát, akinek gondokkal terhes mondanivalóját Lengyel László, szocio-politológus pénzügyér segíti a nyilvánosságra. A főpap vállal az egyház modernizálásának, tehát a II. vatikáni zsinat követelményei gyakorlatba való átvitelének a gondja, a politológust pedig elmúlt nyilatkozatai enyhítésének mikéntje nyomja. Az egyik szövegből a nagyobb tettekre hivatott főpap keserű tisztánlátása szól, a másik a magas kultúra megcsillantásával önmagának kíván politikai tőkét gyűjteni egy jövőbeni kamatozás reményében. Ez volt a benyomásom summázata. A részletek azonban érdekesebbek.

Elsősorban téved Lengyel László, mert a szabadgondolkodó és jezsuita szerzetes már folytatott 1997-ben kötetlen beszélgetést a Zsinati Klub rendezésében, amikor meghívást kaptam előadás és beszélgetés megtartására a szabadkőművességről. Hívők hallgattak és K. U. jezsuita atya vezette a beszélgetést. Előzményei.

A Zsinati Kör, majd utódja a Zsinati Klub elvállalta, hogy „...mint a katolikus értelmiségiek bejegyzett egyesülete, melynek elsődleges célja a II. vatikáni zsinat szellemében munkálkodni egyházunk megújulásáért” – katolikus-katolikus párbeszédet szervez. A Klub tényleg illusztris neveket vonultatott fel, köztük a valószínű spiritus rector főapát urat. A korszakalkotónak hitt kezdeményezés azonban megbukott az ortodoxia ellenállásán. Az ultramonténizmus ezt túl modernnek találhatta, mert rendet teremteni Sz. F. jezsuita atyát küldte el. Következménye támadás volt Pannonhalmi nyugálományú és aktív főapátja ellen. A megyei sajtó foglalkozott vele, és sikerült a támadás ellen ugyanott cikket is elhelyeznem. Pannonhalmi és vezetőjének privilegizált helyzete, hogy a főapát tagja a püspöki karnak, az apátság pedig közvetlen római kapcsolatokkal bír, excepcionalitást élvez, megemészthetetlen annak az egyházi hierarchiának, amelynek máig sikerült lefékeznie a Zsinati határozatok maradéktalan végrehajtását. Valószínű, hogy a pápa mással való elfoglaltsága, vagy talán passzív támogatása mellett, ez a konzervatív bíborosok jóváhagyásával sikerülhetett. talán magyarázat az is, hogy a nagyon várt új CIC (Corpus Iuris Canonici) már jóváhagyott szövegébe az utolsó este sikerült az ultrakonzervatív Ratzinger bíborosnak, aki az inkvizíció utódhivatalát vezeti, megszorításokat beletenni többek között a szabadkőművességgel szembe. Tehát az ortodoxia egyik prominense a Tanító Hivatal, amely tiltja a keresztényeknek a kritikai tevékenységet a tévedésektől megkímélendő a hívőket (214. p.). Tehát folyik egy harc a modernizálók, belga, német, francia és egy magyar főpap, valamint a kúriai bíborosok maradi nézetei között. Ebben öröklődik Várszegi Asztrik főapát.

De miben öröklődik Lengyel László? Tudni illik, ő a nagymúltú Benedek író család körébe született bele. A nagy nevek árnyékában valamit bizonyítania kellett. Benedek Marcell, legendásan képzett és zseniális író egyik büszkeségünk, ő volt az utolsó nagymester, akinek a kezéből a kommunizmus ütötte ki a kőműves kalapácsot, tehát a nagypáholy vezetését. Benedek István, az „ország profeszszora” a konfúzus életműve mellett aposztata, hitehagyó volt, sőt nem állotta szabadkőműves mivoltát nemcsak megtagadni, ha-

nem sárral megdobálni rendjét. Lengyel László felszabadult gondolkodó, ahogy magát jellemzi, több nagy politikai baklövést követett el, dacára briliáns eszének. Ő most szellemi tőkét kovácsol abból, hogy együtt szerepel egy olyan ma még háttérbe szorított főpappal, (a szövegekből ez több helyen kiolvasható), akinek feladata lesz a modernizálásban lemaradt magyar katolicizmus megújítása. Lengyel László a hetedik oldalon megjegyzi és ez csak fele részben igaz, hogy a főapát a II. vatikáni zsinat által megújult katolikus egyházat képviseli függetlenséggel és alázattal. Az egyház még nem újult meg, ezen dolgozik a főapát. A függetlenséggel azonban igaz, hogy nem hagyják kibontakozni az is igaz. De a szövegei azt bizonyítják, jól ismeri az utat, amelyen haladni szeretne.

A Beszélgetőkönycske szövegén látszik, átesett a nézetek finomításán, hiszen scripta manent. Én végighallgattam élőben is Veszprémben, de még nyugodtabb körülmények között a televízióban Várszegi Asztrik közvetlen megnyilatkozásait. Nézeteinek modernsége és merészsége mellbevágó volt. A könyvecskében a szövegben elbújva azonban tragikus igazságok találhatók. Olvasható a 64. oldalon, hogy a magyar hierarchia szemben a II. vatikáni zsinat határozataival, a hívő közösségeket lehetetlenné szeretné tenni. Vezetőit represszió érte. Amin nem lehet csodálkozni akkor, amikor a főapát úgy ítéli meg, (76. p.) Budapest provincia, Pannonhalmi már Európa az európai kapcsolatai révén. Tetszik érteni, Budapest terhes egyházi szemszögből a provincializmus összes hátrányával. Provincializmus egyenlő maradiság.

A budapesti hierarchiának szól a pápai üzenet, a 76. oldalról. A folytatása is fontos. Az egyházzal szól: „Az egység Istentől és nem a hierarchiától, legkevésbé az e világi értelemben vett hatalomtól jön.” A pápai hatalom azonban néha vakvágányra kerül. A 79. oldalon a karizmatikus pápáról és hatásáról beszél, megemlítve, nem mindig biztos kihez és hogyan jut el e hatalom kisugárzása. A tömeghatás megkérdőjelezhetetlen, akár kreált szentjei, akár általa is elismert búcsújáróhelyek hatása tekintetében. Itt, ez összefüggésben értékelendő azon élmények gondolati lecsapódása, melyet egy német bencés barátjával élt meg. Egy búcsújáróhelyen a rítusok és átszellemült arcok látványa, a vak hit megnyilvánulásai feltűntek az idegen bencésnek. És, érdekes, idegennek tartja e jelenségeket, mégis szükségesnek, hiszen ilyen szenvedélyek tartják élőben a hitet. Tehát kritizálja a hit szenvedélyét, de ugyanakkor a szenvedélyes másként gondolkodókat képes védelmébe venni. A 108. oldalon Babitsot hozza példának.

Tragédiájának summázata nagyon érdekes a 110. oldalon. „Mint ha az egyháztól távolabb állók jobban el tudnának fogadni, mint azok, akik egyháziaknak, ortodoxoknak vallják magukat.” Ez a klasszikus „nagy inkvizitor” probléma. Dosztojevszkijből azt olvastam ki, szükségtelen már a krisztusi jóság, a Jézus által kifejtett etikára felépítettek az évszázadok egyházi vezetői egy hatalmas teológiai építményt a maga intézményeivel és ez már önmagában hordja célját, értelmét, a hatalom fenntartását. Ebben szenved minden egyházreformátor, hiszen a hatalmon kívül mi öröme lehet annak a felettésének, aki a reformtól privilégiumainak az elvesztését félti. Ebben a gerontokrácia még kérlelhetetlenebb.

Aztán érdekes beszélgetések folynak a 2000 utáni évekről, ateizmusról, eszmék előtti behódolásról, nemzetek feletti küldetésről, ami bizonyos hasonlóságot mutat a szabadkőműves célkitűzésekkel. Erről Nagy Tőhötömmel kapcsolatban írtam, mint a jezsuita és szabadkőműves eszmék közötti átjárhatóságról. Nem lehet helyszűke miatt mindenre kitérni. Nézeteim összegzéséről nem akarok lemondani.

Ma a szekularizáció felgyorsult. A tudományos eredmények, kezdve a Mengyelejev rendszer és a belőle következő atomkor, a géntérkép és az elkövetkező biológiai világkorszakot globalizáló internetes világháló hatására, a köztudatban egyre inkább átveszik a tudományt népszerűsítő művek a vezetést. A filozófia, a teológia, a régi szociológia, elavult etika helyett az interdiszciplináris új tudománysszakok jutnak szóhoz. Minden más a legjobb esetben a könyvtárak mélyére szorul és egy-egy elszánt kutató talán leveri róluk a port. Az úgynevezett transcendencia igény megmarad, de tudni kell, mi mozgatja, mi élteti. Az egyre inkább magányos ember érezni szeretné, hogy nincs magára hagyva, valaki felkarolja egzisztenciális gondjai között. A mélyen archetipizálódott istenszeme ad ehhez vallásonként különböző perszonifikált istenalakot. A 76. oldalon szó van erről, Jézus belül van, és ez a belsővé vált katolicizmus már életformát jelent. Csak azt is tudomásul kell venni, a vallásoknak van intézményrendszere, amely megjelenik sajnos a politikában is. Ezért a tudományos világnézetet valló modern államokban a vallásos hit ki van téve az állandó konfrontációknak. Az eredményt láttuk a Giordano-eset felelevenítésében.

Azt gondolom, a sokszor elmondott megoldás csak az lehet, ha a vallást meghagyjuk az ember legbelső, legintimebb lelki tartalmának. Ahogy a könyvecske írja, a vallásban is szükséges egy paradigmaváltás. Mójáról dönteni Róma dolga, és félő, abba még sokáig nehezen szólhatnak bele modernül képzett főpapok. Minden szellemi, lelki jellegű rendszernek van egy sajátos fejlődési trendje, amelynek jellegzetes változási sebessége van. A tudomány ma szuperszónikus sebességre kapcsolt, hiszen minden akadályoztatás ellenére, a kutatás így vagy úgy teljesen szabad. A géntérkép mutatja, privát és állami tudomány karöltve hozta létre.

A teológia mára elvesztette tudományjellegét, hiszen egy csodálatosan konzisztens, logikus rendszer, de praemisszája igazolha-

latlan. Éppen ezért fejlődése leállt, Rahner, Chardin, sőt a kissé eretnek belga és francia, német teológusok erőfeszítései ellenére. De szabad az érzelmi világ. Az emberiség amúgy is érzelmszegénységtől szenved. Az egyház fő feladata lenne, a küzdő ember lelkének belső csendjét megteremteni és megőrizni. Logikával tömegekre hatni nem lehet. A beszélgető partner egy helyen, 168. oldal, rátapint egy igazságra, melynek sokszor voltam tanúja. „Aki kiválik, azt meggyűlölik” –, jegyzi meg és erre a főpáp válasza – „köszönöm szépen, ezt elmondtad helyettem, ezt pontosan így életem meg.” És itt pár szót az érzelmekről, az is tanulság.

A főpáp kiválóságát ecsetelendő, Lengyel László Pierre Bezuhovval hasonlítja össze, és talán meg sem gondolta, Pierre szabadkőműves volt. Hát bizony én magam is szívesen lennék egy páholyban Várszegi Asztrikkal. Egyáltalán kiváló főpapokkal, mint volt Klempa Károly veszprémi püspök, néhai tanárom, akivel megalapoztuk a veszprémi Egyházmegyei Gyűjteményt. Olvasható a Vigilia 1978-79-es számaiban. Őt aztán egy falusi plébániára dugták be. Még őrzöm az elutasító levelet magyar bíborostól, akitől méltatlan száműzetésének megszüntetését kértem. Őrzöm Kada Lajos levelét, akinek König bíboros juttatott el „gyanús” magyartól gyógyszerküldeményt. Igen, az egyházak csúcsain is emberek ülnek, hol kiváló, hol toleránsak, hol gyengécskék. Ez a tanulság nem tartozik szigorúan a Beszélgetőkönyvecske recenziójához, de koromban már az általánosítások fontosak, hiszen egy élet mérlegét kell megvonnom. Hát így láttam néhány főpápot. A könyvecske alapján gondolom így látja Várszegi főpáp úr is.

Mindezek elmondhatóságáért is köszönöm az Egyházforum megítéző felhívását. Ha néhol szubjektivitás csúszott be, annak köszönhető, hogy nagy emberekkel szemben senki nem lehet közböcs, hidegen tárgyilagoss.

Balló István

A katolikus világegyházban néhány évtizede, napirendre került a nyitás a világra és a párbeszéd minden jóakarató emberrel. Az első lelkesítő lépések nagy reményeket tápláltak a folytatásra. A biztató kezdetet azonban az óvatiskodó folytatás követte, majd a gyakorlati csend. Igaz, hogy közben sok változás történt a világban, befolyásoló szerepe hatott az egyházra. Az ezredfordulóhoz közeledve,

mintha új ösztönzést kapott volna az egyház nyitása a világra és a széles körű párbeszéd. Még nem tudjuk, hogy mi lesz a folytatás, de az itthon és a más országokban megélték a véleményserék és viták biztatóak a pozitív fogadtatásra.

Az itthoni vitákban jelentős szerepet kapott Várszegi Asztrik bencés főpáp és püspök hosszú beszélgetése Lengyel Lászlóval, a neves szabadgondolkodó politológussal. Páros beszélgetésüket nagy érdeklődés fogadta országszerte, s ebben nagy szerepe volt annak, hogy a beszélgetésben a katolikus egyház köztisztviselőként álló, tekintélyes vezetője és az ugyancsak közismert, népszerű, szabadgondolkodó értelmiségi vett részt. Jelentős, hogy a mai, nem könnyű helyzetben ezt vállalták és példát mutattak a nyitott párbeszédre, minden érdekeltnak. A párbeszédükről kiadott Beszélgetőkönyvecskéből az is kiderül, hogy a társadalomban betöltött szerepük és életútjuk sok különbsége mellett, gondolkodásmódjában,

valamint a keresztény vallás és egyházak rendszerváltás utáni helyzete és szerepe megítélésében sok közös, vagy közelálló nézet található, igazolva a széles körű párbeszéd lehetőségét és jogosultságát. Annál inkább sajnálatos, hogy bár a párbeszéd a katolikus egyházat közelről érintő kérdésekről folyt, az egyházi vezetés csak szörmontén reagált az elhangzottakra. A protestánsok részéről pedig ennyi sem történt. Figyelmet érdemel, hogy a főpáp ezt látva, kissé keserű iróniával jegyezte meg, hogy az ismert egyházi problémákról elhangzottak iránt több érdeklődés mutatkozott a világiasan gondolkodók körében, mint saját egyházában.

Nem tagadható persze, hogy sok keresztény hangoztatja nyitottságát a világra, törekvését a párbeszédre. Konkrétan nézve azonban ez megkérdőjelezhető, közös cselekvésig pedig el sem jut. Jellemzőbb a konkrét magatartás kritikusabb, tartózkodóbb volta. Amikor Paskai László bíboros-primás a Népszabadság karácsonyi számában megjelent cikkében azt hangsúlyozta, hogy az egyház nyitottsága a világra mindenoldalú, más lapokban olyan cikkek is megjelentek, amelyek még azt is megkérdőjelezték, hogy a bencés főpáp egyáltalán szóba állt egy szabadgondolkodóval. Ez az adalék ahhoz, hogy a rendszerváltás után az egyház nem közelebb jutott XXIII. János pápa álláspontjához a világra nyitásban, hanem távolodik az akkor általánosan elfogadott állásponttól. Mindez arra mutat, hogy az európai szocialista országok összeomlása, a világhatalmi viszonyok megváltozása, valamint a világ egypólusúvá válása után, a változások magukkal hozták a tőkés nagyhatalmak és a keresztény egyházak korábban meggyengült kapcsolatainak újbóli szorosabbá válását. Felébredtek a kereszt-

tény remények, hogy a világ fejlettebb részein és a hátsó udvarokhoz tartozó országokban, mindenekelőtt Latin-Amerikában, megvalósítható lehet a keresztény eszmeiség általános uralma.

Tény, hogy a páros beszélgetés résztvevői egyetértének a katolikus egyház számára kedvezőbbé vált politikai helyzet kihasználásának sürgetésével s ezen keresztül is, a keresztény hitre veszélyes evilágiság visszaszorítására való törekvésével. Ez pedig akár beismerik, akár tagadják, akadály a egyház nyitásának a világra, szűkíti a párbeszéd kereteit. Ennek velejárója, hogy változik az egyházi megítélése annak, mi a jellemzője ma, az emberek jóakaratúságának. Ez pedig nem kizárólagosan elméleti kérdés, fontos gyakorlati összefüggései vannak. A korábban elfogadott egyházi álláspont kiemelte a jóakarátú emberek összefogásának fontosságát a béke és a haladás ügyében a szegénység elleni küzdelemben, a világnézeti különbségek mellett. Jelenleg ez háttérbe szorul, néhanem lehetetlenné válik, mert a legfontosabb a hitvédelem, az evilágiság veszélyének elhárítása. Ez pedig a jóakarátúság minősítésében is változást jelent, mindenek fölé emelik a hit terjesztését.

Az evilágiságnak, mint főveszélynek az előtérbe állítása ügyében, a páros beszélgetésben egy nálunk nem publikált összefüggésről juthatunk ismeretekhez. A Vatikán az elmúlt évben teológiai konferenciát szervezett, ahol ütköztette a keleti és nyugati helyi egyházakban folyó teológiai munkában a vallási értékek megőrzésében és az egyház megújulása szolgálatában jelentkező eltéréseket. A tanácskozáson szembeállították és többre értékelték a keleti, helyi egyházak értékmegőrző szerepét a nyugatiak megújulásra irányuló reformtörekvéseinél. A fő indok az volt, hogy nyugaton a szekularizmus azért ásta alá a vallásosságot, mert a helyi egyházak nem fordítottak kellő figyelmet a keresztény értékek megőrzésére. A keleti, helyi egyházak viszont ezt a szerepet hatékonyan betöltötték. Ebből kiderül, hogy a Vatikán általánosító érvénnyel tett, egy megkérdőjelezhető értékelést. Ez az állásfoglalás a megismert formájában túlzó leegyszerűsítéssel történt merev szétválasztás, eltér a II. vatikáni zsinat irányvonalától. Kétségbe vonja a zsinat alapvető célját az egyház mindenoldali megújítására, megkérdőjelezi értékelését a világban végbement változásokról, valamint állásfoglalását a változásokhoz igazodás szükségességéről.

Sajnálom, hogy a főpát nem vállalta a vitát ebben a kérdésben. Szerintem a Vatikán az egyház hagyományos értékőrző szerepe felnagyításával, a hit veszélyeztetettségének súlyosságát akarta hangsúlyozni és érveket adni a világra való nyitás fékezésére. De tény, hogy az ezredfordulón ez minden lényeges megújulási törekvés visszafogása is. Ez a probléma Magyarországon élő, az egyház figyelme az evilágiság visszaszorítására irányul, minden nyitásra irányuló állítás ellenére. A vallásos emberekben tudatosan táplálják a félelmet, hangoztatják, hogy a nyitottság a világra eltávolítja őket Istentől. Elgondolkodtató, hogy tíz évvel a rendszerváltás után, megerősödött pozíciókban és élvezve a kormányzat hangsúlyozott támogatását, a félelmet táplálják a vallásos emberekbe. Pedig ironikusan szólva, jelenleg még a vízcsapból is vallásos propaganda folyik.

S ha mindezek ellenére az evilágiság nagymértékben átjárja az emberek nagy részét, még a vallásosakra is hatása van, ez nem valamiféle vallásellenes propaganda következménye. Ma ilyenre még az elemi lehetőség is korlátozott. Ebben alapvető a szerepe annak, hogy az emberek mindennapi életét át meg átjárja a köznapi evilágiság. Ezt a vádaskodók előszeretettel azonosítják az anyagisággal, karrier hajszolással, stb. A vádaskodással ellentétben, ebben az antropomorfista életszemlélet visszaszorulása és az embernek a saját erejébe vetett bizalmának erősödése fejeződik ki. A társadalomban persze létezik az anyagiasság, az összes szélsőséggel. De ennek összekeverése a világias életszemlélettel, azonos a tudatos lejárásával.

A világra nyitás elméleti összefüggéseihez tartozik egy tévhit eloszlatása is. A téma aktualitása válása VI. Pál pápa első enciklikájához kapcsolódik. Ebben a pápa nyomatékosan hangsúlyozta, hogy az egyháznak a nyitást figyelembe véve is úgy kell jelen lenni a világban és hatékonyabban hatni arra, hogy saját maga immúnis maradjon a világi hatásoktól. Az azóta eltelt időben azonban nem volt olyan tapasztalat, amely ennek a felfogásnak a realizálását mutatta volna. Állítható, hogy nincs a világon olyan vallásos, vagy nem vallásos irányzat, amely ezt megvalósíthatná. Törekedni lehet erre, ám megvalósítani nem lehet. Az is leszögezhető, hogy a világi életben, a mindennapok forgatagában nincsenek olyan világi hatások, amelyek direkt módon elfordítják az embereket a vallástól. A pozitív materialista felfogás segítheti a gyakorlati élet tapasztalatainak elméleti tudatosítását, de nem helyettesítheti a gyakorlatot. A vallás vonatkozásában nézve pedig állítható, ha a vallás és az egyház hozzáigazodik a világban végbemenő változásokhoz, jobban őrizheti a valóságos értékeket és könnyebben megszabadul az elavult hagyományoktól, közelebb kerül az emberekhez. Nem bizonyítható tehát az olyan állítás, hogy az egyház nyitása a világra, elfordítja az embereket a vallástól. Persze az már az egyházi vezetés és a klérus felelőssége, hogy a világhoz igazodás ne szolgai alkalmazkodás legyen. Ez persze nem könnyű feladat. Ám a változásoktól való félelem nem feledheti azt, hogy az egyház régi stabilitása már nem létezik, s a törekvés a fenntartására a hagyományos alapokon nem reális.

A katolikus egyház számára nagy kérdés, hogy a harmadik évezredbe átmenve, hogyan tudnák vonzóbbá tenni tanításaikat. A válasz részben adott, a II. vatikáni zsinat állásfoglalása az egyház mindenoldali megújulásának megvalósítására. Úgy néz ki, hogy a zsinati program megvalósítása a vártnál lassabb és sok ellentmondással történik. Ráadásul a világi életben a 35 év alatt sok minden változik. Ez érinti a zsinati programot, követeli az új körülmények számbavételét és módosításokat a programban. Ez utóbbi a páros beszélgetésben két vonatkozásban figyelemre méltó. Az egyik a más világvallásokhoz való viszony. Ismert, hogy bár a kereszténység világvallásként létezik, de nem vált uralkodóvá a világban, nem egységes és létezése a fejlett világban sem kizárólagos. A Vatikán ugyan elfogadta, hogy nyitni kell a többi világvallás felé. Kérdéses azonban, hogy az elfogadott katolikus álláspont jó-e még. Egyre égetőbb gond a társadalmi igazságosságra adott katolikus álláspont felülvizsgálatának napirendre tűzése.

Új jelenség, hogy a harmadik évforduló idején, szembevetően nő az érdeklődés a jobb emberi jövő iránt. A millenniumi víziók mellett megjelennek vallásos és nem vallásos eszméi irányzatok nézetei és a súlyosbodó társadalmi problémák leküzdésére vonatkozó más elképzelések. A sok eltérés mellett, ezek találkoznak abban, hogy legtöbbjük optimista az emberi jövő alakulásának kérdéseiben. A páros beszélgetésben is szóba került a téma, eléggé derülátó megközelítésben. Lengyel László segíti a tájékozódást a nálunk folyó vitákról és ezekben a keresztény szenvedéstan kritikájáról, kiemelve, hogy építkezés a szenvedésre jelenünkben, nem a biztató jövő alapja. A főpát az ember pozitív szerepéről fogalmazott meg lényeges gondolatokat. Teilhard de Chardin-t idézi, aki a világ haladását az emberi cselekvésen keresztüli beteljesülésben látja. A főpát bízza a magyar társadalom fejlődésében, azt állítja, hogy a jövő alakulásában nem csak annak van létjogosultsága, ami már biztos. Szerinte van és lesz olyan változás is, ami tőlünk, emberektől függ. Kiemelten jelentős az az álláspontja, hogy a kereszténység világvalláskénti működésében paradigmaváltást kell véghez vinni, másként csinálni mindent, amit az egyház eddig tett.

A páros beszélgetés tartalmát megismerve biztatónak látom, hogy 35 évvel a II. vatikáni zsinat után, egyre hangosabban felmerül a társadalmi változások elemzésének szükségessége és elképzelések felvázolása az indokolt változtatásokra.

Bernolák Éva

Beszélgetőkönyvecske? – Nem. Tanúvallomások életünkéről: a múltról, jelenünkéről a jövő ígéletében. Nagy érdeklődéssel vettem kézbe a nehezen megszerzett könyvet (a 3. kiadás szinte utolsó példányát az elmúlt esztendő utolsó napjaiban). A beköszöntő új évezrednyitójának ez lett aztán egész emberi válmát felkavaró lelki olvasmánya! Oldalról oldalra haladva egyre jobban bekapcsolódtam a változatos, őszinte, egész lelki-szellemi mivoltunkat kitáró beszédflowamatba. Személyes ügyemmé vált a „Beszélgetőkönyvecske”.

Nem csoda, hiszen a kiindulástól kezdve rólam is, az én életemről is beszélgettek egymással Lengyel László és Várszegi Asztrik. Így hívatlanul, – akarva-akaratlanul beléptem közéjük harmadik partnernek. Tehettem, hiszen szüleik kortársa vagyok, és ők egyidősek a gyerekeimmel. Egyben, mint egy külteleki iskolában tanító pedagógus, a célba vett időszak aktív munkása, résztvevője voltam. Mi több, összekötőként is szerepelhetek személyük között, mivel a hasonlóságok mellett a különbözőségek is képviselem.

Családi múltam, neveltetésem a polgári értelmiségi családok közé sorol. Éppen úgy kellemetlené, felszámolandóvá váltunk, mint Lengyel László családja. A „bűnös középosztály” voltunk. Abban teljesen igaza van Lengyelnek, hogy a 30-as években a mi szüleink, nagyszüleink már egy teljesen kiüresedett kereszténységet éltek meg a „hatalmi egyház” árnyékában. Főleg a hagyomány dominált, – a keresztény ünnepek kialakult szokásai, – ahol az egyház csupán a tradíciók meghatározó őrzője volt. Ezért is jártunk mindannyian – unokatestvérek, rokonok, barátok, ismerősök gyerekei egyházi, – szerzetesi – iskolába. A magas színvonalú oktatás és az erkölcsi magatartás formálása volt társadalmi osztályunk alapkövetelménye.

Ez a szemléleti magatartás valóban megváltozott a háború után. Az üldözötté vált társadalmi osztály akkor ismét rátalált, és tudatosan vállalt közösséget az üldözött egyházzal, mint szellemi-lelki valójának közösségével. Így kerültünk át mi is a Várszegiek oldalára! Ez az állásfoglalás családom és jómagam részéről már tudatos, elkötelezett választás volt, annak minden következményét vállalva. Így lett az akkor fellépő Mindszetyi primás emberi magatartása, elszennvedett mártíromsága a lelki erősség, a keresztény hűség jelképe, követendő példa. Hiszen akkor mindannyian a fennmaradásunkért küzdöttünk: egyháziak és világiak, hívők és nem hívők egyaránt. A küzdelem akkor nem csupán a mezítelen létet, hanem erkölcsi, – az emberi tartást is jelentette. Az Istenbe vetett hitünk lett a megtartó erőnk, ami nem egy Intézményből, hanem Krisztus Igéjéből, és az élő keresztény közösségből fakadt, s abból táplálkozott. Az egyháziak és a világiak sorsa így fonódott össze szorosan.

A hívők és a nem hívők világát az értelmiségi-polgári szemlélet kapcsolta egybe: az erkölcsi-szellemi értékek tisztelete, – a középosztályban még meglevő azonos élet, és magatartásforma. A már kiüresedett szokások most újból valós tartalmat, élő

és éltető hagyományt jelentettek. Ez is megtartó erő lett. Mi hívők, – és kívülállók is – ebből az alapállásból neveltük, vezettük gyermekeinket. Az én gyerekeim is jártak templomi hitoktatásra, vasárnaponként elmentünk közösen a diákmisére, voltak elsőáldozók és 14 éves korukban megbérmálták őket. Fiam a tanítványaimmal egysorban ministrált. Ahogyan Várszegi is nevelődött. De ebből az értelmiségi szellemiségből kapta indítatását Lengyel László is. Ezen keresztül tett szert a széles körű műveltségére, és a kulturált beszélgető-formájára. A beszélgető partnereknek így lett akaratlanul is közös szemléleti és magatartási alapjuk a dialógushoz. De ebből adódnak a köztük jelentkező különbségek gondolkodásukban és mentalitásban. Hovatartozásuk aztán meghatározta életútjuk, hivatásuk megválasztását. – Akár az enyémet.

Amint már említettem, – egy külteleki iskolában tanároskodtam évtizedeken keresztül, mint „másodrendű állampolgár”, felelősséget vállalva az ifjúságért. Közben én is „betartottam az állam és egyház közötti szerződést”, mint Várszegi Asztrik, – közben pedig mi tanárok is „finoman konspiráltunk”. Kimondatlanul is tudtuk egymásról mi kollégák, de tanítványaink is, hogy ki hová, melyik táborba tartozik. Mi sem csak a hívőkért éreztünk felelősséget, az természetes volt sorstársak között. A „máshová tartozókért” még nagyobb, s még jobban, mert ők ki voltak szolgáltatva a hatalom embert deformáló demagógiájának. Mi „másodrendűek”, – jó néhányan voltunk a tanári testületben! – emberileg és szakmailag ezért igyekeztünk nekik minél többet, igazabbat nyújtani ismeretben, humánumban. Ebből a szempontból a teljes nézetazonosságot vállalom Várszegi gondolataival, – de Lengyel firtató kérdésére bizony én más választ adtam volna. Ugyanis bennem „degradált” állapotom miatt soha nem élt kisebbségi érzés, sőt, – bizony én többnek éreztem magamat emberségemben a parancsolóimnál. Igen. Bennem mindig volt egy adag fölényérzet Isten-hitem miatt. Bár tudtam: ez ingyenes ajándékom Istentől. Ezért aztán a keresztény öntudatom mindig keveredett bennem jócskán sajnálkozással is a hitnélküliek szegénysége miatt. Erre a gazdag erőre támaszkodva tudtam minden nehézséget, bajt, megpróbáltatást elviselni. Így tudtam mindig vidáman dolgozni a családomért, tanítványaimért. Ezen keresztül tarthattam meg szellemi-lelki függetlenségemet, szabadságomat a gerinc-hajlítató időkben.

Kiüresedett életünk 60-as éveinek „lázádo szakasza” mindannyiunkat megérintett. Az ifjú, hitet, eszményeket kereső Lengyel Lászlóból harcias marxista lett, – az ezeken felnövekvő Várszegi a kiteljesedést keresve a szerzetesi hivatással kacérkodott. Akkoriban bizony mindez komoly lázadásnak számított. Nem csak a szülők világával szálltak szembe, azt megtette minden más kortársuk is! Asztrik esetében, már a névválasztása is jelzi, mert „A név kötelez”, hogy mögötte lévő Meghívásnak engedett. Vég eredményben mindketten NEMET mondtak az egész, őket körülvevő, uralkodó, hamis életvalóságra!

A gyerekeim a két megoldás között maradtak, mint annyi más kortársuk. A látszat-függetlenséget választották. Eltávolodtak a tételes vallástól, nem tartoztak egyik keresztény kisközösséghez sem, de elutasítva maguktól az uralkodó eszmei-politikai nézeteiket is, nem léptek be a kommunista ifjúsági szövetségbe sem. Közben megtartva és élve keresztény erkölcsiségüket, tanárok lettek. Mind a mai napig a legteljesebb hivatástudattal végzik választott életpályájukat.

És én? Természetesen nem maradhattam ki a sorból! Lettem a beszélgető-partnerek között a „harmadik utas”: a világi hívő, aki elutasított minden marxi, ateista, deista filozófiai rendszert a valáspótlékokkal együtt. De közben az egyház, – mint intézmény – irányában egyre jobban távolságtartó lettem. Először ellenkezést váltott ki belőlem az állam és az egyház között kötött „paktum”. Tapasztalatból akkor már tudtam, hogy aki elfogad, annak fizetnie kell! Ha meg is magyaráztam magamnak, hogy ez a magatartás a megmaradás érdekében a józan belátás diktálta kényszermegoldás, – mégis – a lelkem mélyén, meghunyászkodó megaluvást, kiszolgáltatást láttam. Mintha minket, a hűséggel kitartó világi híveket árulták volna el. Tusakodtam magamban a felbukkanó ellenvéleményem miatt, és igyekeztem nem elítélni a klérust, de magatartásuk már nem volt mérce a számomra. A kiadott és a templomban felolvasott körleveleket hazugnak, félrevezetőnek tartottam. Azután a „békepapok” gyülekezetével lett gondom. Végül is létüket a helyzet diktálta kényszerűségek közé soroltam. Úgy kezeltem, mint a mi helyzetünket. Ahogy nekünk, tanároknak is részt kellett vennünk a kötelező „szabad pártnapokon”, és évenként az előírt továbbképzések „agymosásán”, úgy nekik is le kell adniuk a kiadott „tiszteltetkört”. Azt már jól tudtam, hogy ilyenkor mindenki önmagában szabadon gondolhat arra, amire éppen a kedve tartja. Avval viszont semmiképpen nem tudtam megbékélni, és képtelen voltam elviselni, hogy minket, hűséges híveket, akik vasárnapról vasárnapra beülünk a templom padjaiba: savanarolai indulattal hitehagyónak, gyáva meghunyászkodónak bélyegezzék. A megalapozott hívő sereg közben behúzott nyakkal, lehajtott fővel hallgatott.

Szerencsémre, akkor már voltak „másféle” papjaink is. Őket hallgattam én is vasárnapról vasárnapra. Ott szorongtam a dugig zsúfolt Egyetem-templomban Szőrényi, majd Gál professzorok konferenciabeszédeit hallgatva. Így kerültem kapcsolatba az ELTE-n tanuló bencés szerzetessel és levelezés alakult ki a nagy tudású, nagytekintélyű bencés pedagógussal is. Rajtuk keresztül élvezhettem én is Pannonhalma szellemi-lelki európaiságát. Már tudtam, hogy vannak énekkarnak, kultúregyesületnek, turista csoportnak álcázott pap vezette közösségek. Fel nem adva függetlenségemet, nem is tehettem másként, kapcsolatot tartottam velük. Egyetemisták számára témasorozatokat állítottunk össze, a „klerikalizmus elleni küzdelem”-ről szóló brosúrákat, az iskolának kiadott vallásellenes rendeletekről vittem információkat. Hétvégeken egy-egy eldugott vidéki plébánián az összegyűlt fiatalokkal megbeszéltük a tanítványaimról és a szülőkről szerzett tapasztalataimat, a megváltozott szemléletükről, emberi magatartásukról.

Az is igaz, hogy az így megtalált papi és világi barátok közül voltak, akik időről időre, hosszabb-rövidebb tartamra el-el tűntek. Mi pedig egymás között csak suttozva mertük továbbadni, ki melyik gyűjtőfogházban, internálótáborban „tölti napjait”. Ha viszont átérték, folytatták, ahol abba hagyták.

Nekem könnyebb volt a helyzetem. Megbújhattam hivatalos foglalkozásomban. Közben biztatást meríthettem a magyar és a világirodalmi korszakfordító művekből. A művészetek: – a színház, – a képzőművészetek elgyönyörködtettek, de táplálták lázadó hajlamomat. A zene világa pedig megvigasztalt. A színházi előadásokon, az irodalmi folyóiratok hasábjain, a drámák, a tanulmányok, a széppróza kapcsán megismerkedtem, – találkoztam – a „másik út” értelmiségi lázadóival. Volt fiatal egyetemistákkal kapcsolatban, akikkel megbeszéltük a felmerült világnézeti problémákat. Velük együtt már én is „alulnézetből” szemléltem egyházunkat. A Könyvecskét olvasva döbbsentem rá, hogy mennyi hasonlóság volt Lengyel László és az én társadalom-, egyházszemléletemben. De az egymásról mit sem tudó Várszegivel is

majdnem azonosan vélekedtünk ezekben a kérdésekben. A hiteles beszámolójából fedeztem fel közös ismerőseinket, Lengyellel pedig irodalmi élményeink voltak közösek.

Ebben az alakuló keresztény szellemi-lelki közösségben érintett meg minket a II. vatikáni zsinat forradalmi hangvétele. Egy egészen új, az átalakult világ igényeit szolgáló egyházaképet vetült elénk az enciklikákat megismerve. teljesen azonosultunk célkitűzéseivel, meghirdetett programjával. – Szerencsémre – megszűntek családi kötelezettségeim, és így egyre intenzívebben kapcsolódhattam be írásaimmal és gyakorlati tevékenységemmel, – tanári állásom befejezése után egyházi életünk újjáformálásába, ami mind erőteljesebben folyt Krisztus ügyéért, a mind szélesebb körben szervezkedő plébániaközösségekre, – a bázisokra építkezve.

A 80-as években, amint arról Várszegi Asztrik is híven, névre szólóan beszámolt, már szinte készen voltunk a rendszerváltásra mi az egyházi, a forrongó értelmiség, mégpedig politikai síkon. Létezett már a tömegeket mozgató nagymarosi ifjúsági találkozó minden tavaszon. Működött világiak számára a teológián a levelező tagozat és a Konzultációs Iroda hitoktatóképzője. Évről évre növekedett a jelentkező világiak létszáma. Közben megjelent a Teológia a pannonthalmi főapát szerkesztésében. Mindezek mögött egy zsinati szellemű világi és papi gárda állt, keresztény értelmiségi vezetőkkel. Minden önkéntes alapon, helyileg szerveződő közösségben egyháziak és világiak, – férfiak és nők – egyenrangú félként munkálkodhattunk.

A kialakult helyzet furcsa fintora volt, hogy az egyházi hierarchia felé kellett „védelmi vonalat” építenünk, mert akkor még „az ÁEH markában volt”. Az állami ellenakciókat így mindig a hivatalos egyházon keresztül szenvedtük el, velük szemben kellett okosan taktikáznunk, szinte skizofrén állapotban vergődve. Erről Várszegi részletesen és hitelesen szól a beszélgetésük folyamán. Nem csoda, hogy a könyv megjelenését heves támadások, és az ennél is rosszabb elhallgatás fogadta.

A csődbe jutott szocializmus végül is megbukott: szabaddá vált az út előttünk. A rendszerváltás után újból átrendeződtek a „hadállások”. Belőlem ismét „másodrangú állampolgár” lett, csak most már saját egyházamban. Viselhettem újból „az ötödik hadosztály” fülbesúgott vádját. A „klerikális reakciós” helyett most az „áruló liberalista” lettem. Várszeginek – Isten segítségével – sikerült visszajutnia Pannonhalma szabad világába, és mint főapát, folytathatja az ősi-új „asztriki hivatását”. Lengyel Lászlóból sikeres, megbecsült politológus lett.

Mindkettőjüknek hálásan köszönöm a Beszélgetőkönnyvecskét, mert az újból és újból végig olvasott oldalak között megtarthattam életem nagy, alapos lelkiismeret-vizsgálatát. – Megnyugodtam. – Belső békével állapíthattam meg: mindhárom becsülettel éltünk, tisztességgel oldottuk meg a történelmi korszakunk ránk szabta feladatokat. Nem csak felhasználtuk, hanem ki is használtuk helyzetünk adta lehetőségeket. Nem lettünk közben hűtlenek életeszményeinkhez. – A kettejük között folyó dialógus megerősítette bennem a már-már kialvó reményt. Asztrik főapát gondolatsorával élve, mert: „Az igazság nem hathat másként, csak a saját erejével, mely szelíden és mégis erőteljesen hatol az elmékbe”. – Így már hinni tudok abban, hogy a hátunk mögött álló tíz esztendő sem jelentett elvesztett időt. Egyben megkaptam tőle a mélyen óhajtott feloldozásomat a könyv zárógondolatában, ami szerint: „Mi hívő keresztények hiszünk az igazság erejében, és az igazság, Krisztus igazsága szabaddá tesz...”

Most már tudom: nem éltem hiába. Köszönöm.

Az irgalmasság lelki cselekedeteiről IV.

Kellemetleneket elviselni¹

Azokat, akik terhünkre vannak, akiket nehezen bírunk. – De minek megaranyozni az erény aureolájával, amit a polgári jólneveltség is megkövetel tőlünk? Hisz a kellemetlen emberek úgy hozzátartoznak életünkhöz, mint a rossz idő, por vagy szűnyogok, vagy az elrontott étel. El kell őket viselni, mert ki vagyunk szolgáltatva.

Igen, ezt azonban különböző módon tehetjük. Lehetséges, hogy *korrektek* vagyunk velük szemben, udvariasak és teljesítjük minden jogos igényüket – egyebekben azonban félreérthetetlenül tudomásukra hozzuk, hogy távolabbi igényeket ne támazzanak velünk szemben. Ez azonban még csak az alapfok. Itt végződik a polgári jólneveltség – és itt kezdődik az erény. Az irgalmas ember is udvarias, de nem jólneveltségből, hanem szeretetből. Amit tesz, szeretetből, őszintén teszi. Tudja, hogy mindenki kikerüli ezeket a szegény nyomorult antipatikus embereket, hogy senki sem bírja őket, pedig ők maguk sem tehetnek erről, és ezért megszanja őket: *igazán* szívélyes velük, nem tettetésből.

Beengedi őket a családba, rájuk áldozza drága idejét. Elsősorban igazságosság kell hozzá, hogy felismerjem: a másik nem mindig felelős a ferdeségeiért, hogy nevelés vagy szerencsétlen öröklés terhe alatt vergődik. Elsősorban *igazságosság* kell ehhez az erényhez, mely képes megkülönböztetni a bűnös jellemtől a szerencsétlentől. Gonosz és veszélyes emberek képesek a legjobban elbájosítani bennünket, hisz éppen ezért veszélyesek, különben képtelenek lennének a kísértésre – de ez a szegény antipatikus ember, lehet még oly jó és derék, nincs benne semmi izgatón, ami kíváncsiságot, unalmat, ügyefogyott és nehézkes, hiányzik belőle a jóízűség, báj, kecsesség, nincs fantáziája, képtelen alkalmazkodni, nincsenek meg benne a társas érintkezés kicsiszolt formái, nincs fellépése, mindig melléfog, kísérteties biztonsággal találja el mindig azt az egyetlen szót, amit nem lenne szabad kimondani. Fecseg, kínozza az embert, idegeinkre megy.

Az irgalmasság nem azt jelenti, hogy nem vesszük ezt észre, hanem azt, hogy ezen felül észrevesszük a félénkséget, gátlásokat, az önmaga miatt való titkos elkeseredést is. Az irgalmas ember meglátja azokat a szegényes kis manővereket, amelyek arra lennének hivatva, hogy a fölény és biztonság látszatát keltsék – de csak azt éri el vele, hogy hiúság és ostobaság benyomását keltik. Az irgalmas ember tudja, hogy azok a nyomorultak legtöbbször önmaguk ferdeségeinek foglyai: és ő *meglátogatja* ezeket a *fogságban levőket*: elfogadja őket olyannak, amilyenek. Nem kívánja meg tőlük, hogy bújjanak ki a bőrükből, mielőtt sétálni mennek vele...

De hogy ezt képes legyen megtenni valaki, ahhoz nélkülözhetetlen a *humor*, Istennek ez az áldott, talán legáldottabb adománya, amely képessé tesz arra, hogy ítéleteinkben a könnyű és súlyos között megteremtse a kellő összhangot. Nem az a humoros ember, aki vicceket mesél – hanem aki eltűri a viccet, önmagán is, másokon is. Sok *önmegtagadást* igényel ez, azt, hogy legyőzzük azt a tehetetlenséget, amelyik mindig csak a megszokottat engedi érvényesülni, azt, ami a saját fajtájából való, mert olyan megerőltető az idegen befogadása, elismerése és feldolgozása. Aztán önuralom kell, ami az *udvariasság* teljessége, azé az udvariasságé, amit annyira szeretett Szent Ferenc, és ami miatt annyira szerette őt az Assisi-beli társaság, amit annyira ápolt a lovagi szívében: „mert megőrzi a szeretetet, elűzi az ellenségeskedést és megóv a gyűlöletől.” Impulzív természetek persze ne itt kezdjék az irgalmasság gyakorlását, mert akkor hamarosan kétségbeesnek tehetetlenségük és folytonos visszaeséseik miatt.

És mire megyünk mindezzel? Mit ér el ezzel az irgalmas ember? – Talán semmit: és mégis történik valami. Az irgalmas emberek éppen ebben különböznek a „főfoglalkozású emberbarátoktól”, akik

az egész világ terhét hordozzák vállaikon, és mint az Atlasz, sóhajtoznak ennek súlya alatt. Az irgalmas ember nem keres semmi rendkívülit. – A főfoglalkozású emberbarátok szokása, hogy őket mindig csak az érdekes esetek érdeklik: nem az ember, hanem az eset – ők mindig érdekes emberekkel kerülnek össze, mindig problematikus egyéniségeket vezetnek és támogatnak, másokkal szóba sem állnak vagy két perc alatt elintézik őket – mindezt persze azért, hogy az érdekesség fényéből rájuk is essen valami. Tehát az irgalmas ember nem keresi a rendkívülit, hiszen éppen elég kellemetlen embert talál a mindennapi életben is; az erénye pedig az, hogy nem tér ki senki elől sem.

És nemcsak az irgalmasság hiányának, hanem még sokkal többnek, az *önzésnek* tipikus esete, amikor türelmesek, irgalmasok, s szeretetteljesek vagyunk bárki jöttmenttel, csak éppen legszűkebb környezetünkkel nem; az ilyen ember szociális hivatásról álmodik – de a legtermészetesebb közösségben már antiszociális.

Nem kell nevelni sem állandóan ezeket a szegény kellemetlen embereket. Nem kell őket mindenáron magasabb szintre emelni, tanítani, vagy megpróbálni megreformálni néha bizony nagyon is kétes életmódjukat – nem rámenősség és tolakodás kell, hanem amit az Úr Jézus mond: „Aki kér tőled, adj neki és attól, aki kölcsön akar venni tőled, el ne fordulj.” (Mt 5,41) Elég, ha az ember egyszerűen jó ezekkel a szegényekkel, ha pedig még apró örömeiket is szerez nekik, ha vidám és derűs velük – akkor már majdnem tökéletesek vagyunk.

És milyen gyógyító erő árad ebből a magatartásból! Egyszer csak észreveszük, hogy egy magas intelligenciájú, jó képességű vagy bármi más szempontból értékes ember törődik velük, nem unatkozik a társadalom kivetettjeinek társaságában, hogy nincsenek rejtett pedagógiai céljai, hanem úgy viselkedik velük is, mint a többi emberrel, derűsen, jóságosan – mennyi lelki görcs oldódik fel ilyenkor, és mennyi önérték egyenesedhet ki újból...

Oly könnyűnek látszik – pedig valójában az egyik legnehezebb erénygyakorlat. Sokszor még szentek sem vitték ennyire – annak ellenére, hogy kanonizálták őket. Liziói Szent Teréznek egész életében keserű harcot kellett ezért vívnia. „Az emberi gyöngék – írja józanul és találóan, mint nemzetének nagy moralistái – ítélethiány, vagyis naivitás, képzettség hiánya, ingerlékenység ... mindezek testet öltenek az emberben és reménytelenül gyógyíthatatlanok – de tudom, hogy édesanyám akkor is ápolta, ha éveken át kellene betegen fekdülnöm; hát ezért keresem fel azokat a nővéreket, akik annyira terhesnek vannak természetemnek.” És az Úr szavával bátorítja magát: „Mikor lakomát szerzel, hívd meg a koldusokat, bénákat és vakokat. És boldog leszel, mivel nem tudják viszonzni neked; de majd visszafizettetik azt neked az igazak feltámadásakor.” (Lk 14,12–15)

Kiérezzük ebből azt a rengeteg fáradságot, tudatosságot és akaratlagosságot, hogy mindez még mennyire nem erény. Igazán nem lehetett könnyű dolga, a maga gyors és világos ítéleteivel, azzal az éles francia gúnnyal, amit még minden megcukrozatlan arcképéről is lehet olvasni, ami semmit sem képzelt be magának az emberekről. „Nem volt mindig könnyű szeretnem” – írja, de szigorú jó feltételével tette, hogy eltűrje szomszédját, aki feltűnő módon csörgette rózsafüzérét, akkor sem szólt, amikor mosás közben lúggal öntötték le, sőt még annak a nővérnek a társaságát is kereste, akinek – saját megjegyzése szerint! – egyetlen jó tulajdonsága volt csupán: hogy mindennel, bármit is tett, azonnal felkeltette az ellenszenvét... Szinte kihallatszik az írásából ilyenkor, hogy önmagát is kineveti, kigúnyolja erőlködéseit, de ezek az erőlködések és kicsiny áldozatok voltak azok, melyek a tisztítóhelytől kímélték meg...

¹ Nyíri Tamás kéziratban maradt beszédei, IV. kötet 28–34. o.

Összeállította: Dévény István

Heinz Steinert, a frankfurti egyetemen a szociológia professzora. A „Die Zeit” című újságban írt tanulmánya szerint (1999. 5. szám) mindaz, amit „kulturának” nevezünk, szinte teljesen árucikké vált. Értékét a vásárlási érték jelzi. Amiről jónéhány évtizeddel ezelőtt Adorno-nak csak sejtelme lehetett, az ma valóság: „Nincs kultúra a kultúripar keretén kívül. Ma minden művészet áru. Ritka kivétel, ha valaki ezen az áruszemléleten túl tud emelkedni. A mű önmagában a legtöbb ember számára már nem nyújt élményt.” Élménnyé válik, ha a „Kulturindustrie”, a kultúripar felveszi, s a maga módján – mint ahogy cipőt, mosószeret vagy autót – reklámozni és árulni kezdi.

A szociológus néhány gondolatát érdemes idézni. „A művelődés néhány megszállottja, az (értelmiségi) réteg kis töredéke – nevezzük őket megtérést hirdető prédikátoroknak – vállalkozni akar arra, hogy megmenti a nyugatot, amely a kultúra és művészet önértékének szempontjából már régóta menthetetlen, s ma végérvényesen zsákutcába jutott. „Miért zsákutca?” Azért, mert a megmentők sem tudnak másként viselkedni, mint azok, akiktől a kultúra értékeit akarják megmenteni. „Ezek a prédikátorok felzárkóztak a médiumokhoz, ezekben való jelenlétük meglehetősen erős, s nagy bátran hirdetik minden kultúra alkonyát. Azt viszont nem veszik észre, hogy a művelődés és a kultúra pusztulása fölötti jajgatásuk is áruvá vált, s ebből nagyon jól meg tudnak élni.”

Miért „pusztulás”? – kérdezhetjük tovább. Éppen az említett médiák – televízió, rádió, újság és az internet – gondoskodnak az értékek és értéktelenségek tökéletes keveredéséről. Minden egy halomban, pusztán másodpercnyi, vagy néhány sornyi távolságban egymástól. Az emberi kultúra – a gondolkodás, a művészet – kivételes értékei már nem is a „bóvli” mellett, hanem benne. „Mindig el lehetett aludni egy koncerten, vagy operaelőadáson, de ma, ha a képernyő a duplaágy végéhez van állítva, ez a (használati) mód magától értetődővé vált”: Schubert vagy Verdi mint altatószer. Egy másik példa: „Aki autóban hallgat (komoly) zenét, abba a komikus helyzetbe jutott, hogy készüléke és a CD-lemez a legmagasabb zenei minőséget hozza ugyan, de ez nagyrészt a sebesség légörvény-zajának, az előzés közben mellettük haladó kamion dübörgésének áldozatává válik.” Két példa – továbbiakkal folytathatnánk. Ritka életpillanat, ha valaki a mű teljes és zavartalan élvezetének adhatja át magát. Ennek lényeges előfeltétele az, hogy egyáltalán sikerüljön kimenekülnie a reklámpáris által árult kulturális értékszemlélet világából.

Steinert befejező gondolata: csak egy független (szuverén) nézőközönség és zenehallgató közönség képes arra, hogy a kultúripar termékében észrevegye azt, ami önérték, s így intellektuális vagy esztétikai élménnyé tegye azt, amit „áruként” tálalnak elé. A hosszú tanulmányban Isten neve még véletlenül sem fordul elő. A vallási értékvilággal való találkozás hiánya – úgy tűnik – nem probléma a szerző számára.

Vigasztalásul rövid ráfigyelés egy háromgyermekes fiatal apára. Martin Brauer egy filozófiai fakultás asszisztense, egyúttal az „Entschluss” című, jezsuiták által kiadott folyóirat egyik szerkesztője. „Egyik oldalon a vallástalan családok tömege, másik oldalon néhány erősen vallásos család. Mi valahol

a középtájon mozgunk” (Entschluss, 1999. 12. szám). A gyermekek megkapják a vallással kapcsolatos információkat, ahogy lehet, vasárnaponként szentmisére járnak. Miért szükséges az, hogy a gyermek belenövekedjék a vallásba? – teszi fel magának a kérdést. „A gyermek sajátos természetét tekintve vallásos”, mert spontán módon észleli – persze a maga módján – a valós világban megmutatkozó többlet-értékeket, a transzcendenciát is, azt, hogy a dolgok túlmutatnak önmagukon. A mesék irányában tanúsított érzékenysége is ezt tanúsítja, mégis valami radikálisan másfajta érzékenységről van itt szó. Kissé filozófikusan másképpen fogalmazva: a szép, a jó, az igaz világával való találkozás nekik még élmény – ha nem rontották el őket túl korán a felnőttek. Vagy éppen nem érintette meg őket sok felnőtt élményhiánya, esetleg éppen Istenre vonatkozó negatív élménye.

Ezzel a témával foglalkozik Ulrich Lincoln (Zeitschrift für Gottesdienst und Predigt., Gütersloh, 2000. november). Témája: „Isten a sötétségben lakik. Tanulmány Isten rejtettségéről.” Azt, hogy Isten nem látható, nem érzékelhető, azt gyermekkorától kezdve tudja az ember. Jönnek a szónokok, prédikátorok, hithirdetők, s bizonygatni akarják, hogy Isten jelenlétét „megérzi” az ember, ha helyesen – az egyház parancsainak megfelelően – él. Inkább a rejtettségéről kellene beszélni. Ezt viszont az ember első pillanattól kezdve „tudja”: csak annak hiányzik Isten, aki hittel már elfogadta létezését. A szavak látszólag árnyalatnyi, valójában nagyon lényeges eltérését érezhetjük itt. A hívó számára Isten nem láthatatlan, még csak nem is a jelenségvilág által elrejtett, hanem inkább rejtőzködő: ő maga akar rejtekben maradni.

Miért? Isten rejtettsége ajándék, a szeretet jele. Úgy akar közelíteni az emberhez, hogy ne rabolja el tőle szabadságát. „Aki erősebb, annak rejtenie kell szeretetét”, hiszen jelenlétének lehangoló ereje lehetetlenné tenné a szabad viszonzó szeretetet. Éppen ezért: „A túlságosan erős valóság csak közvetítők révén közeledhet szeretetének tárgyához – s éppen közvetítők mögé való rejtőzése, a rejtett jelenlétre való képessége jelzi mindenhatóságát.” Nem könnyű a hitnek ezen az útján járni – jelzi Ulrich Lincoln. „Hol van Isten? – ez testvére annak a kérdésnek, hogy van-e Isten. A szenvedő ember – Jób – perlekedik, s megvádolja Istent, a távollevőt, távolban maradót. A felvilágosodás óta ebben a formában jelentkezik Isten rejtettségének tudata, s ha felerősödik, akkor végeredménye ez: Isten meghalt. Az isteni jelzők közül egyedül a „távollét” marad meg, annak élménye, hogy Isten eltávozott. Visszamarad az úr, már nem is a hiány, hanem egyszerűen az a tudat, hogy „üres a tér”, nincs itt semmi, nincs itt senki. A modern ember ezt vagy radikális felszabadulásnak éli át, vagy iszonyú túlterhelésnek, hiszen saját léte egész terhét egyedül kell hordoznia.”

Az európai szellemtörténet emlékezett ebben az évben Nietzsche-re, aki száz évvel ezelőtt, 1900. augusztus 25-én halt meg. A Neue Züricher Zeitung egyik írása így kezdődik: „Isten meghalt – mondta Nietzsche. Nietzsche meghalt – mondta Isten.” Egyesek számára Isten éppúgy érdektelen, mint Nietzsche. Él-e, hal-e, mindegy. Mások egy mécses fényét hordozzák. Kicsiny, de elegendő világosság ez önmagunknak – néha talán fény mások számára is.

S. Szabó Péter:
A szacellum rózsája – Prohászka esszék
 (Solymár, 2000)

Amióta szabadon elindulhatott „Prohászka ébresztése” az 1990-es évek közepétől, talán a legjelentősebb vállalkozás volt a székesfehérvári püspök összes naplójegyzeteinek 3 kötetes kiadása, halálának 70. évfordulója alkalmával, 1997-ben.

A hosszú évek és viták után megjelent anyag elsősorban a kutatók munkáját szolgálta. „Egyelőre főcél a teljesség: egy későbbi időpontban a fiatal kutatók majd gondolhatnak kritikai kiadásra, illetve közzé lehet tenni a nagyközönség számára egy szövegválogatást” – írják a Naplójegyzetek 1. kötetének Bevezetésében a szerkesztők. Ez az időpont most érkezett el, amikor S. Szabó Péter kutató vállalkozott arra, hogy a Naplójegyzetek hatalmas anyagát „A szacellum rózsája” kötetben a maga tervezett szempontokra épülő esszék formájában a nagyközönség számára elérhetővé tegye. A szerzőnek egyébként két éven belül ez már a második Prohászka-val foglalkozó kötete. Az első „Az evangélium és a munka. Prohászka Ottokár társadalomfilozófiai munkássága.” címmel (Székesfehérvár, 1998) sokoldalúan és újszerűen tárta fel Prohászka társadalomnevelő-elemző munkásságát. A jelen kötetben a Naplójegyzetek alapján a püspök gondolatgazdagságát, lelkiségét, „belső várkastélyát” kívánja feltárni, „a legspontánabb, legfrissebb felfakadásában, mert itt még nem árnyalják a publikálás szempontjai, itt még nem akar megfelelni kiadói, szerkesztői elvárásoknak, olvasói igényeknek.” – mondja előszavában a szerző. Munkája „olyasmi, mint egy útikönyv. Amikor az ember bejár egy természeti, kulturális szépségekben, értékekben gazdag világot, és azt megpróbálja mások elé tárni. Olyasmi, mint egy könyvjelző, mint sok, különböző színű csoportú könyvjelző... Főleg Prohászka beszél, vall magáról, belső életéről, misztikus tapasztalatairól” – olvashatjuk az Előszóban. – Nem könnyű egy olyan formátumú ember világában kalauzolni a kevésbé tájékozott olvasót, mint Prohászkaéban. S. Szabó Péter azonban – bár szerény vállalkozásnak nevezi művét – erre alaposan felkészült. Jól ismeri Prohászka gondolatvilágát, sajátos stílusát. és annak is örülhetünk, hogy jó érzékkel kereste meg és választotta ki azokat a „csomópontokat”, amelyek a mai olvasók

számára a legtöbbet tárnak fel a nagy püspök szellemiségéből, lelkiségéből. Nyitottság jellemzi a mozaikszerűen elénk táruló képet. Ez a nyitottság és a vele párosuló tisztelet biztosítja a kényesebb témák feldolgozásában is a befogadhatóságot, az elfogadhatóságot. A szerző stílusbeli érzékenysége segíti a nagy gondolatok, a művészi ihletettséggű szövegek értelmezését. Hiszen a „Naplójegyzetek” világa, stílusa nem más, mint Prohászka többi írásáé, csak bensősegebb, őszintébb, hitelesebb. Hiánypótló munka, olvasmányos könyv. Nélküle talán figyelmünk elsiklott volna a Naplójegyzetek számos egyedi értéke mellett.

Az első esszé, a kötet címadója: „A szacellum rózsája” az esztergomi szeminárium kápolnájának üvegablakáról szól. Bevezet Prohászka látásmódjának, valóság-érzékelésének legfontosabb tulajdonságába: a szimbólumokban megfogalmazott látásba. Ez a látás „az isteni kegyelmet, az isteni gondolatok sokféleségét és gazdagságát a természetben s a benne megnyilvánuló színek, hangok harmóniájában véli felismerni, neki akarja mintegy megfeleltetni”. A 3 naplórészletből mintaszerűen összeválogatott szöveg és annak értelmezése – a szerző kongenialitására utal. De a többi esszéből is tetten érhetjük a Prohászka-szimbólumok iránti érzékenységét. Az egyik „csomópont” a tárgyak köré sűrűsödik. Olvashatunk a kereszt, a kehely, a rózsafüzér, a harang, a templom, a kápolna ablakának Istenről szóló ihletéséről, üzenetéről Prohászka számára. Érdekes a történeti korstílusok, a gót és a barokk szimbolikus többletjelentésének feltárása. A Mária-tisztelek bőséges anyagot találnak az „Eros marianus” című esszében. Különösen újszerű Prohászka teljes „Mária-litániájának”, Máriát megszentelő megnevezéseinek kronologikus felsorolása.

Több esszéből megismerhetjük Prohászka „látó hitét”, ahogy a természet és a kultúra minden jelensége Istenhez vezet, őt idézi számára. Bepillantást kaphatunk a „hit pszichológiájába” éppúgy, mint a „Natura és gratia” című esszében Prohászka szeretet-értelmezésébe, a szeretet hierarchiájáról, az égi és a földi szeretet, szerelem sokféleségéről vallott felfogásába. Egészen különleges Prohászka vonzódása a természethez, a vidék lelkéhez. Természet-misztikáját a hegyekről, a vizekről és az erdőkről szóló esszék tárják fel szakszerűen. „A hegyek Isten oltárai s az erdők a rajtuk kiterített szőnyeg. Nagyon szép kép, és méltó ahhoz a hatalmas liturgiához, amelyet Prohászka nagyon sok leírásában, látomásában a természet egészének törekvéseként értelmez...” – irányítja figyelmünket rá a szerző.

Nem maradhat ki Prohászka belső világának „föltérképezéséből” a nagy egyházi ünnepekhez, a karácsonyhoz, a húsvéthoz, a pünkösdhöz való bensőséges vonzódása, vonatkozó élményanyaga sem. Ugyanúgy szerves része Prohászka „belső várkastélyának” a szerzetességről, a kedves szentekről és az apostolságról fogalmazott jegyzetanyag. Külön öröm a Millennium évében olvasni „Prohászka ünnepi gondolatait a magyarok nemzeti eszményeiről.”

A mintegy 28 témával, gondolati „csomóponttal” foglalkozó esszéket egészíti ki a „Prohászka betiltott írásai” című, korábban megjelent írás, amely meggyőzően igazolja a nagy püspök próféta igazságát, a II. vatikáni zsinatot messze megelőző, a legújabb tudományokat értően feldolgozó zsenialitását. Kortársai közül sokan nem értették vagy félreértették, mert megelőzte korát. Istenbe merülő lelke, sugárzó hite ma is példaértékű sokak számára.

Igazi ajándék ez a könyv a 2000. jubileumi évben mindenki számára. Megerősödhetünk abban, hogy a tovatűnő XX. században itt élt és alkotott egy olyan hatalmas formátumú ember, aki tudományával, szociális érzékével, főleg pedig lelkiségével, művészi ihletettségével irányt mutatott a késői koroknak. Köszönet a szerzőnek az ajándékért, hogy új könyvével segítséget nyújt elmélyülésünkhöz, önismeretünk, hivatásunk megújulásához a 3. évezred küszöbén.

Borián Tibor

Prohászka Ottokár püspök

Egyiptom: Dr. Malak: életfogytiglanra ítélve!

Saber Farahat iszlám szélsőségest 1993-ban halálra ítélték, mert a kairói Semiramis szállodában megölt két amerikai, egy francia és egy olasz turistát. Az ítéletet azonban nem hajtották végre, mert **Dr. Sayed Al-Qut** muzulmán pszichiáter 16 000 dollár kenőpénz ellenében kiadott szakvéleményében igazolta, hogy Saber szellemi fogyatékos. Saber Farahatot átszállították a keresztény **dr. Naseem Malak** vezetése alatt álló El Khanka klinikára, ahol az 1300 ápolat fele hasonló módon menekült meg a halálbüntetés végrehajtásától. A kórház őrzése azonban olyan rossz volt, hogy a bennlakók könnyűszerrel kísérelhették meg a halálbüntetés végrehajtásától. A kórház őrzése azonban olyan rossz volt, hogy a bennlakók könnyűszerrel kísérelhették meg a halálbüntetés végrehajtásától. A kórház őrzése azonban olyan rossz volt, hogy a bennlakók könnyűszerrel kísérelhették meg a halálbüntetés végrehajtásától. A kórház őrzése azonban olyan rossz volt, hogy a bennlakók könnyűszerrel kísérelhették meg a halálbüntetés végrehajtásától.

Az események 1997. szeptember 15-én végzetes fordulatot vettek, amikor Dr. Malakot háromnapos távolléte idején a muzulmán **Dr. Mohammed Abdel Monem Al Haggar** helyettesítette. Farahat 18-án találkozott bátyjával és két – feltehetően szélsőséges – iszlámistával. A négy férfi tüzet nyitott a kairói Egyiptomi Múzeum előtt sétálókra, és megöltek kilenc német turistát és egy egyiptomit. A rendőrség elfogta Farahatot, a testvérét és az El Khanka klinika több engedély nélkül ott tartózkodó ápolóját.

Két elkövetőt – egyikük Farahat – halálra ítélték. Ha már meg kell halnia – gondolta –, legalább megpróbál magával rántani egy keresztényt. Bár eredetileg azt állította, hogy 1993-ban a muzulmán Dr. Al-Quttól kapott igazolást, most azt vallotta, hogy Dr. Malak volt az. Azt is mondta, hogy rendszeresen meg kellett vesztegetnie a doktort, és szeptember 15-i eltávozásáért 100 egyiptomi fontot (9. 000 Ft) fizetett neki. Ezt a klinika egyik muzulmán alkalmazottja is megerősítette, annak ellenére, hogy Dr. Malak aznap bizonyíthatóan szabadságon volt. A valamás alapján tehát meglett a „cinkos”. Miután Farahat ilyen súlyosan megvádolta az orvost, a kórház korábban gyanúba keveredett alkalmazottai mind ellene vallottak. A katonai bíróság 1997. november 13-án életfogytiglani munkatáborra és teljes vagyonelkobzásra ítélte Dr. Malakot. A katonai bíróság ítélete ellen fellebbezni nem lehet. Az orvos feleségét és három gyermekét mindenüktől megfosztották. Bár fele-

sége és Amerikában élő sógornője többször folyamodott **Hosni Mubarak elnökhöz** kegyelemért, válasza sem méltatták őket. A sógornő most a CSI segítségét kéri:

„Segítsetek, ha tudtok, hogy ez az ártatlan ember kiszabaduljon! Köszönünk minden közbenjárást és támogatást!”

Követeld Dr. Naseem Malak szabadon bocsátását, és a keresztények törvény előtti egyenlőségét!

*Indonézia: Maluku**Hajza a keresztények ellen*

Az 1999. januárban kirobbant vallási háborút egyszerű hétköznapi esemény okozta: egy muzulmán szerint egy részeg keresztény buszsofőr megsértette az iszlámot. A mélyülő gazdasági krízis, és a kormány erőltetett bevándorlási politikája növelte a feszültséget a bennszülött keresztények és az újonnan érkezett muszlimok között. Az összecsapások eddig 10 000 – főleg keresztény – áldozatot követeltek. 200 templomot teljesen leromboltak, és a főváros, Ambon egész negyedei szó szerint törmelékké váltak. Mára a Maluku-szigetek nagyrészt muzulmánok lakta északi része „kereszténymentes lett”. Százerek menekültek el. Az öldöklés még jobban elvadult, amikor 2000 *Laskar Jihad* katona (muzulmán szent harcos) érkezett Közép-Indonéziából. Olaj volt a tűzre, hogy a muszlim-barát média egyfolytában az „üldözött muzulmánokat” emlegette. A fanatikusok lemészárolták a keresztény falusiakat, és július végén megtámadták az Ambon melletti Waai várost, ahonnan mintegy 4000 keresztény a környező erdőkbe menekült. Waai elfoglalásakor megöltek 23 embert. Több ezer éhező, beteg, és sebesült keresztény ma is a távoli dzsungelben tengődik. Jogosan félnek: a dzsihad-harcosok egy terhes keresztény anyát hasát fölvtágták, magzatát darabokra szaggatták. Sok keresztény áldozatot lefejeztek. Egy szemtanú így írta le a Harukuszigeten történeteket: „Még aludtam, amikor hajnali öt körül egy bomba robbant. Kimentem, és akkor láttam, hogy három halott fekszik a földön. A muzulmánok és milicisták három oldalról támadtak. A futballpályán át az erdőbe futottam. A pályán is volt kilenc halott, ők próbálták megvédeni a falut. A többiek csak megsebesültek, de őket is nyakonszúrták és megölték. Amikor a milicisták visszamentek lőszerért, biztonságba akartuk helyezni a halottakat, de egyiküket sem tudtuk azonosítani, mert mindet lefejezték.” A muzulmán indonéz hadsereg a muzulmánok oldalán áll, és egyáltalán nem törődik a keresztényekkel, akik elvesztették minden reményüket. Már csak a nemzetközi békefenntartókban bíznak.

„Transmigrasi”

A Maluku-szigeteken 50 éve még a keresztények voltak többségben. A „transmigrasi” – a lemondott **Suharto elnök** politikája, hogy etnikailag és vallásilag teljesen ellentétes csoportokat összekeverjen – Indonézia egységét és a szeparatista törekvések elfojtását szolgálta volna. De csak növelte a feszültséget. A muzulmán munkásokat ezrével küldték Malukuhoz. Így lett a keresztény többség kisebbség. A muzulmánok mégis elégedetlenek, mert a vezető tisztségekben ma is keresztények ülnek. Suharto bukása, és a gazdasági válság olaj volt a tűzre. A milícia – melyet a „Laskar Jihad” inváziója miatt vezényeltek Malukuhoz, hogy békét teremtsen – semmi esetre sem pártatlan: legtöbbször a muzulmánok oldalán áll. A keresztényeket szinte védelem nélkül kiszolgáltatták a szent harcosok, és a sokkal jobban felszerelt muzulmán milícia brutalitásának.

Dr. Naseem Malak családja: felesége és három gyermeke. Mikor láthatják újra az apjukat? (CSI fotó)

A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága

mint másodfokú bíróság

Kny. III. 37. 147/2000/3. szám

(A Legfelsőbb Bíróság a Fővárosi Főügyészség fellebbezését elutasította és az Egyházforum Alapítványt közhasznúnak minősítette. Az alábbiakban a Legfelsőbb Bíróság végzéséből idézzük.)

A Fővárosi Bíróság 11. pk. 66. 239/1991/14. számú végzésével az Egyházforum Alapítványt közhasznú szervezetté minősítette. A végzés ellen a Fővárosi Főügyészség nyújtott be fellebbezést, amelyben indítványozta, hogy a Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú bíróság végzését változtassa meg és a közhasznú szervezatként történő nyilvántartásra irányuló kérelmet utasítsa el. A fellebbezésben előadott indokok szerint az alapítvány módosított alapító okirata az alapítvány céljára és tevékenységére tekintettel nem felel meg a közhasznú szervezeteiről szóló 1997. évi CLVI. törvény (a továbbiakban: Khtv.) rendelkezéseinek, mert az alapítvány vallási célok megvalósítását kívánja elősegíteni azzal, hogy az egyház teológiai, lelkipásztori és kommunikációs tevékenységét támogatja. A fellebbezés nem alapos.

Az alapítvány 1999. május 17-én kelt alapító okirata az alapítvány feladataként jelöli meg az Egyházforum c. folyóirat kiadását, könyvek megjelentetését, évente legalább kettő alkalommal olyan fórum szervezését, amely az alapítvány célját, a párbeszéd elősegítését szolgálja, a külföldön élő magyarságnak szellemi, oktatási és pasztorális

jellegű segítség nyújtását, valamint a tömegkommunikációs média lelkiségi, teológiai és lelkipásztori megújulási soraiba való bekapcsolódással szemléletformálás elősegítését. A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint az alapítvány céljai között kétségtelenül vallási célok is szerepelnek, azonban ezek olyan kulturális és oktatási feladatok ellátásán és biztosításán keresztül valósulnak meg, amelyek megfelelnek a Khtv. 26. § 3., 4., 5., 6. pontjában meghatározott közhasznú tevékenységeknek. ... A Legfelsőbb Bíróság rámutat, hogy valamely alapítvány tevékenységének vagy tevékenysége egy részének vallási jellege, önmagában nem jelenti törvényes akadályát a szervezet közhasznúvá minősítésének. Az ilyen szervezet is folytathat az alapító okiratában meghatározott célok szerint közhasznú tevékenységet.

A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint az alapítvány közhasznú tevékenységet jelölt meg célként a tudományos tevékenység, nevelés, oktatás, kulturális tevékenység, kulturális örökség megővése terén.

A Legfelsőbb Bíróság fellebbezési eljárás során megállapította, hogy az alapítvány közhasznú szervezetté nyilvánításának törvényi akadályja nincs, ezért a 105/1952. (XII. 29.) Korm. rendelet 13. § (2) bekezdése alapján irányadó Pp. 259. §-a szerint, a Pp. 253. § (2) bekezdése alapján az érdemben helyes elsőfokú bírósági végzést helybenhagyta.

Budapest, 2000. június 27.

Ha az Egyházforum valóban Egyházforum...

...akkor, remélem ez az én írásom is megjelenhet benne, mert én is az Egyház tagja vagyok.

Kamarás István a 2000/3. számban a 26. oldalon „Barsi tüzes katolicizmusa” címen nem engem kezdett ki, hanem igehirdetésem, ezért válaszolok. Persze, ha nincsenek komoly érvek érvek ellen, akkor ismeretlenül is személyeskedünk. Kamarás ezt teszi velem szemben Nagymaros óta, ahol igehirdetésem hallva minősített. Akkor még a kommunizmusban éltünk.

Mindenesetre én megvallom, hogy mindazt hiszem, amit Krisztus Urunk tanított, az apostolok hirdettek és a Római Katolikus Anyaszentegyház élém ad hinni. Ott lehet szó őszinte dialógusról, ahol a másik fél is – jelen esetben Kamarás úr – szintén megvallja nyíltan és egyértelműen a felfogását. Nem érveket hoz érveimre, hanem engem minősít, sokszor Varga K. minősítéseit is átvéve (úgy látszik, vele egy hiten van).

„Energikus apologeta” – Akkor miért nem ellenérvekkel jönnek?

„Szorongásos magán parázia” – Ennek megvitatását halasszuk el haldoklásunk, agóniánk bekövetkezéséig. Egyébként Krisztus Urunk tud erről. „Igyekeztek (agonizálva) bejutni a szűk kapun!” (Lk 13,24). Annak pedig, aki nem számol az örök élettel, így szól Urunk: „Esztelen, még az éjjel számon kéri a lelkedet” (Lk 12,20).

„Hitbuzgalmi adalék” – Varga K.-tól átvett fordulat, attól a Varga K.-tól, aki engem méltatlanul egy francia filozófushoz is hasonlít. Akkor most melyik az igaz? „Tüzes katolicizmus”. Tiltakozom! Semmiféle izmusért nem lelkesedem. Minden izmus egyoldalú és súlyosan beteg: mint pl. a pszichologizmus, de a szociologizmus is. Ugyanakkor egyetlen izmus sem intelligens. A pszichologizmus a pszichológia megcsúfolása, ahogy a szociologizmus a szociológia karikatúrája (Ld. Viktor Frank: Az ember az értelemre irányuló kérdéssel szemben). Jézus tüzet bocsátani jött a földre: ez a szeretet tüze. Szeretném Őt viszontszeretni és mindenkinek a teljes (nem a megcsönkített) Evangéliumot hirdetni, nem a katolicizmust. Mi az? Nem ismerem. Édes szülem (egyszerű emberek) engem nem izmushoz (egy néma bálványhoz vezettek), hanem az örökkön élő Krisztushoz.

„Sztárolt” hitszónok. Soha nem akartam és most sem akarok „szerepelní”. TV-előadásaimat minden alkalommal szeretném elkerülni és nálam okosabbra bízni. Tessék utána érdeklődni a Katolikus Krónikánál.

Mi az, hogy „maga által elképzelt New Age”? Olvasok én is, érdekelek én is. Nagyon is tisztában vagyok ezen irányzat alapgondjaival. Soha nem állítottam, hogy ez az irányzat összemosódik az ökumenizmussal, hanem, ahogy Kamarás írja a parttalanul. Ami parttalan, az elposványosodik, nemcsak a víz, hanem a szellem területén is.

„Inkább hitvédelemre és küzdelemre gondol (írja rólam), mint párbeszédre”. Ha a másik ember érveit komolyan veszem és újabb és mélyebb érvek jutnak eszembe a magam felfogása mellett, akkor ez párbeszéd. az ellenkező hazug politizálás és a partner érveinek semmibevétele.

Hogy én „egy érzelmi-, szellemi-, jogi-, és véres (sic!) gettósodási-katakombásodási szekvenciában” gondolkodom? Az ilyen szóáradozatokat nevezik ma a civil életben mocskoskodásnak. Annyit azonban pontosan az ilyen jelző-zuhatag jól mutat, hogy a teljes evangéliumi igazság hirdetése (Ld. a Dominus Jesus kezdetű vatikáni dokumentumot!) egyesekben „véres” félelmet kelt. Ez bizonyítja, hogy igenis üldözni fogják a katolikus hitet föl nem adókat előbb érzelmileg (mint ez a cikk), majd szellemileg (ezt várom, hogy végre érvekre érvekkel válaszolhassak), majd – Isten ne adja – véresen.

Egyetlen a tárgyra vonatkozó megjegyzése van csupán Kamarás úrnak, de azzal is elárulja, hogy érzelmileg felajzottan olvasva írásomat képtelen volt figyelni. Ezt írja: „Barsi rokonszenves túlvilágképe pokol nélküli”. Engem idéz (de csak félig): „Isten nem teremtett poklot” – de tovább nem idéz. Nem akar szembesülni egy szellemi tartalommal. Amikor azt mondom, hogy Isten nem teremtett poklot, hanem csak mennyországot, akkor a következő megfontolás vezet. *Mennyország = Istennel való örök élet. Kárhozat = a nem Istennel való örök élet.* Ez utóbbit nem az Isten teremti, hanem a szabad ember választja. Az örök kárhozat Jézus Krisztus szerint, Rahner szerint is, meg az Egyházforum csalogató két kedves alakja szerint is (akiknek fényképét közlik: II. János Pál pápa és XXIII. János pápa) valós lehetőség, reális esély, ha meg nem térünk.

Sütem, 2000. október 13.

Tisztelettel: fr. dr. Barsi Balázs OFM

Ui.: Hogy függetlenítem magam a tényektől? Mely tényektől? A tények nem azok, hogy hányan szavaznak a mennyország mellett és a kárhozat megléte mellett. Ezek aktualitások. A tények: az üdvösség és a kárhozat.

ÚJ PÜNKÖSD

– LELKIPÁSZTORI KÖZLEMÉNYEK

11. szám – 1999 Pünkösöd

Éljük szövetségünket Jézus Krisztussal? A magyar kereszténység ezeréves jubileumára

14. szám – 2000 A Megváltás ünnepén

Az ezeréves magyar kereszténység megújulásra szólít.

*Csak az új emberek, a bibliai embereszmény megélőí képesek
a Szent István-i örökséggel építeni életet, hazát és Isten Országát*

15. szám – 2000 nyarán

Az emberi szexualitás. – A házasságra való felkészülés szükségessége

16. szám – 2000 őszén

*Tanúim Lesztek! Lelkipásztorkodásunk elégtelensége;
keresztény vallásgyakorlatok önelégessége*

Az ÚJ PÜNKÖSD nem üzleti vállalkozás. Amíg a készlet tart, megkapja az, aki beküldi postacímét.

Dr. Mihályi Gilbert – 6000 Kecskemét, Reile G. u. 8. 3/8.

Határidőnapló és mini enciklopédia (nem ábécé, hanem dátum szerint rendezve). Londonban a Housmans már 48. éve ad ki Békenaptárt. Más nyugati nyelveken is rendszeresen megjelennek. Most végre itt van magyarul is, tele magyar vonatkozású adatokkal és anyagokkal! Szép és értékes ajándék lehet – környezeti és békére neveléshez nagyon hasznos!

Mérete 16x16 cm, 160 oldal. Színes borító. Strapabíró tűzött kötés. Kinyitva egy hét látható-kezelhető egyszerre.

Az egyes napokhoz magyar és nemzetközi évfordulók, művészek, díjazottak (pl. béke Nobel-díjasok), világ- és akciónapok, csillagászati események, más kultúrák témába illő érdekességei, zöld- és békemozgalmi emlékek vannak feltüntetve. Információkban nagyon gazdag! A hetekhez mottók, idézetek, versek, grafikák.

Összesített naptár 2001, 2002, sőt 2003-ra is. Évtervező, hetirend. Hely pénzelszámolásnak, mire-megy-el-az-idő-megfigyelésnek, személyiségfejlődés-célkitűzéseknek, élményörzőnek! Kölcsönadtam/kaptam nyilvántartó lap. Közérdekű információk.

Függelék: öko- és békecsoporthoz nemzetközi és hazai címjegyzéke.

Kiadja a Boes Alapítvány. Szerkesztette Simonyi Gyula. • A naptárnak nincs ára, az érte kapott adományok az újvidéki ferencesekkel szervezett vajdasági békeképzésre mennek. A javasolt adomány 400 Ft/db (plusz 80 Ft postázási költség), 3-8 példány rendelése esetén 350 Ft/db (plusz összesen 230 Ft postázás), 9-20 példány esetén 300 Ft/db (plusz összesen 400 Ft postázás), ennél több példánynál 280 Ft/db (plusz összesen 600 Ft postázás). • Kérjük a rendelésben pontosan feltüntetni, hány darabot és milyen címre küldjünk. Postai rendelésnél elég maga a csekk, ha pontosan rajta van a cím és a darabszám.

Megrendelés: postán: Simonyi Gyula, 8003 Székesfehérvár, Pf. 7. – **telefonon:** 22/327-263), – **faxon:** 22/501-844) – **sms:** +36302473648, – **e-mail:** Gyula@Simonyi.zpok.hu

NEM A PATAKOK RITKA ARANYRÖGE, HANEM AZ ERDŐK, A MECSEK ÖLELÉSE AZ IGAZI KINCSÜNK!

A hétszáz éves Kárász Baranya megyében, a Mecsek festői völgyében, nemzeti park területén fekszik. A négyszáz lakosú erdei falut patak szeli át. A település környezete alkalmas pihenésre, barangolásra.

A falutól 200 méterre lévő Mezei-tanya két négyszemélyes, minősített apartmannal várja vendégeit. Fazekasműhely, prэшáz található a portán, reggeli kérhető. A környék vendéglői házas ételekkel szolgálnak.

Szeretettel várjuk Önöket!

MEZEI-TANYA
7333 Kárász, Kültelek 5.
Telefon: 72/420-032

Nagy örömmel vettem részt egy új zenei album bemutatásán, amit fiatalok készítettek sok munkával, fáradtsággal, de töretlen lelkesedéssel. Ez a zene a hitről, titokról, csodáról szól.

„Az Élet vigyáz rád” – Az élet, mint az mindent átható csoda, az Úr keze nyoma, az élet, mint Gondviselés, az élet mint esély, az élet mint az Úr kegyében élni. Az Élet, ami értünk van, nem ellenünk.

„Hallják a hangodat” – Hiába halljuk az Úr intését, hiába értjük igazát, hiába törekszünk felé, az erőnk néha kevésnek bizonyul, és könnyen elbukhatunk. De az Úr szeretete örök és töretlen.

„Kincs” – A földi kincsek mulandók, veszendők. A halállal kihullik a kezünkől minden anyagi érték. Azokat a kincseket érdemes keresnünk, melyek láthatatlanok, de soha nem mulnak el.

„Teremtés” – A legősibb misztika. A titokzatos erők tánca a végtelen tér és idő színpadán. A rettentő őserő megnyilvánulása, a végtelen hatalom és bölcsesség manifesztuma. A teremtés az Úr hatalmának egyértelmű kinyilatkoztatása, mégis leginkább a szeretetről szól.

„Példakép” – Az élet útját akkor könnyebb végigjárni, ha nemes célok, eszmék lelkesítenek. Erőt merithetünk azok példájából, akik értelmesen, értékesen éltek, s nem pusztán önző érdekeiknek. A szentek példája előttünk lebeg...

Ezek, és hasonló gondolatok kavargtak a fejemben, míg hallgattam Iváncsits Tamás hittel átélte előadását. Csodálatos élmény volt számomra, és remélem mások is értékes benyomásokkal, reményekkel és hittel gazdagodnak, ha a lelki „Kincs”-ekről szóló albumot hallgatják.

Wágner Krisztina

Hirth Tamás, és Iváncsits Tamás „Kincs” c. albuma megvásárolható az ország nagyobb városainak keresztény könyves- és kegytárgyboltjaiban, valamint megrendelhető: Planet Records Bt. 7634 Pécs, Bolgár köz 22. Telefon/Fax.: 72/256-510